

Når dyr ikke er offer: Grisens og kyllingens «velferd» i industrielt husdyrhold

*En kvalitativ studie av veterinærers og
bønders forståelse av dyrevelferd og
forvaltning av dyrevelferdsloven*

Karen Lovise Malde

Masteroppgave i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

08.05.15

Når dyr ikke er offer: Grisens og kyllingens «velferd» i industrielt husdyrhold

En kvalitativ studie av veterinærers og bønders forståelse av dyrevelferd og forvaltning av dyrevelferdsloven

© Karen Lovise Malde

2015

Når dyr ikke er offer: Grisens og kyllingens «velferd» i industrielt husdyrhold

Karen Lovise Malde

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Tittel: Når dyr ikke er offer: Grisens og kyllingens «velferd» i industrielt husdyrhold

Student: Karen Lovise Malde

Veileder: Rune Ellefsen

Leverert ved: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo, mai 2015.

I § 1 i dyrevelferdsloven står det at «formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr». Videre i § 3 beskrives det at «dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger». Hvordan «god dyrevelferd», «egenverdi» og «unødige påkjenninger og belastninger» skal tolkes, er ikke tydelig. Med utgangspunkt i disse paragrafene belyser oppgaven hvilken dyrevelferd som fremmes i industrielle husdyrhold. Oppgaven undersøker hvilken dyrevelferd som forvaltes gjennom dyrevelferdsloven for gris og kylling, samt bønders syn på dyrevelferd i industrielt husdyrhold.

Det empiriske grunnlaget for oppgaven består av seks intervjuer med veterinærer i Mattilsynet og fire intervjuer med bønder som driver industrielle husdyrholdvirksomheter. I oppgaven har jeg drøftet hvordan veterinærene forvalter dyrevelferdsloven og hvilken dyrevelferdsforståelse de har på industrielle husdyrhold. Jeg har også diskutert bøndenes forståelse av dyrevelferdsloven og dyrevelferd. Ved å observere forvaltningen av dyrevelferdsloven, og ved å analysere lovforarbeidene forut for dyrevelferdsloven gis et større innblikk i hvordan dyrevelferdsloven virker i teori og praksis. Jeg har observert gris- og kyllingholdvirksomheter for å få kunnskap om hvordan slike industrielle husdyrhold drives og hvordan disse dyrene lever.

De teoretiske perspektivene som er brukt i oppgaven er knyttet til kriminologisk, retts sosiologisk og sosiologisk forskning. I oppgaven tar jeg utgangspunkt i en kritisk kriminologisk tradisjon, hvor grønn kriminologi med teorier om spesiesisme (artsdiskriminering) og rettigheter er sentral. Utover dette benyttes teorier om sosial kontroll, habitus, nøytraliseringsteknikker og kulturelle benektelser. Teoriutvalget utdyper sammen med feltarbeid, intervjuer og offentlige dokumenter, hvordan og hvorfor dyrevelferdsloven

forvaltes slik den gjør, hvorfor det er ulike tolkninger av dyrevelferd i industrielle husdyrhold og hva forskjellene består i.

Gjennom forvaltningen av dyrevelferdsloven forholder veterinærene seg til internasjonale, nasjonale og lokale føringer, samt utøves faglig skjønn. Sammen skaper disse både muligheter og begrensninger for kontrollutførelsen i husdyrholdet. Veterinærenes fokus under kontroll er på fysiske innretninger i husdyrholdet, dyrenes fysiologi og bøndenes dokumentering.

Dermed er det flere viktige deler av husdyrholdet som ikke kontrolleres; husdyrenes følelser og naturlige atferdsbehov, samt bøndenes behandling av dyrene i det daglige. Veterinærene utøver dermed et begrenset blikk i industrielle husdyrhold. Hvordan loven virker, avhenger også av bøndenes holdninger og handlinger i husdyrholdet. Bøndenes mottakelse av lovverket er medvirkende for dyrevelferdslovens virkning.

«God dyrevelferd» og dyrenes «egenverdi» i dyrevelferdsloven er normative formuleringer. Dette er i tråd med den økonomiske logikken som vant fram i lovforarbeidene forut for dyrevelferdsloven. Således veies økonomi og dyrevelferd opp mot hverandre. Ifølge informantene begrenses dyrevelferden i husdyrholdet, selv om informantene påpeker at god dyrevelferd fremmes. Bøndene hevder at god velferd er oppnådd når dyrene får mat og vann, samt når dyrene har god helse. Veterinærene har en bredere forståelse av dyrevelferd enn bøndene. Likevel må den i praksis avveies mot næringens økonomiske formål i å bruke dyr. De industrielle husdyrholdvirksomhetene setter rammer for hvilken dyrevelferd som er mulig å oppnå. Egenverdi slik det vanligvis forstås, betyr at dyr er mål i seg selv, og ikke skal ofres for andres interesser. Forvaltningen av loven og slik husdyrholdet drives, viser at dyrs egenverdi har symbolsk funksjon, men liten praktisk verdi. Dyr skal ikke beskyttes mot nødvendige lidelser, men «beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger». Husdyr anses ikke som ofre eller lidende, når de påføres nødvendige smerter i industrielle husdyrhold. Deres nødvendige lidelse er i tråd med dyrevelferden som fremmes av veterinærene og bøndene. Ifølge informantene er måten virksomhetene drives på et kollektivt ansvar. Bøndenes reelle valgmuligheter hva det angår husdyrhold, påvirkes av økonomiske, politiske og sosiale føringer på internasjonalt og nasjonalt nivå. Samtidig har bøndenes også et individuelt ansvar.

Bøndene og veterinærene tar ikke innover seg husdyrenes nødvendige lidelser. Dette kommer av at lidelsene normaliseres og støttes av sterke økonomiske interesser. Husdyrene er først og fremst ofre i dyretragedier. Dyretragedier viser som regel til vanskjøtsel av dyr. Dette anser

informantene som avvikende handlinger, og slike handlinger fører ofte til at veterinærene sanksjonerer dyreeier. Bøndene betegner også andre lands husdyrhold som avvikende, i den grad de har regelverk som tillater mer medisinbruk og dyrelidelser. Bøndene sammenligner seg med avvikende bønder, andre lands husdyrhold samt dyreverneres dyrevelferdsforståelse, og dette bidrar til å normalisere bøndenes industrielle husdyrhold: den gode dyrevelferden som «vi» fremmer. Dyreverneres dyrevelferdsforståelser er alternative tolkninger av husdyrholdet. De har en annen tolkning av dyrevelferdsloven, og ønsker å tilegne husdyr rettigheter. Dermed blir dyrevelferd en problematisk verdi, ettersom dyrevelferden som fremmes i industrielle husdyrhold tilegner gris og kylling lav moralsk status. De er produsenter, hvis formål med livet er å bli mat. Dyrenes lave moralske status legitimeres gjennom tolkninger av dyrevelferdslov, kristendom, enkelte filosofer og læres via menneskers sosialiseringssprosess.

Takk

Jeg vil først og fremst takke alle informanter som har tatt seg tid til å bidra med sine syn og kunnskap gjennom intervjuer og observasjoner.

Takk til gruppeveileder Ragnhild Sollund og mastergruppen for konstruktive tilbakemeldinger gjennom to år. En særlig stor takk går til veileder Rune Ellefsen, for hans uvurderlige hjelp og motivasjon fra start til slutt. Gjennom hans faglige kunnskap om grønn kriminologi generelt og dyrevelferdslov spesielt, har jeg fått mange gode tilbakemeldinger underveis i oppgaven.

Jeg vil også rette en takk til medstudenter ved institutt for kriminologi og rettssosiologi, for sosialt samvær og støtte under masterskrivinga. En stor takk går til Silje Bakken, for fine samtaler og gode faglige råd gjennom fire år.

Mine kjære venner og kjæreste. Jeg setter umåtelig stor pris på all deres kjærlige støtte. Dere er gull! Takk til Ruth Vilkenen, Miriam Stålsett Follesø og Trygve Skarpeteig for gjennomlesing og kommentarer i slutten av masteroppgaven. En spesiell takk går til Trygve som har gitt meg motivasjon og ros når jeg har trengt det som mest.

Karen Lovise Malde

Mai 2015

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Om oppgaven	1
1.1.1	Problemstilling i oppgaven	2
1.1.2	Personlig engasjement og valg av tema.....	2
1.1.3	Begrepsavklaringer	3
1.1.4	Avgrensninger.....	4
1.1.5	Oppgavens oppbygning	4
2	Teoretiske og faglige perspektiver i oppgaven	6
2.1	Kritisk kriminologi.....	6
2.1.1	Grønn kriminologi	6
2.2	Kriminologiske, rettssosiologiske og sosiologiske perspektiver	9
3	Metoder for gjennomføringen	11
3.1	Kvalitativ metode	11
3.1.1	Praktisk gjennomføring av intervju	11
3.1.2	Praktisk gjennomføring av observasjon	13
3.2	Analyseprosessen	15
3.2.1	Analyse av intervjuene	15
3.2.2	Analyse av observasjonene.....	16
3.3	Rekruttering.....	17
3.4	Utvalg.....	18
3.5	Utfordringer underveis	19
3.6	Forforståelse	20
3.7	Etiske hensyn	21
3.8	Vitenskapelig kvalitetskrav	21
3.8.1	Pålitelighet	22
3.8.2	Troverdighet og overførbarhet.....	22
3.9	Andre kilder	23
4	Mattilsynets kontrollvirksomhet, dyrevelferdsloven og tendenser i husdyrholdvirksomheten	24
4.1	Forvaltningens tilsynsvirksomhet i husdyrholdet	24
4.1.1	Mattilsynets oppgaver og organisering.....	25

4.2	Mattilsynet håndhever flere regelverk	26
4.2.1	Forvaltningsloven	26
4.2.2	Dyrevelferdspolitikken	26
4.2.3	Internasjonale rammeverk	27
4.3	En historisk utvikling: fra dyrevernslov til dyrevelferdslov	28
4.3.1	Dyrevelferdsloven av 2009	29
4.4	Hvilken dyrevelferdsforståelse dominerte i lovforarbeidene?	31
4.4.1	Udefinerte dyrevelferdsforståelser	32
4.5	Industrialisering av husdyrholdvirksomheten	33
4.5.1	Industrielt hold av gris og kylling	34
4.6	Grisens og kyllingens atferd i naturen	34
5	Forvaltningen av dyrevelferdsloven i husdyrholdvirksomheten	36
5.1	Forvaltningen av dyrevelferdsloven i praksis	36
5.1.1	Tilsynsblikket	39
5.1.2	Ressurser er styrende for forvaltningen av lovverket	41
5.1.3	Kontrollørens faglige skjønn	45
5.2	Tilsynsblikket er en del av habitus	50
5.3	Lovens virkning påvirkes av bøndene	52
5.3.1	Bøndenes kunnskap om dyrevelferdsloven	52
5.3.2	Bøndenes forståelse av lovverket	53
5.4	Kontrollørens private blikk på dyrevelferdslov og industrielt husdyrhold	54
5.4.1	Dyrenes egenverdi: en utfordrende verdi?	54
5.4.2	Dyrevelferdslovens utilsiktede funksjoner	57
5.5	Ulike blikk på dyrevelferdsloven og husdyrholdvirksomheten	58
5.5.1	Et kritisk kriminologisk blikk	59
5.6	Oppsummering av kapittelet	60
6	Husdyrenes velferd	62
6.1	Tre forståelser av dyrevelferd	62
6.2	Det private blikk er en del av habitus	63
6.2.1	Kontrollørene og bøndene har en begrenset dyrevelferdsforståelse	64
6.3	En spesiesistisk dyrevelferdsforståelse	66
6.3.1	Niberts teori om spesiesisme	67
6.3.2	Spesiesisme manifesteres i husdyrholdvirksomheten	68

6.4	Når økonomi vektlegges i husdyrholdet	68
6.4.1	Produksjon og dyrevelferd.....	69
6.4.2	Økonomisk kapital er sentral i husdyrholdet	72
6.4.3	Den økonomiske kapitalens viktighet under lovforarbeidene	73
6.5	Oppsummering av kapitlet	74
7	Nøytraliseringsteknikker og kulturelle benektelser av husdyrenes lidelser	75
7.1	Teorien om nøytraliseringsteknikkene	75
7.1.1	Benektelse av husdyr som offer.....	76
7.1.2	Benektelse av husdyrets skader	80
7.1.3	Benektelse av ansvar: Et spredt ansvar.....	81
7.2	Nøytraliseringsteknikkene belyser ikke samfunnsstrukturer	82
7.3	Når doxa utfordres.....	83
7.4	Når en ikke tar innover seg husdyrenes nødvendige lidelser.....	86
7.4.1	Når husdyrenes lidelser får en «annen mening».....	87
7.4.2	Kulturelle benektelser av husdyrenes nødvendige lidelser.....	88
7.5	Oppsummering av kapitlet	90
8	Med blikket på den «andres» dyrevelferd	92
8.1	Utdefinering: «Othering»	92
8.2	Dyrevelferdsnasjonalisme	92
8.2.1	De «andre»: Dyrevelferd i andre land	93
8.2.2	Den «andre»: Den avvikende bonde.....	95
8.3	Hva med «vår» dyrevelferd?.....	96
8.4	Dyrevernsbevegelsens blikk på dyrevelferd	97
8.4.1	Et fokus på husdyrenes naturlige atferd og retten til liv	97
8.4.2	Utdefinering av dyreverneres meninger	99
8.5	Oppsummering av kapitlet	101
9	Når husdyret blir den «andre» i samfunnet	103
9.1	Husdyrenes moralske status i dyrevelferdsloven	103
9.2	Husdyrenes moralske status i kristendom og i ulike filosofiske retninger	104
9.3	Husdyrenes moralske status i sosialiseringprosessen.....	106
9.4	Hvor tett et dyresamfunn?.....	107
9.5	Oppsummering av kapitlet	109
10	Oppsummering og avsluttende ord	110

10.1	Tilsynsblikket er et begrenset blikk.....	110
10.2	Grisens og kyllingens «velferd» i industrielle husdyrhold.....	111
	Litteraturliste	114
	Lover og forskrifter	128
	Vedlegg	130

1 Innledning

1.1 Om oppgaven

I mars 2015 ble 70 døde storfe funnet på en gård i Namdalen i Trøndelag (Bye, Øwre og Haudemann-Andersen 2015). I etterkant av denne hendelsen, og i lignende tilfeller kritiseres vanligvis Mattilsynet for at de ikke forhindrer slike dyretragedier. Dyretragedier innebærer som regel at dyreholder vanskjøtsler¹ husdyrene sine. I tilfeller hvor Mattilsynet oppdager slik avvikende forhold, vil ofte forklaringen være at bonden har slitt med psykiske problemer over lengre tid (ibid.). Slike avvikende husdyrhold anses som sosialt uakseptable, og er et klart brudd på dyrevelferdslovens § 3, ettersom det er en unødig påkjenning og belastning for dyrene. Hva med den sosialt aksepterte lidelsen husdyrene opplever i industrielle husdyrhold? I oppgaven skal fokuset være på husdyrenes nødvendige lidelser. Nødvendige lidelser viser til smerte og stress som kan påføres dyr innenfor lovlighetens grenser (Frøslie 2000:45). Dermed er det sentralt å fremheve innholdet i og forvaltningen av dyrevelferdsloven, samt husdyrholdet. Således rettes blikket mot veterinærer i Mattilsynet som forvalter dette lovverket, og bønder som driver industrielle husdyrholdvirksomheter.

Oppgaven fokuserer på bønders og veterinærers perspektiver både på Mattilsynets forvaltning av dyrevelferdsloven, innhold i dyrevelferdsloven og dyrevelferd i industrielle husdyrhold. Oppgaven bidrar til å belyse hvilke hindringer og muligheter veterinærene møter når dyrevelferdsloven settes ut i praksis. Forvaltningen av dyrevelferdsloven beskriver hvilken dyrevelferd som fremmes av veterinærene og bøndene. Dermed går oppgaven nærmere inn på hvilken dyrevelferdsforståelse informantene har på det industrielle gris- og kyllingholdet i Norge, som kan peke på hvilken dyrevelferd som dominerer i samfunnet.

Majoriteten av samfunnet anser den nødvendige påkjenningen og belastningen i industrielle husdyrholdvirksomheter som sosialt akseptabel. Dette synet gjelder også for veterinærene i Mattilsynet og bøndene i min studie. Flere forskere i det grønne kriminologiske fagfelt påpeker derimot at hold av husdyr er problematisk. Husdyr som kylling og gris lider og dør

¹ Vanskjøtsel betyr at dyreholder har utsatt dyr for «alvorlig svikt vedrørende miljø, tilsyn og stell» jamfør § 5 *Varsling* i dyrevelferdsloven (2009).

under forhold i det industrielle husdyrholdet, som ikke ville vært sosialt akseptert for kjæledyr som hund og katt. Således er det ulike tolkninger av hvorvidt dyrevelferden fremmes, og i dette hvordan gris og kylling som produserer kjøtt bør behandles av mennesker i samfunnet. Dermed utdypes problematiske aspekter i industrielle gris- og kyllingholdvirksomheter.

1.1.1 Problemstilling i oppgaven

I dyrevelferdsloven § 1 står det beskrevet at «formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr». Hva menes med «god dyrevelferd»? Hvilken dyrevelferd fremmes i forvaltningen av dyrevelferdsloven, og hvilken dyrevelferd tilegnes dyr i industrielle husdyrhold? Hvordan vi behandler husdyr som gris og kylling påvirker i stor grad hva vi mener med dyrevelferd, og dermed «god dyrevelferd». For å svare på disse spørsmålene har jeg formulert følgende problemstilling i oppgaven: **Hvilken dyrevelferd fremmes i industrialiserte gris- og kyllingholdvirksomheter?** For å besvare problemstillingen, undersøker jeg hvordan dyrevelferdsloven forvaltes av veterinærer i gris- og kyllingholdvirksomheter. Her tar jeg opp retts sosiologiske perspektiver, og drøfter hva som avgjør hvordan en lov virker i praksis. I tillegg til dyrevelferdsloven undersøker jeg hvordan vi kan forstå vår behandling av husdyr, og dermed hvilken dyrevelferd som fremmes, og tilegnes husdyr. I denne konteksten er det viktig å klargjøre hvilken moralsk status vi tilskriver gris og kylling i vårt samfunn. Hvilken status disse husdyrene tilegnes, får konsekvenser for vår behandling av dem, og for hva informantene legger i sine dyrevelferdsforståelser. Det er ulike forståelser omkring hvorvidt god dyrevelferd fremmes i de industrialiserte husdyrholdvirksomhetene. Dette avhenger av den enkeltes ståsted, verdier og dermed våre ulike blikk. I tillegg til retts sosiologiske perspektiver, benytter jeg kriminologiske og sosiologiske teorier for å belyse problemstillingen, og for å få en dypere av forståelse av samfunnets behandling av husdyr og hvorfor dette er tilfelle.

1.1.2 Personlig engasjement og valg av tema

Opgavens tema ble klargjort etter et dyrevelferdsseminar på Litteraturhuset i Oslo høsten 2013, hvor spesielt Mattilsynets rolle i dyrevelferdsfeltet ble trukket frem (Mattilsynet 2013a). Mattilsynets håndtering av dyrevelferdssaker har fått, og får stadig fokus i media, og de blir særlig kritisert for å ikke pålegge strenge nok sanksjoner hvor de har avdekket avvikende forhold. De har også mottatt kritikk for at de ikke kommer tidsnok i vanskjøttede

husdyrhold, med de konsekvenser dette har for husdyrenes lidelser. Håndteringen av ulike dyrevelferdssaker forteller hva veterinærene i Mattilsynet mener er rett og galt, nødvendig og unødvendig, hva det angår behandling av husdyr. Å få mulighet til å undersøke hvordan lovens innhold tolkes, og praktiseres av veterinærene i det daglige, er både spennende og interessant fordi det forteller om hvordan en og samme lov kan tolkes forskjellig.

Jeg har også en interesse i hvordan det industrielle husdyrholdet drives i Norge. Jeg har hatt et ønske om å få mer kunnskap om hvordan gris og kylling lever, og hvordan bøndene forholder seg til disse husdyrene i deres husdyrholdvirksomheter. Etter å ha deltatt i faget økologisk-global kriminologi ved Universitetet i Oslo i 2012, er mitt ønske å belyse husdyrenes liv i det daglige, den *sosialt aksepterte* industrielle husdyrholdvirksomheten. Jeg vil tematisere det vi tar for gitt, det vi anser som selvfølgelig, og det som ikke nødvendigvis kriminaliseres, men som kan oppfattes som kritikkverdig og innebære lidelse.

1.1.3 Begrepsavklaringer

For å kunne forstå anvendelsen av ulike begreper i oppgaven, redegjør jeg for ulike begreper i dette delkapittelet.

Kontrollører: I Mattilsynet arbeider flere yrkesgrupper på ulike fagfelt. Jeg fokuserer på veterinærer som forvalter dyrevelferdsloven. I oppgaven betegnes veterinærer som kontrollører, i den kraft at de er på kontroller. Slike kontroller betegnes som tilsyn i husdyrhold. Der hvor jeg trekker inn utsagn fra administrativt ansatte i Mattilsynet, skal dette komme fram av oppgaveteksten.

Husdyrholdvirksomhet: Den hverdagslige betegnelsen på husdyrholdvirksomheter er gårdsbruk. I oppgaven benyttes begrepet husdyrholdvirksomhet for å klargjøre at dette er enheter med hold av ulike typer dyr, hvis formål er å skape profitt.

Dyremishandling: Der hvor jeg anvender begrepet «dyremishandling» eller «mishandling», beskrives dette i tråd med Piers Beirne. Han hevder at dyremishandling er:

Any act that contributes to the pain, suffering, or death of an animal or that otherwise threatens its welfare. Animal abuse may be physical, psychological, or emotional; may involve active maltreatment or passive neglect or omission; and may be direct or indirect, intentional or unintentional (1999:121).

Dette er en definisjon som omfatter flere typer husdyrhold, hvor dyrene må leve i fangenskap. Følger vi denne definisjonen vil dette bety at de fleste dyr i norske husdyrholdvirksomheter blir mishandlet (Sollund 2009). Denne dyremishandlingsdefinisjonen benyttes særlig ettersom fokuset rettes mot de industrielle husdyrholdene (Agnew 1998:179).

1.1.4 Avgrensninger

I oppgaven er fokuset på husdyr. Disse kan også gå under navnet «produksjonsdyr». Dette er dyr som er temmet, i betydning at de er innlemmet i samfunnet gjennom domestisering, og brukes for å produsere mat og klær (Ellefsen 2013). Mastergradsoppgaven er hovedsakelig rettet mot den industrielle produksjonsformen som har hold av gris og kylling, og hvor disse husdyrene blir til mat for mennesker. Bøndene som er intervjuet til oppgaven har hovedsakelig hold av gris og kylling, men også husdyr som mink og kyr. I intervjuene ble de andre husdyrene i bøndenes virksomheter nevnt, og det vil derfor trekkes inn sitater som kan knyttes til andre husdyr enn gris og kylling. Andre produksjonsformer som småskala- eller økologiske gårdsbruk samt kornproduksjon, er ikke en del av oppgaven. Årsaken til en slik avgrensning bunner ut i et ønske om å gå nærmere inn på husdyrhold på de større virksomhetene.

1.1.5 Oppgavens oppbygning

I *neste* kapittel beskrives det faglige utgangspunktet, og de sentrale teoretiske perspektivene i oppgaven, som belyser det empiriske materialet fra intervjuene og observasjonene. Kapittel *tre* handler om metoden som er benyttet under mastergradsoppgaven. I dette kapitlet beskrives det både hvorfor jeg har foretatt disse metodiske valgene, samt andre sentrale aspekter under datainnsamlingen, som blant annet min forforståelse og vitenskapelige kvalitetskrav i oppgaven. For å få en helhetlig forståelse av mastergradsoppgavens problemstilling, er det i kapittel *fire* beskrevet oppgaver og regelverk Mattilsynet forholder seg til under tilsyn. I dette kapitlet redegjøres lovforarbeidene forut for dyrevelferdsloven, dyrevelferdsloven og utviklingstendenser i husdyrholdet i Norge. Videre, i kapittel *fem* , står forvaltningen av dyrevelferdsloven i fokus. Dette kapitlet fremhever hva som påvirker hvordan loven forvaltes og hvilken virkning loven får i husdyrholdet. I kapittel *seks* utdypes informantenes forståelse av dyrevelferd, og i kapittel *sju* beskrives det hvordan bøndene og kontrollørene rettferdiggjør eller forsvare husdyrholdets konsekvenser for gris og kylling, og

benekter å ta innover seg husdyrenes lidelser. I det *åttende* kapittel utdyper jeg hvordan informantene normaliserer det industrielle husdyrholdet - «vår» dyrevelferd - ved å utdefinere andres dyrevelferd. I kapittel *ni* tas det opp hvordan husdyret blir den «andre» i samfunnet, ved å drøfte husdyrenes moralske status. I dette kapittelet tas det opp flere faktorer som kan bidra til å forklare forskjellige blikk på husdyr og kjæledyr. Kapittel *ti* gir en oppsummering av sentrale funn i oppgaven og avsluttende ord.

2 Teoretiske og faglige perspektiver i oppgaven

Dette kapitlet redegjør for oppgavens faglige utgangspunkt i kritisk kriminologi, dernest grønn kriminologi. Både sentrale aspekter fra grønn kriminologi og teoretiske perspektiver fra andre faglige ståsted skal belyse datamaterialet i oppgaven.

2.1 Kritisk kriminologi

Opgaven tar utgangspunkt i en kritisk kriminologisk posisjon. Det finnes ingen klar definisjon på kritisk kriminologi, men den har noen kjennetegn; den overskrider konvensjonell kriminologi og utfordrer offisielle definisjoner på kriminalitet og kriminalitetskontroll. Kritisk kriminologi forkaster kriminologen som en «nøytral vitenskapelig ekspert», har en kritisk holdning rettet mot individer, systemer og kontrollinstitusjoner, fokuserer på normative spørsmål og vektlegger et «view from below» (Stubbs 2008).

Kriminologer som har utfordret det konvensjonelle, har lenge satt spørsmålstegn ved kriminalitetsdefinisjoner. I dette ligger et ønske om å avkriminalisere noen handlinger, og benytte seg av kriminalitetsdefinisjoner eksempelvis når det gjelder misbruk av statlig makt, og kjønnsmessig og rasemessig vold. Andre forskere som utfordrer det konvensjonelle, ønsker at forskning og teori skal gå bort fra et ensidig fokus på kriminalitet, og over til skadelige handlinger (Barton et al. 2007 i Stubbs 2008:8). Fokuset på skade er spesielt viktig innen grønn kriminologi.

2.1.1 Grønn kriminologi

Den grønne kriminologiske fagdisiplinen inngår ofte i en kritisk kriminologi, idét den blant annet fokuserer på skade mot menneskeheten, miljø og ikke-menneskelige dyr. I oppgaveteksten betegnes ikke-menneskelige dyr som dyr (Beirne og South 2007:xiii). Flere forskere innen denne fagdisiplinen ønsker å belyse skader mot dyr, og særlig den institusjonaliserte formen for dyremishandling som anses som sosialt akseptert, som foregår i husdyrholdvirksomheter (Agnew 1998, Beirne og South 2007:xiv, Beirne 2007:55). Særlig

Piers Beirne (1999) og Robert Agnew (1998) er sentrale teoretikere som i stor grad har ryddet vei for denne tematikken, og presisert dyremishandling som et viktig felt innenfor kriminologi. Det finnes ikke en enkeltstående grønn kriminologisk teori, men flere grønne perspektiver som bringer inn emner om miljø og dyr som en del av kriminologi (White 2008). Innen denne fagdisiplinen er det flere teorier som relateres til menneske-dyr relasjoner som kan benyttes, for å utforske ulike aspekter ved skader mot dyr (Nurse 2013:3). Eksempler på grønne perspektiver er spesiesisme og rettigheter. Spesiesisme viser til artsdiskriminering, og fokuset på rettigheter knyttes ofte opp mot dyr som bærere av rettigheter (Beirne 2007:60).

Dyremishandlingsdefinisjonen til Beirne er bred. Den omfatter ikke bare illegale handlinger, men også legale handlinger som forekommer i husdyrholdvirksomheten. Behandlingen av dyr i den industrialiserte husdyrholdvirksomheten kan påføre husdyr skader – selv om den *per se* ikke er illegal. Dermed anlegges et «social harm» perspektiv. Dette er en retning hvis fokus er på skade fremfor kriminalitet.

Kriminalitet og sosial skade

Tradisjonelt er søkelyset i den kriminologiske fagdisiplinen på forståelse av kriminalitet og straff (Olesen 2013:825). Ifølge Paddy Hillyard og Steve Tombs kan handlinger som defineres som kriminelle ta oppmerksomheten bort fra mer alvorlige skader (2004). De kriminelle handlingene vil også kunne ekskludere andre skader som forekommer i samfunnet. En tilnærming i sosiale skader gjør at vi kan fokusere på masseskader som er forårsaket av kroniske tilstander, i motsetning til enkeltstående hendelser som ofte utgjør mandatet i kriminologi. En slik tilnærming legger vekt på politiske avgjørelser, ettersom politikk er medvirkende i å problematisere, eller legge til rette for at sosial skade kan skje. Slik legger politikk premisser for lovverket. Lovverket er likevel ikke det eneste fokuset i denne tilnærmingen (Hillyard og Tombs 2004:27).

Hillyard og Tombs poengterer at forskjellige former for skade ikke fordeles tilfeldig blant befolkningen, men rettes mot mennesker av ulik klasse, kjønn, rase og etniske grupper og videre (2004:19). Det samme gjelder også for dyr, i den grad dyr tilegnes ulik sosial status ettersom hvilken nyttefunksjon de har for mennesker (Ellefsen 2013). Dermed kan enkelte kategorier av dyr påføres skader til menneskelige formål. Begrepet sosial skade er bredt, men det er særlig de fysiske, følelsesmessige og psykologiske skadene som anses som viktige i

denne konteksten. Disse ligger også innbakt i Hillyard og Tombs begrepsforståelse av sosial skade (2004:19-20).

Dyr i kriminologien

Kriminologi har sjeldent satt dyrene i fokus (Beirne 2007). De gangene dyr har blitt beskrevet i dette fagfeltet har det vært i form av dyr som eiendom; dyrene opptrer i kriminologien som objekter hvis eiendomsstatus er å bli stjålet, ødelagt eller misbrukt. Dyr har også blitt brukt som betegnelser på menneskers kriminelle handlinger, eksempelvis i Cesare Lombrosos beskrivelser av den «fødte kriminelle» (ibid.). Ifølge Lombroso kunne en kriminell kjennetegnes ved å ha lignende karakteristikk som apekatter (Hauge 2001, Beirne 2007:58). I den kriminologiske fagdisiplin har flere forskere hevdet at det er sammenheng mellom dyremishandling og menneskelig vold, selv om disse sammenhengene ikke alltid er like klare (Beirne 2007:59).

Spesiesisme og antroposentrisme

Spesiesisme er et relevant begrep innen grønn kriminologi. Begrepet anvendes i oppgaven for å få en bredere forståelse av vår behandling av dyr i industrielle husdyrholdvirksomheter. Konseptet spesiesisme ble først introdusert av Richard Ryder i 1970 (Sollund 2013:6). Han brukte begrepet for å utfordre datidens praksiser hvor dyr ble utnyttet i forskning, i husdyrholdvirksomheter, samt ville dyr som ble domestisert (Ryder 2007). Spesiesisme ble særlig gjort kjent av filosofen Peter Singer, da han publiserte boken *Animal Liberation* i 1975 (Singer 2002). Singer beskriver spesiesisme som en fordom eller tilbøyelighet i å favorisere sin egen arts interesser, på bekostning av medlemmer av andre arter (Singer 2002, Nibert 2002:7). Spesiesisme har siden Ryder og Singer blitt omdefinert, og utvidet på forskjellig vis, og nye perspektiver har satt kritisk søkelys på tidligere definisjoner av spesiesisme. Kriminolog Ragnhild Sollund påpeker at spesiesisme definert som fordom neglisjerer et sentralt element; en fordom trenger ikke å gå over i handling (Sollund 2013:7). Spesiesisme er ikke nødvendigvis bare fordommer, uten at det støttes opp av ideologier, og som resultat av dette legitimeres (Sollund 2012). I oppgaven fremheves spesielt David Niberts forståelse av spesiesisme som ideologi. Ved å anvende hans teori, kan dette bidra til å analysere hvorfor vi bruker husdyr slik vi gjør i dag. Nibert beskriver amerikanske tilstander, og dermed er ikke dette bildet direkte overførbart til det industrielle husdyrholdet i Norge. Likevel kan det være

et nyttig teoretisk perspektiv, for å belyse økonomiske drivkrefter i husdyrholdet og samfunnet. I nær tilknytning til begrepet spesiesisme er antroposentrisme. Dette begrepet viser til en holdning om at menneskets verden er den eneste verden, eller den verden som er av virkelig betydning (Sollund, Tønnesen og Larsen 2013:16).

2.2 Kriminologiske, rettssosiologiske og sosiologiske perspektiver

I tilknytning til fokuset i grønn kriminologi skal flere forskjellige teorier belyse problemstillingen (Nurse 2013:3), foruten de grønne perspektivene spesiesisme og dyrenes rettigheter. Dermed skal også kriminologiske, rettssosiologiske og sosiologiske teorier bidra til å analysere det empiriske materiale i oppgaven.

Kriminologen Liv Finstad har i boken *Politiblikket* dannet et eget begrep «politiblikket», for å analysere hvordan ordenstjenesten i Oslo har egne briller og forståelser av handlinger (2003). I oppgaven skal hennes begrep politiblikk overføres for å belyse kontrollørens blikk under tilsyn. Videre belyses begrepet *habitus* i oppgaven. Habitus er sentralt innen sosiolog Pierre Bourdieus teoriutvikling, og er benyttet i flere kriminologiske arbeider. Habitus brukes for å analysere det dialektiske forholdet mellom individ og struktur, mellom informantene og samfunnet (Bourdieu 1977). Kriminolog og sosiolog Gresham Sykes og sosiolog David Matzas artikkel *Techniques of neutralizations* fra 1957 beskriver hvordan avvikende ungdommer ønsker å være konforme med samfunnets verdier, men at de likevel bryter med disse verdiene. I deres analyser peker de på at ungdommene rettferdiggjør sine avvikende handlinger, for å kunne unngå skam eller skyld. Disse teknikkene skal i denne konteksten belyse informantenes benektelser av husdyrs lidelser og ansvar. Sosiologen Stanley Cohen har med boken *States of Denial* (2001) beskrevet hvordan individer, det offentlige, eller kulturer benekter ulike former for grusomheter og ikke tar lidelser innover seg. Særlig er hans begrep om kulturell benektelse sentralt for å beskrive hvordan vårt samfunn, vår kultur, ofte vender et blindt øye til hvordan husdyr som gris og kylling behandles i industrielle husdyrhold. Stanley Cohen har i sin bok referert til Susan Opatows teoretiske arbeider om moralsk ekskludering og inkludering. Susan Opatows fagfelt er sosialpsykologi, og hennes teori vektlegges i oppgaven, ettersom den kaster lys over hvordan mennesker inkluderer og ekskluderer husdyr i det moralske fellesskapet (1990).

Masteroppgavens utgangspunkt er i faget kriminologi. Imidlertid er det ispedd et retts sosiologisk perspektiv, som kommer av at oppgaven behandler dyrevelferdsloven i teori og praksis. I utgangspunktet var ikke dette et perspektiv som var for øye i starten av masteroppgaven. Etterhvert ble det tydelig at faget retts sosiologi var viktig å trekke inn, fordi lovens virkning i samfunnet ble en sentral del av oppgaven. Retts sosiologiens måte å undersøke rettsstoff på omfatter metoder for å beskrive, og å anvende teorier for å analysere den sosiale virkelighet vi er en del av. Fokuset er ikke å tolke regelsystemets innhold eller rettslige implikasjoner (Mathiesen 2011:23). Tre utgangsposisjoner går igjen i retts sosiologien. Den første tar utgangspunkt i samfunnsforholdenes påvirkninger av retten. Dermed ser en «fra samfunnet og inn i retten». Det andre utgangspunktet fokuserer på rettens innvirkning på samfunnsforholdene, «fra retten og ut i samfunnet». Den tredje har et dobbelt sett av utgangspunkt, og søker å se både retten og samfunnsforholdene som en helhet (Mathiesen 2011:28). I oppgaven skal jeg spesielt fokusere på rettens virkninger i samfunnet (ibid.), noe Jørgen Dalberg-Larsen, professor i rettslære og retts sosiologi, betegner som «operationel retts sosiologi». Dermed er fokuset på rettens virkninger i husdyrholdvirksomheten, og mulige forklaringer på hvorfor retten har denne virkningen. Til en viss grad vil også den første retts sosiologiske utgangsposisjonen belyses, ettersom samfunnet har innvirkning på hvordan loven utformes (Dalberg-Larsen 2005). Retten betyr her de formelt vedtatte reglene i et samfunn, samt de institusjoner som har ansvar for å utøve at reglene blir fulgt (Mathiesen 2011:38); domstolene, lovmyndighetene, forvaltningen og den juridiske profesjon (Hammerslev og Madsen 2013).

3 Metoder for gjennomføringen

Dette kapitlet tar opp hvilke metodiske valg som er foretatt under arbeidet med masteroppgaven. Det redegjøres for hvorfor disse metodene er brukt, og hva det innebærer i praksis og analyseprosessen. Jeg belyser rekruttering og utvalget av informanter som deltar i oppgaven, og hvilke utfordringer jeg møtte underveis i datainnsamlingen. Videre skal jeg redegjøre for min forforståelse, og viktige etiske hensyn. Tilslutt skriver jeg om de vitenskapelige kvalitetskravene som gjelder innen forskning, og andre datakilder som er benyttet i oppgaven.

3.1 Kvalitativ metode

Forskningsstrategien i oppgaven er kvalitativ. Dermed er fokuset på kontrollørens og bøndenes tolkning av den sosiale verden (Bryman 2012:36). En kvalitativ metode kan innebære en deduktiv eller induktiv tilnærming til feltet. Oppgaven vektlegger sistnevnte tilnærming. Induktiv forskning bygger på at teori genereres ut av datamateriale (Bryman 2012:380). Formålet er å studere hvordan kontrollørene og bøndene skaper mening om dyrevelferdsloven og den industrielle husdyrholdvirksomheten, og hvordan de handler ut fra denne tolkningen. En går dermed i dybden på et avgrenset område (Geertz 1973a i Bryman 2012:392). I en deduktiv strategi testes hypoteser mot empiri, og den vil i tillegg inkorporere positivistiske og naturvitenskapelige modeller i forskningsstrategien. En kvantitativ forskningsstrategi vil i større grad vil bære preg av en deduktiv tilnærming, og er en metode som egner seg til å undersøke i bredden. I den sistnevnte forskningsstrategien vil den sosiale virkelighet anses som en objektiv realitet (Bryman 2012:36). I oppgaven har jeg ikke testet ut en hypotese, men generert antakelser ut fra intervjuene, observasjonene og dokumentene. Dermed er den kvalitative forskningsstrategien mer egnet i masteroppgaven. Som en del av den kvalitative tilnærmingen har jeg utført dybdeintervjuer og observasjoner.

3.1.1 Praktisk gjennomføring av intervju

Dybdeintervjuer inngår som en del av den kvalitative tilnærmingen. Sosiale fenomener er komplekse, og gjennom intervjuer er det mulig å få fram kompleksitet og nyanser

(Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010:137). Disse tok form av semistrukturerte intervju med utgangspunkt i en intervjuguide. I utformingen av intervjuguiden identifiserte jeg temaer, og sorterte spørsmålene under hvert deltema. Under intervjuene la jeg til eller forandret på rekkefølgen av spørsmålene ettersom hva som var viktig å få ut av informantene (Bryman 2012:212). Med utgangspunkt i en intervjuguide ble flere temaer belyst i oppgaven, samtidig som det var enklere å sortere datamateriale i analysen etter fullførte intervjuer. Dette er i motsetning til et ustrukturert intervju som i større grad er lagt opp etter visse temaer, og hvor spørsmålene ikke er klarlagt på forhånd.

Intervjuguiden ble brukt aktivt under intervjuene, og jeg benyttet lydbåndopptaker når informantene samtykket til dette. Der hvor informantene ikke ønsket at intervjuet skulle tas opp på lydbåndopptaker, noterte jeg stikkord underveis. Noen av spørsmålene fra intervjuguiden ble ikke brukt under alle intervjuene, men de mest sentrale spørsmålene ble tatt med i alle intervjuene. Dette gjaldt spørsmål om informantenes forståelser av dyrevelferd, og hva informantene anså som positivt og problematisk i hold av husdyr. Årsaken til at jeg plukket ut enkelte spørsmål fra intervjuguiden, var at jeg anså at noen av spørsmålene ikke var relevante i intervjusituasjonen. Intervjuene varte fra 50 minutter til to timer. Det lengste intervjuet ble utført mens jeg satt i bil over en lengre strekning, hvor vi var på vei til to husdyrhold. Noen tilsyn i distriktene krever lange kjøreturer siden kontrollørene dekker over store områder.

Intervju med Mattilsynets ansatte

Jeg utførte hovedsakelig intervjuene med kontrollørene og administrativt ansatte på deres kontor eller lunsjsted, men også i bil på vei til og fra tilsynsbesøk. Alle intervjuene ble gjennomført i arbeidstiden deres. En av kontrollørene ønsket ikke at jeg skulle bruke lydbåndopptaker. Dermed har jeg ikke benyttet meg av sitater fra dette intervjuet.

Intervju med bøndene

Jeg utførte intervjuene i bøndenes hjem eller i et slags «kontor» rett innenfor fjøset. Jeg opplevde at bøndene hadde ulik kunnskap på dette feltet, som kan komme av at enkelte hadde verv i organisasjoner tilknyttet deres virksomhet. Ifølge bøndene hadde ingen av dem vært i rettssystemet i forbindelse med eget husdyrhold. De bøndene jeg intervjuet fortalte som regel

om andre bønder de opplevde som «cowboyer». Helhetsinntrykket var at bøndene hadde positive opplevelser av Mattilsynet, selv om det også var noen mindre gode erfaringer.

3.1.2 Praktisk gjennomføring av observasjon

Observasjon betyr at jeg som forsker tar del i en sosial situasjon under en viss tidsperiode, for å få kunnskap om studieobjektet (Bryman 2012:383). Observasjonene bestod av deltakelse på kontrollørens tilsyn i husdyrhold, og omvisning i bønders husdyrholdvirksomhet. Min rolle var delvis deltakende observatør i de aktuelle settingene. Som delvis deltakende observatør er jeg medvirkende i samtaler og spør underveis, men fungerer ikke som deltaker i miljøspesifikke aktiviteter. Jeg er en utenforstående som er interessert i feltet (Fangen 2004:103). Dermed hadde jeg en passiv rolle i den grad jeg ikke var fullt deltakende, men jeg hadde også en aktiv rolle ettersom jeg stilte spørsmål, og hadde samtaler med kontrollørene og bøndene.

Formålet med observasjonen er å se med egne briller hvordan kontrollørene inspiserer husdyrhold. Således fikk jeg mulighet til å belyse en eventuell sammenheng i hva de sa i intervjuet, og hva de faktisk gjorde. Dermed hadde jeg mulighet for å klargjøre eventuelle avvikende aktiviteter. Jeg fikk betrakte hvordan deres gjøren og strukturelle vilkår hang sammen (Bryman 2012:494). Samtidig fikk jeg se med egne «briller» som observatør på det aktuelle husdyrhold. I min observasjonsrolle fikk jeg tilgang til informasjon som ikke var tilgjengelig under intervjuene (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010:120). Ved å benytte to datainnsamlingsmetoder fikk jeg et mer helhetlig bilde av informantenes forståelse av dyrevelferd og lovverket, enn hvis jeg bare hadde benyttet én type kvalitativ datainnsamling.

Observasjoner i to felt

Observasjon innebærer ofte at en er et sted over uker, måneder eller år. I mitt tilfelle innebar observasjonene kortere tid. Jeg var med tre kontrollører på fire tilsynsturer, som hver varte opp mot 1-2 timer (inkludert kjøretur). Selve tilsynskontrollen i husdyrholdet varte cirka 1/2-1 time. Observasjonene på de industrielle husdyrholdvirksomhetene ble foretatt etter endt intervju med bonde, og varte rundt 1/2 time. Jeg var på totalt fire observasjoner i fire forskjellige husdyrholdvirksomheter. På forhånd hadde jeg laget en observasjonsguide. Imidlertid var ikke guiden med under observasjonen. Årsaken til dette var at jeg ikke ville synliggjøre observasjonsrollen min enda tydeligere ved å skrive notater underveis. Dette bidro

til at jeg ikke klarte å observere alle punktene i observasjonsguiden. Imidlertid tok jeg mentale notater, som medførte til at jeg ikke mistet fokuset under feltarbeidet (Bryman 2012:450).

En svakhet med observasjoner er at folk kan bli påvirket av at de blir observert (Halvorsen 2008:136). Dette gjelder særlig i mitt tilfelle, hvor det var korte observasjoner i stadig nye felt. Imidlertid fikk jeg fruktbare data ut fra observasjonene. Observasjonene gav meg mulighet til å nedtegne deskriptive beskrivelser av det industrielle husdyrholdet, samt en opplevelse av kontrollørens hverdag i Mattilsynet.

På tilsyn

Som forberedelse til deltakelse på tilsyn studerte jeg dyrevelferdsloven og tilhørende forskrifter, avhengig av hva slags type husdyrhold som skulle kontrolleres. Jeg tilegnet meg også kunnskap om Mattilsynets virkemiddelbruk. Jeg ønsket med denne forberedelsen å fokusere på sammenheng mellom lov og gjøren, når jeg skulle ut i felten.

Tilsynsbesøkene bestod av tre forhåndsmeldte tilsyn og et uanmeldt tilsyn. Forhåndsmeldte tilsyn betyr at Mattilsynets kontrollører varsler noen dager på forhånd at de kommer på tilsyn. De forhåndsmeldte tilsynene ble utført på holdvirksomheter med hest (godkjenning av stall), et var test av salmonella på kylling, og et forhåndsmeldt tilsyn ble utført på en kombinert husdyrholdvirksomhet. Det uanmeldte tilsynet var en bekymringsmelding som gjaldt hold av kjæledyr. På alle tilsynene ble jeg presentert av kontrolløren, eller presenterte jeg meg selv for bonden, og fortalte kort om oppgaven.

I særlig to av tilfellene var jeg ikke-deltakende observatør under tilsynet. Dette innebar at jeg observerte i stor grad, og hadde få spørsmål eller kommentarer underveis (Fangen 2004:106). Under det tredje tilsynet, som var uanmeldt, satt jeg i bilen og ventet i tilfelle eieren av kjæledyret ikke ønsket å treffe en ekstra person utenom kontrolløren. Eieren var ikke hjemme, men kontrolløren foretok en kort kontroll. Dermed fikk jeg ikke observert kontrollørens kontrollutførelse i dette tilfelle. Under det fjerde tilsynet hadde jeg en mer deltakende rolle enn under de andre tilsynsbesøkene, ettersom kontrolløren henvendte seg til både meg og bonden under tilsynet. Under dette tilsynet hadde ikke kontrolløren med seg kravpunktliste²,

² En kravpunktliste inneholder ulike forskrifter som er hjemlet i dyrevelferdsloven, og paragrafer fra dyrevelferdsloven. Dette utdypes i kapittel fem.

som flere av kontrollørene medbringer under tilsyn. Han forklarte at han ikke hadde behov for kravskjemaet grunnet hans erfaring og kunnskap om husdyrholdet som skulle kontrolleres.

I husdyrholdvirksomheten

Observasjonene i husdyrholdvirksomheten ble gjort sammen med bonden. Alle bøndene gav en omvisning i husdyrholdvirksomheten, og forklarte hvordan virksomheten drives og ulike installasjoner. Jeg fikk observere hold av storfe, mink, kylling, gris samt tomatproduksjon. På den ene husdyrholdvirksomheten var kyllingene nettopp sendt til slakt, slik at kyllinghuset stod tomt under feltarbeidet.

3.2 Analyseprosessen

I oppgaven analyserte jeg både intervjuer og observasjoner. Analyseprosessen viser her til hvordan jeg har sortert og ulike fortokning datamaterialet.

3.2.1 Analyse av intervjuene

I den kvalitative metodetilnærmingen har jeg vektlagt en tematisk analyse. Selv om den tematiske analysen benyttes av flere forskere, så er dette ikke en klar identifiserbar tilnærming. Imidlertid kan en benytte seg av en strategi som går under navnet «Framework». Dette er en strategi hvor det brukes matriser for å ordne datamateriale (Ritchie et al 2003:219 i Bryman 2012:579). I disse matrisene produseres temaer og undertemaer etter gjennomlesning av dataene. For å vise hvor datautsnittet kom fra henviste jeg til spørsmålene fra intervjuene, i tillegg la jeg inn informantenes sitater i matrisene.

Dette rammeverket forteller hvordan en kan ordne dataene og temaene. Det forteller imidlertid ikke noe om hvordan temaer skal identifiseres, og om hvilke teoretiske perspektiver jeg bruker videre. Neste ledd i analyseprosessen var å identifisere temaene og analysere disse ved bruk av teoretiske perspektiver. De teoretiske perspektivene er beskrevet i kapittel to.

For å «finne» viktige temaer i intervjuene har jeg brukt noen av Ryan og Bernards (2003 i Bryman 2012) identifikasjonsteknikker i analyseprosessen. Blant annet ble temaer identifisert ved informantenes bruk av repetisjoner i intervjuene. Eksempler på dette er bruken av begrepet egenverdi under diskusjonen av dyrevelferdsloven. En annen teknikk jeg benyttet

var å se etter likheter og forskjeller – å høre etter hvorledes kontrollører og bønder diskuterer dyrevelferdsloven og industrielle husdyrhold på like og forskjellige måter. I de tilfellene et tema er identifisert, har jeg videre fokusert på hvordan temaet fremtrer likt eller ulikt i informantenes uttalelser. Enda en identifikasjonsteknikk er å fokusere på hvordan informantene skiftet emner mens de snakket – enten ved at de tar en pause under intervjuene, eller at de starter å snakke om noe annet enn det de blir spurt om eller skifter samtaleemne mens de svarer på spørsmålene i intervjuet. I mitt datamateriale var det flere av informantene som kunne svare litt på et spørsmål under intervjuet, for å så fortelle om noe annet enn det de ble spurt om. Eksempelvis kunne flere av bøndene belyse aspekter ved hele husdyrholdet, selv om det ble spurt om en spesifikk del av deres virksomhet.

Selv om den tematiske analysen mangler spesifikke prosedyrer, så gir likevel «Framework» og identifikasjonsteknikkene en pekepinn i hvordan jeg begynte å organisere analysen an intervjuene (Bryman 2012:581).

3.2.2 Analyse av observasjonene

Observasjonsmaterialet ble skrevet på PC etter jeg hadde utført feltarbeidet. Jeg hadde tatt mentale notater under feltarbeidet, som ble skrevet ned i form av observasjonsnotater.

Observasjonsnotater er notater om hva som foregår i feltet, uten at jeg som forsker fortolker i særlig grad. I disse notatene inngår samhandlingens hvordan, hva, hvem, hvor og når. Deretter skrev jeg teoretiske notater, som er forsøk på å skape mening ut ifra observasjonsnotatene (Fangen 2004:84).

Å skille mellom gjennomføring av observasjon og analyse av materialet er noe kunstig (Fangen 20014). Analyse av datamateriale skjer fra første stund i feltarbeidet. Analyse innebærer alle nivåer av fortolkning og bearbeiding av datamaterialet. Her skal jeg belyse analysen jeg jobbet med, etter at feltarbeidet ble avsluttet. Dermed skal jeg gå nærmere inn på de tre ulike fortolkningsfaser som ble gjennomgått i observasjonsmaterialet (ibid.).

Den første fasen av analysen, var en førstegradsfortolkning. Dette innebærer å konstatere det jeg har sett og hørt. Det kan også bety og fortolke situasjonen med begreper som er nært knyttet opp mot de som informantene bruker selv. Jeg har da i første instans kun beskrevet situasjoner. Imidlertid lar ikke ulike mønstre, trender eller strukturer seg gripe med erfaringsnære tilnærminger. Således måtte jeg også utføre en andregrads fortolkning. Denne

fortolkningen innebærer en mer erfaringsfjern analyse. Dette er en viktig tilnærming for å overskride informantenes common sense-forståelse (Fangen 2004:173). Dermed går en fra mer tynne beskrivelser i førstegradsfortolkningene, til tykkere beskrivelser. Tykke beskrivelser utførte jeg da jeg startet med mine egne tolkninger av hva informantene gjorde eller trodde de gjorde (Geertz 1973 i Fangen 2004:173). For å fortolke hva en handling eller uttalelse betyr, må den ses i lys av dataens kontekst. I mitt tilfelle er konteksten preget av politiske, økonomiske og sosiale faktorer som setter grenser for og muliggjør kontrollørens og bøndenes virksomheter. Samtidig tolket jeg også observasjonene utover deres kontekst – ved å dra vekselvis på andre kontekster og meningssammenhenger, (Fangen 2004:175) ettersom det er alternative måter å fortolke de samme observasjonene på. En tredjegrads fortolkning viser til fortolkning av underliggende og skjulte interesser, samt kritisk fortolkning. Som forsker fortolket jeg ikke bare informanters fortolkninger, men jeg har også stilt meg kritisk til disse (Fangen 2004:183). Ved å knytte oppgaven opp mot grønn kriminologi, har jeg fått knagger til å henge fortolkningen på (ibid.). Idealet er å kritisere informantenes premisser, som de handler ut ifra, samtidig som jeg har ønsket å forstå hvorfor de handler som de gjør ut i fra de begrensningene og mulighetene de har (Fangen 2004:187).

3.3 Rekruttering

Jeg sendte inn meldeskjema til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) i desember 2013, og fikk rask positiv tilbakemelding. Min første forespørsel om deltakelse til masteroppgaven ble sendt i januar, til en distriktssjef ved et nærliggende distriktskontor. Jeg ønsket å intervju og observere informanter som var i kortest mulig distanse fra studiested, for å spare tid og penger i datainnsamlingen. Ettersom dette distriktskontoret gav negativ tilbakemelding, ble alle distriktssjefer i dette fylket kontaktet, og flere gav positive tilbakemeldinger i første instans. Metoden jeg benyttet meg av i rekrutteringen var tilfeldig utvalg. Dette tilsier at jeg hadde en liste med epostadresser over potensielle informanter (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010:111), som ligger på nettstedet Mattilsynet.no.

Noen av distriktssjefene ønsket at regionskontoret skulle godkjenne at kontrollørene kunne delta i masteroppgaven. Jeg sendte derfor epost til Ole Fjetland, assisterende tilsynsdirektør i Mattilsynet, som gav positiv tilbakemelding på masteroppgaven. Han påpekte at jeg bare kunne delta på forhåndspåmeldte tilsyn, ettersom det er vanskelig å la eksterne personer delta på uanmeldte tilsyn.

Som nevnt fikk jeg flere positive svar til deltakelse i det første fylket, men i etterkant viste det seg at flere av kontorene ikke hadde tilstrekkelig med ressurser til å la kontrollører delta. Noe av dette skyldtes Mattilsynets landsdekkende tilsynsarbeid i avdekkingen av MRSA-virus i grisehold, i denne perioden. Søket etter informanter ble derfor utvidet; nesten alle distriktssjefer sør for Trondheim ble kontaktet. Dette resulterte i at jeg fikk tilstrekkelig med informanter fra Mattilsynet.

Mitt utgangspunkt for datainnsamlingen var observasjon og intervju med Mattilsynets kontrollører. Imidlertid fant jeg raskt ut at håndhevelsen av lovverket i husdyrholdvirksomheten burde undersøkes fra både kontrollørens og bøndenes side. I slutten av mars 2014 sendte jeg inn endringsskjema til NSD. Bøndenes deltakelse gjorde at jeg fikk en mer helhetlig oppgave.

Tidlig i oppgaven fikk jeg kontaktinformasjon til en bonde som kunne delta i masteroppgaven. Han tok videre kontakt med bønder gjennom sitt nettverk, slik at jeg kunne få flere informanter til oppgaven. Denne metoden for å rekruttere informanter kalles snøballmetoden. Dette er en rekruttering som baseres på at en informant kan foreslå andre informanter i målgruppen, som forskeren kan ta kontakt med (Bryman 2012:424). Ettersom det var utfordrende for bonden å få tak i bønder til min oppgave, tipset han meg om å kontakte et selskap som er tilknyttet egg- og kjøttproduksjon. Etter å ha tatt kontakt med selskapet per epost, fikk jeg kontaktinformasjon om kylling- og grisebønder. Jeg fikk to lister med henholdsvis fire kylling- og grisebønder på hver liste; hvorav tre bønder svarte positivt på å delta i oppgaven. Snøballmetoden ble derfor kombinert med et tilfeldig utvalg. Et tilfeldig utvalg viser her til listen med navn jeg fikk tilsendt, hvor jeg sendte forespørsel til de øverste på listen. Da de ikke svarte på henvendelsen, sendte jeg ut forespørsler nedover listen. Ettersom jeg fikk tilsendt en liste med navn, betyr dette at selskapet allerede hadde valgt ut passende kandidater til oppgaven. Dermed gjennomførte jeg ikke rekrutteringen direkte i disse tilfellene. Jeg vet ikke hvordan utvelgelsen av aktuelle kandidater foregikk i selskapet jeg sendte forespørsel til. Imidlertid sendte jeg ut informasjonsskriv, og beskrev ønsket målgruppe for mastergradsoppgaven. Dette anses som en «opportunistisk» tilnærming. Jeg samler inn data fra de kildene som er mulige; fra de informantene jeg får tilgang til (Bryman 2012:424).

3.4 Utvalg

I masteroppgaven fikk jeg utført intervjuer med fire bønder, og seks veterinærer på tre distriktskontor. Etersom jeg hadde begrenset med økonomi og tid, så var det ikke mulig å intervju flere i disse to målgruppene.

Jeg intervjuet fire kontrollører og to veterinærer som jobbet i administrasjonen på det ene distriktskontoret³, som hadde erfaringer med å delta på tilsyn i ulik grad. Mitt ønske var i utgangspunktet å få lik fordeling av menn og kvinner, men ettersom det var vanskeligheter med å få nok veterinærer til oppgaven i denne tidsperioden, tok jeg utgangspunkt i informantene som sa seg villige til å delta. Kjønnfordelingen ble derfor fem mannlige veterinærer og en kvinnelig veterinær. De er i aldersspennet 30-60 år, og jobber hovedsakelig på Vestlandet. Det var som regel veterinærer herfra som gav positivt svar til min forespørsel, og det forklarer hvorfor utvalget kommer fra denne delen av Norge.

Alle de fire bøndene i oppgaven er menn. De er heltidsbønder og har kombinerte husdyrholdvirksomheter. Et kombinert husdyrholdvirksomhet betyr at bøndene har flere enn en dyreart. Hovedsakelig ønsket jeg å spisse inn oppgaven mot kylling- og grisehold. Underveis i intervjuene fortalte informantene ofte om begge dyreartene i virksomheten, selv om spørsmålene i flere tilfeller var rettet mot den ene dyrearten. Dermed preges informantenes utsagn av at de driver kombinerte husdyrhold, og oppgaven bærer trolig merke av dette. Aldersfordelingen blant bøndene er 30-60 år, og alle kommer fra samme fylke på Vestlandet. Årsaken til at informantene kommer fra samme sted, kan forklares med at oppgavens første informant kom derfra, og dette gjorde det enklere å kontakte flere informanter fra samme område. En annen årsak er at fylket har store industrialiserte husdyrholdvirksomheter.

3.5 utfordringer underveis

Underveis i datainnsamlingen oppstod det flere utfordringer. Under det ene intervjuet sluttet lydbandopptakeren å fungere - noe jeg ikke ble klar over før intervjuet var ferdig. Jeg hadde notert stikkord under intervjuet, men som følge av teknisk svikt har jeg derfor ikke brukt sitater fra siste del av dette intervjuet i oppgaven.

³ Fra 2.februar 2015 ble Mattilsynet omorganisert. Etter 2.februar er Mattilsynet delt opp i fem regionskontor (Mattilsynet 2015b). Under datainnsamlingen var det åtte regionskontor (Mattilsynet 2014c). Det som tidligere ble organisert som distriktskontorer, er nå avdelinger. (Mattilsynet 2015b).

Det var utfordrende å få kontakt med noen av distriktssjefene i Mattilsynet. Flere av dem tok lang tid å svare på epost. Dermed gikk mye tid på å sende mail frem og tilbake, samt å ringe det enkelte kontor. Dette var trolig den største utfordringen og bekymringen jeg møtte under datainnsamlingen: at jeg ikke skulle få nok informanter.

For å komplementere det kontrollørene sa og gjorde, deltok jeg på tilsyn sammen med dem. Da jeg sendte ut forespørsler til Mattilsynet om muligheten for å delta på tilsyn, virket det som om dette vanskelig lot seg gjøre – særlig deltakelse på uanmeldte tilsyn. Jeg hadde et ønske om å delta på uanmeldte tilsyn, men ettersom dette ikke planlegges lang tid i forveien, var det vanskelig å få til en avtale med kontrollørene om akkurat dette.

3.6 Forforståelse

Min forforståelse er preget av flere faktorer. Mattilsynet har mottatt kritikk for deres virksomhet på dyrevelferdsområde i litteratur, rapporter og media. Dette er noe som kan prege min fremstilling av tilsynet. Samtidig er jeg refleksiv og ønsker å få frem et nyansert bilde av hvordan kontrollvirksomheten fungerer.

Forforståelsen er også preget av mine egne erfaringer i husdyrholdvirksomheten. Jeg har arbeidet i to år som avløser i et storfehold. I tillegg tok jeg høsten 2012 faget økologisk-global kriminologi, som bidrog til at jeg fikk større teoretisk kunnskap om husdyrhold i dagens samfunn, og interesse for dyrs lidelser i matindustrien. Dette er medvirkende til at jeg er blitt kritisk til den industrielle husdyrholdvirksomheten slik den drives i dag, med de følger det har for dyrs levevilkår.

Dermed vil mitt ståsted påvirke data – både hvilke spørsmål jeg har stilt i intervjuene, og hva jeg har sett etter i observasjonene. Hvordan jeg som forsker velger å tolke informasjonen er også ut ifra mitt ståsted (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010:38) - og andre vil ikke nødvendigvis komme fram til det samme som meg, ettersom jeg filtrerer den sosiale virkeligheten ut i fra mine sosiale briller.

Mye har endret seg i løpet av oppgaven. Jeg har fått et innblikk i en forvaltning som må forholde seg etter sitt mandat, ulike regelverk, rammebetingelser og ressurser. Disse faktorene er bestemmende for hvordan de utfører tilsynskontrollen. Med denne kunnskapen har jeg fått et mer nyansert blikk på forvaltningen. Jeg har også fått se hvordan husdyrholdvirksomheten

fungerer, og fått høre fortellinger fra kontrollørene og bøndene som har bidratt til at jeg er blitt mer kritisk til hvordan lovverket fungerer og hvilket blikk som anlegges på husdyrholdvirksomheten.

Mest av alt har jeg blitt overrasket over hvordan tilstanden er i industrielle husdyrholdvirksomheter. Min tidligere kunnskap om husdyrholdvirksomheter har jeg fått gjennom faglitteratur, tv eller andre medier. Da jeg fikk se hvordan kylling og gris lever i disse virksomhetene, ble det tydeligere for meg hvordan husdyrene har det, og jeg fikk et ønske om å få frem denne delen av industrielle husdyrholdvirksomheter.

3.7 Etske hensyn

Under feltarbeidet har jeg foretatt intervjuer og observasjoner, og jeg måtte derfor følge noen etiske retningslinjer (Forskningsetiske retningslinjer 2013). Jeg kontaktet NSD i forbindelse med godkjenning av oppgaven. Alle informantene har gitt et skriftlig samtykke ved å skrive under på et informasjonsskriv, og samtykkeerklæringen gav de under intervjuet. Alle informantene har hatt mulighet for å trekke seg fra oppgaven frem til den skulle gå i trykken. Informantene har også blitt anonymisert slik at de ikke kan gjenkjennes i studien. I tillegg er det ikke skrevet noe om informantene som kan kobles tilbake til deres identitet, som eksempelvis fylke de jobber i. For å ivareta konfidensialiteten av opplysningene, ble opptak og personopplysninger lagret på Universitetets private nettverk, som er beskyttet med personlig brukernavn og passord.

Tilsynskontrollene kan føles inngripende i bondens privatliv, og det kan være utfordrende for den enkelte bonde å motta et tilsyn av en kontrollør, enten det er anmeldt eller uanmeldt. Et etisk hensyn jeg tok under tilsynet, var at jeg fokuserte på kontrollørens håndhevelse av lovverket, og ikke på bonden. Dette grepet tok jeg for at bonden ikke skulle føle seg «kontrollert» av enda en person.

3.8 Vitenskapelig kvalitetskrav

I min masteroppgave er det tre vitenskapelige krav som er sentrale i å bygge opp oppgavens kvalitet. Innenfor kvantitativ forskningsopplegg brukes reliabilitet og validitet som kriterier for kvalitet. Validitet er et kriterium som henviser til om dataene er relevante for oppgavens problemstilling (Halvorsen 2008:67), reliabilitet betegner hvor pålitelige undersøkelsene er

(ibid:68), og generalisering viser til hvorvidt funnene kan overføres til andre kontekster (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010). Guba og Lincoln (1985 i Bryman 2012), sammen med flere forskere hevder at en ikke kan benytte disse kriteriene på samme måte i kvalitative forskningsopplegg, og det vil derfor være lignende eller andre kriterier som brukes. I min forskningsoppgave benyttes pålitelighet istedenfor reliabilitet, samt troverdighet og overførbarhet istedenfor validitet (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010).

3.8.1 Pålitelighet

I kvalitative forskningsopplegg kan ikke reliabilitet testes på samme måte som i kvantitative forskningsopplegg. Grunnen til dette er at det ikke benyttes en like klar strukturert datainnsamlingsteknikk i kvalitative forskningsopplegg. I kvalitative forskningsopplegg styres datainnsamlingen av intervjuet eller observasjonen. Observasjoner vil også være kontekstavhengige og verdiladet. I tillegg bruker forskeren seg selv som et instrument, og vil derfor tolke dataene på sin egen måte. Måten jeg som forsker kan styre påliteligheten av mine data, er ved å gi fylldige beskrivelser av de ulike kontekstene som undersøkes, samt detaljerte framstillinger av hvordan jeg har gått frem i forskningsoppgaven (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010). Dette betyr hovedsakelig at oppgavens framgangsmåte beskrives, fra start til mål. Dette innebærer blant annet klargjøring av egen forforståelse av feltet, den metodiske prosessen, analyse av data og bruk av teori.

3.8.2 Troverdighet og overførbarhet

Validitet i kvalitative forskningsopplegg handler om i hvilken grad forskerens framgangsmåte og funn reflekterer formål med oppgaven og representerer virkeligheten (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010). Troverdighet kan være et mål på intern validitet, og går igjennom alle fasene av oppgaven, fra innsamling til rapportering. Oppgavens troverdighet bygger også på at jeg som forsker er åpen på og erkjenner at egne verdier og interesser påvirker forskningsprosessen (Chambliss og Schutt 2006 i Halvorsen 2008). Forforståelsen og engasjementet i dette feltet har bidratt til å skape et fokus for oppgaven. Dette har dermed påvirket utformingen av oppgaven.

En teknikk som kan benyttes for å øke troverdige resultater i forskningen er metodetriangulering. Dette innebærer at jeg bruker ulike metoder i oppgaven, som observasjon og intervju (Lincoln og Guba 1985 i Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010).

Dette gir kompleks informasjon fra ulike settinger som trolig skaper mer troverdige funn i forskningsoppgave.

Med oppgaven ønsker jeg ikke å generalisere, altså danne en statistisk generalisering av funnene fra utvalget, til en populasjon. Målet for oppgaven er derimot å utarbeide beskrivelser, fortolkninger og forklaringer som kan brukes og være nyttige på andre områder (Johannessen, Tuft og Christoffersen 2010). Derfor er det viktig å nedtegne fylldige beskrivelser under og etter deltakelser på tilsynskontroller og observasjoner i husdyrholdvirksomheter med hold av gris og kylling. I beskrivelsene av tilsynene er det sentralt å vektlegge hvordan kontrollørene utfører tilsynene; hvordan de forholder seg til forskriftene, bonden og dyrene. I observasjonen av husdyrholdvirksomhetene vektlegges husdyrholdets drift og hva slags forhold husdyrene lever under.

3.9 Andre kilder

I tillegg til intervju og observasjon har jeg foretatt dokumentanalyser for å få en helhetlig forståelse av dyrevelferdsfeltet. Jeg har analysert flere typer offentlige dokumenter. Dette inkluderer dyrevelferdslovverk med hjemlede forskrifter og forvaltningsloven. I tillegg har jeg analysert andre offentlige dokumenter som stortingsmeldinger, høringsutkast, proposisjoner og innstillinger fra Stortinget. Jeg har også analysert offentlige dokumenter som er produsert av Mattilsynet (Bryman 2012). Disse dokumentene kan være vinduer inn til en sosial virkelighet (Bryman 2012:545). Her er det foretatt en kvalitativ innholdsanalyse. Dette innebærer å undersøke underliggende temaer i de valgte dokumentene. Måten temaene kommer ut fra dokumentene er ikke alltid like tydelige (Bryman 2012:557). Imidlertid kan andre forskeres analyser av offentlige dokumenter bidra til å «finne» noen av dokumentenes temaer.

4 Mattilsynets kontrollvirksomhet, dyrevelferdsloven og tendenser i husdyrholdvirksomheten

Dette kapittelet redegjør for Mattilsynets rolle som forvaltningsorgan, den norske dyrevelferdsloven fra 2009, dominerende og utdefinerte dyrevelferdsforståelser i lovforarbeidene⁴, tendenser i gris- og kyllingholdvirksomheten og husdyrenes naturlige atferd. Dette er sentrale aspekter som er viktige å utdype for å forstå kapitlene utover i masteroppgaven.

4.1 Forvaltningens tilsynsvirksomhet i husdyrholdet

Delkapittelet 4.1 til 4.2 tar opp Mattilsynet som tilsynsvirksomhet; deres oppgaver, det formelle rammeverk som gir føringer for deres arbeid, samt hvilke lover som forvaltes av Mattilsynets kontrollører. Dette gir grunnlag for en bredere forståelse av hvorfor kontrollørene utfører tilsynene slik de gjør, og forteller noe om virkningen av dyrevelferdsloven.

I vårt samfunn foregår en del av statens styring ved en rettslig normering av menneskers atferd. Lovgivningen har i seg selv begrenset betydning når det gjelder å regulere atferd (Støkken og Brattstrøm 1981:24). For at normene i størst mulig grad skal følges av samfunnsmedlemmene, er det nødvendig at vi har en offentlig instans som kan håndheve dem (Stub 2011). Det er lovgivere som fordeler lovene på ulike offentlige sektorer (Støkken og Brattstrøm 1981:24). Dyrevelferdsloven har både straffebestemmelser og forvaltningsbestemmelser. Politi og domstol håndhever straffebestemmelsene, mens Mattilsynet håndhever forvaltningsbestemmelsene og utfører tilsyn (Larsen 2003:21). Normene er i samsvar med Stortingets forutsetninger, og tilsynsorganene gjør det i samsvar

⁴ Lovforarbeidene er den politiske prosessen, og arbeid som ble gjort av diskusjoner, utredninger og forberedelser for å komme fram til endelig versjon av dyrevelferdsloven (Ellefsen 2013:179). Med lovforarbeider henviser jeg hovedsakelig til stortingsmelding nr.12 (2002-2003) *om dyrehold og dyrevelferd*, høringsutkastet til loven, odelingsproposisjon nr. 15 (2008-2009) og innstilling O. nr. 56 (2008-2009) fra Stortinget.

med instruksene de får fra overordnede forvaltningsmyndighet. Gjennom disse instruksene vil en ut fra politiske overveielser kunne fastlegge en strategi som i størst mulig grad bidrar til å realisere regjeringens politiske målsetninger (Stub 2011:62).

Ordet «tilsyn» er avledet av uttrykket «å se til». I språklig forstand betyr tilsyn at en holder noe under oppsyn, i kontrolløyemed (Stub 2011:44). Advokat Marius Stub hevder at tilsynsvirksomheten er formålsstyrt med et siktemål om å avklare om andre overholder generelle eller individuelle rettslige forpliktelser. I tillegg skal virksomheten vurdere om det bør ilegges reaksjoner eller sanksjoner ved brudd (Stub 2011:50). Ofte vil ordene kontroll og tilsyn brukes om hverandre. Stub vektlegger at kontroll er et ord som kan benyttes under selve kontrollfasen, og ikke under kartleggings- eller reaksjonsfasen (ibid.).

4.1.1 Mattilsynets oppgaver og organisering

Mattilsynet har ingen bestemmelser som samlet forteller hva dets oppgaver er innenfor dyrevelferdssfeltet. I dyrevelferdsloven § 30 første ledd står det beskrevet noen sentrale deler (Stub 2011:46). Her står det at Mattilsynet skal føre «tilsyn og kan fatte nødvendige enkeltvedtak for å oppnå etterlevelse av bestemmelser gitt i eller i medhold av denne loven». Kjerneoppgaven til Mattilsynet, slik som andre tilsynsvirksomheter, er å håndheve rettslige normer – de skal føre tilsyn med at regelverket følges. Formålet er å avklare om individer gjør som de skal (Stub 2011:48, Mattilsynet 2012a).

I følge Mattilsynets nettsider (Mattilsynet 2015a) er Mattilsynet:

eit statleg, landsdekkjande forvaltingsorgan som er med på å sikre forbrukarane trygg mat og trygt drikkevatt. Vi skal fremje folke-, plante-, fiske- og dyrehelse, miljøvennleg produksjon og etisk forsvarleg hald av fisk og dyr. Mattilsynet har også oppgåver i høve til kosmetikk og legemiddel og fører tilsyn med dyrehelsepersonell.

Mattilsynet sine roller er å utarbeide framlegg til, forvalte og rettleie om regelverk, føre eit risikobasert tilsyn, formidle informasjon og kunnskap og ha beredskap. Mattilsynet skal gi faglege råd til Landbruks- og matdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet.

Fra og med 1.januar 2004 overtok Mattilsynet ansvar og oppgaver som tidligere ble utført av Statens næringsmiddeltilsyn, de kommunale næringsmiddeltilsynene, Statens landbrukstilsyn, Fiskeridirektoratets sjømatkontroll og Statens dyrehelsetilsyn (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste 2015). Mattilsynet er organisert med et hovedkontor i Oslo, som er ansvarlig for å

utvikle regelverket, samt tilsynspolitik og de har en overordna koordinering av tilsynsvirksomheten. Mattilsynet er delt opp i fem regionskontorer (i tillegg til hovedkontoret), som koordinerer virksomheten ved 32 lokale avdelinger (Mattilsynet 2015b). Hovedaktiviteten på avdelingene er å utføre tilsyn (Mattilsynet 2012).

4.2 Mattilsynet håndhever flere regelverk

Hvorfor kontrolleres gris og kylling slik de gjør i husdyrholdvirksomheten? Her belyses spesielt de nasjonale og internasjonale rammeverkene som Mattilsynets kontrollører må forholde seg til. Flere føringer setter preg på hvordan kontrollørene skal forvalte regelverket. I det følgende er de mest sentrale trukket inn, for å peke på hvordan nasjonal og internasjonal politikk henger sammen, samt belyse hvordan øvrige føringer påvirker den enkelte kontrollørs muligheter og begrensninger i å kontrollere dyrevelferd.

4.2.1 Forvaltningsloven

Mattilsynet er en forvaltning som håndhever flere lover, ettersom de dekker flere rettsområder. Her belyses hovedsakelig dyrevelferdsloven med tilhørende forskrifter, ettersom dette er fokuset i oppgaven. Imidlertid vil også andre lover påvirke hvordan kontrollørene kan gå frem under tilsyn (Stub 2011) i husdyrholdet.

Kontrollørene i Mattilsynet er underlagt saksbehandlingsregler, i kraft av å være en del av den offentlige forvaltningen (Stub 2011). De må følge de krav som følger av forvaltningsloven (Stub 2011:328), under tilsyn. Den beskriver blant annet hvilke regler som gjelder i saksbehandlingen, som blant annet at forvaltningen har veiledningsplikt, taushetsplikt, samt at parten har rett på å ha vitne til stede under tilsyn (Forvaltningsloven 1967). Denne loven regulerer særlig partenes rettigheter under saksbehandlingen, i dette tilfelle bøndenes rettigheter (Frihagen og Bernt 2013). Forvaltningsloven forteller hva den enkelte kontrollør kan gjøre i møte med bonden. Dermed er dette en medvirkende faktor i hvordan dyrevelferdsloven forvaltes i praksis.

4.2.2 Dyrevelferdspolitik

Kontrollørene i Mattilsynet setter dyrevelferdspolitikken ut i live. De politiske føringene setter grenser for hva den enkelte kontrolløren kan gjøre under tilsynet i husdyrholdet.

Mattilsynet er underliggende flere departementer, deriblant Landbruks- og matdepartementet. Departementet er et næringsdepartement som har ansvar for mat- og landbrukspolitikken i Norge. Dette departementet har ansvar for at Mattilsynet gjennomfører aktiviteter som er etter departementets mål og prioriteringer (Finansdepartementet 2013:15). Det vil derfor ligge store begrensninger på hva kontrollørene kan gjøre under tilsyn, for at deres virksomhet ikke skal komme i konflikt med Landbruks- og matdepartementets formål. Departementets formål er å stimulere til økt næringsvirksomhet blant de bedriftene som bruker dyrene industrielt, og politikken som utgår fra departementet forutsetter og aksepterer at dyr i produksjon opplever påkjenninger og belastninger så lenge det tjener til denne politikken (Ellefsen 2013:57).

4.2.3 Internasjonale rammeverk

Landbruks- og matdepartementets politikk følger internasjonale rammeverk, noe som påvirker hvordan lovverket blir seende ut, og hvordan det skal praktiseres. Dyrevelferdsloven i Norge påvirkes av sterke globaliserings- og internasjonaliseringstendenser. Således skapes ikke retten kun i en nasjonalstatlig kontekst (B. Kristiansen 2013:769). Mye av reguleringen på feltet påvirkes blant annet av EØS (Europeisk økonomisk samarbeid). I tillegg er også loven inspirert av lovgivning i andre land (ibid:797).

Dyrevelferdsloven omfattes av EØS-avtalen. Gjennom denne avtalen har Norge forpliktet seg til å gjennomføre EØS-regelverket på dette området. EØS-avtalen etablerer et europeisk økonomisk samarbeidsområde mellom 28 EU-stater og tre EFTA stater (Stub 2011:184, Knudsen, Julsrud og Tvedt 2015). Gjennom denne avtalen følger Norge EUs regler som blant annet angår dyrevelferd (Utenriksdepartementet 2013). 90 prosent av alle forskrifter og endringer i forskriftene på Mattilsynets ansvarsområde knyttes opp mot oppfølgingen av EØS-avtalen (Landbruks- og matdepartementet 2013). I EØS-avtalen er det flere såkalte rettsakter, som blant annet er direktiver om beskyttelse av slaktedyr, svin, produksjonsdyr og videre som fastsetter minimumsbestemmelser. Et medlemsland kan stille strengere krav til dyrevelferd ut i fra et nasjonalt grunnlag, og kan gi mer utfyllende regler på området (Landbruks- og matdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet 2007).

EØS-avtalen griper inn i tilsynsvirksomheten på to nivåer: flere av reglene tilsynet omfatter, kommer av EØS-rettslige forpliktelser. Den konkrete gjennomføringen av lovverket skjer gjennom forskriftene, som alle er hjemlet i lovverket (Landbruks- og matdepartementet 2008). For det andre setter også EØS-retten visse materielle rammer for virksomheten, og

stiller bestemte krav til saksbehandlingen. Dermed er både regler og materielle rammer viktige for å forstå hvordan kontrollørene forvalter regelverket på dyrevelferdsfeltet (Stub 2011:184).

Europarådet har rettsområder som angår dyrevelferd, og har utarbeidet fem konvensjoner som vedrører dyrevelferd. Norge har ratifisert og implementert disse. Den aktuelle i dette tilfellet er produksjonsdyrkonvensjonen med tilleggsprotokoll. I produksjonsdyrkonvensjonen er det en egen stående komite som har i oppdrag å utarbeide anbefalinger om hold av produksjonsdyr. Bestemmelsene i denne konvensjonen og i Europarådets kjæledyrkonvensjon dekker mye av de generelle bestemmelsene som er i dyrevernloven (Landbruksdepartementet 2002) og er videreført i dyrevelferdsloven. Konvensjonene er dermed førende for den norske retten (ibid.).

I tillegg skal det nasjonale regelverket være i overensstemmende med WTO (Verdens handelsorganisasjon), samt i samsvar med standarder fra WHO (Verdens helseorganisasjon)/FAO Codex Alimentarius Commission, IPPC (Verdens plantehelseorganisasjon) og OIE (Verdens dyrehelseorganisasjon) (Landbruks- og matdepartementet 2014a).

4.3 En historisk utvikling: fra dyrevernlov til dyrevelferdslov

For å kunne forstå hvordan dyrevelferdsloven forvaltes i praksis, og for å klargjøre hvilke virkninger den får for husdyrene, er det viktig å peke på lovens idealer. Hva er lovens uttalte formål, og hva ønsker en å oppnå med en slik lov? I delkapittel 4.3 til 4.5.1 tas det opp en historisk utvikling av lovverket på dette feltet, det beskrives hvordan gamle regler opprettholdes og nye kommer til i dyrevelferdsloven av 2009. Det redegjøres også for hvilken dyrevelferdsforståelse som dominerte i lovforarbeidene forut for dyrevelferdsloven.

Begrepet «dyrevelferd» oppstod først i Storbritannia rundt 1800-tallet som en reaksjon på grusomheter som ble begått mot husdyr og kjæledyr (Fraser et al. 1997). I de senere år har det vært stadig mer oppmerksomhet rundt dyrevelferd, både fra lovgivere og forbrukere (Lund et al. 2007). I Norge er dyrevelferdsloven av 2009 et tydelig bevis på at myndighetene har satt et større fokus på dyrevelferd (Sollund, Tønnessen og Larsen 2013). Årsaken til at dyrevelferd

har blitt et sentralt begrep er fordi vi nå kjenner til at dyr kan lide, og fordi vi etisk sett synes det er galt å påføre dyr lidelse (Lund et al. 2007).

Norge fikk sin første dyrevernavlov i 1935. Før dette forholdt retten seg til bestemmelser om dyreplageri i straffeloven. Etter hvert som den teknologiske utviklingen skjøt fart i husdyrholdet, ble det behov for nye lover som kunne beskytte dyrene fra de driftsformer og tekniske løsninger som gav dyret ubehag og lidelse (Frøslie 2000). Den nye dyrevernavloven av 20. desember 1974 trådte i kraft i 1977. Dyrevernavlovens § 2 *Ålment og åtfærd med dyr*, som også var formål med loven, lyder som følgende: «Det skal farast vel med dyr og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret så det ikkje kjem i fåre for å lida i utrengsmål». Lovens øvrige bestemmelser måtte ses i lys av denne paragrafen. § 1 i loven i 1935 var noe mindre omfattende: «Det skal farast vel med dyr, så dei ikkje kjem i fåre for å lida i utrengsmål». Det nye i dyrevernavloven var at det skulle tas hensyn til dyrets instinkter og naturlige behov. Dermed er dyrenes atferdsbehov satt i fokus med dyrevernavloven. Selv om formålsparagrafen i 1974-loven ble utvidet fra 1935, så er det likevel samme forbehold som videre tas i bruk, nemlig «(...) så de (dyrene) ikke utsettes for unødig lidelse» (1935-loven ble skrevet på nynorsk og bokmål). Forbeholdet hadde således samme ordlyd i begge lovene. Generalpåbudet beskriver at det ideelle formålet med loven er å gi en så god dyrevelfærd for dyrene som overhodet kan gis. Forbeholdet setter den laveste grensen for behandling og dyrehold. Hvis grensen trækkes over, blir lidelsen som dyrene påføres unødig, og en kan motta straff. Forbeholdet gjorde at dyrevernavloven ble fleksibel. Dette gjorde at en under ulike forhold kunne avveie hva som er unødig lidelse og ikke. Dette var også lovens svakhet, ifølge Arne Frøslie, ettersom den gjør det mulig å påføre dyr lidelse innenfor lovens grenser (2000).

4.3.1 Dyrevelfærdsløven av 2009

Landbruksminister Bjarne Håkon Hansen ønsket i 2000 en ny debatt om dyrehold og dyrevernav i Norge, og ville gå gjennom dyrevernavloven av 1974. Dette ønsket han å gjøre gjennom en stortingsmelding om dyrevelfærd og dyrehold, heretter kalt dyrevelfærdsmeldinga (Landbruksdepartementet 2002). Da Landbruksdepartementet⁵ lanserte den ferdige meldinga i 2002, inneholdt meldinga ny fagkunnskap om dyr, nye målsetninger for dyreholdet i Norge samt evalueringer av forskjellige former for dyrehold. I dyrevelfærdsmeldinga var det også et

⁵ Landbruksdepartementet skiftet navn til Landbruks- og matdepartementet i 2004 (Berg 2013).

forslag om å utarbeide en ny lov om dyrevelferd. Arbeidet med å skape en ny lov ble satt i gang kort stund etter meldingen ble lansert, og i 2009 ble dyrevelferdsloven vedtatt av Stortinget. I følge myndighetene gir et fokus på velferd framfor vern et inntrykk av noe aktivt og offensivt, enn det å hindre lidelse, som anses å være mer defensivt. Mye av retorikken i dyrevelferdsloven er endret, og ordlyden er heller ikke den samme som i dyrevernsloven. Det var både noen likheter og endringer i den nye dyrevelferdsloven. Forandringene er i takt med endringer i samfunnet forøvrig (Ellefsen 2013).

Hva er nytt i dyrevelferdsloven?

Til forskjell fra tidligere dyrevernslover har dyrevelferdsloven et større nedslagsfelt. Den omfatter flere dyrearter, og flere av bestemmelsene er utformet slik at loven er mer omfattende enn før. I loven står det beskrevet at tamme dyr skal tilbys god velferd (§ 23), og ikke bare vernes mot lidelse. Et annet eksempel er forbudet mot å utøve vold mot dyr (§ 14a). Tidligere dyrevernslov manglet dette forbudet, og hadde i stedet forbud mot flere mer spesifikke former for voldsutøvelse, som eksempelvis å slå dyr med staur (Kleveland 2013). Videre er det også innført varslingsplikt i § 5, og det er mulighet for tilsynsmyndigheten å frata personer rett til å holde dyr, eller ha noe med dyr å gjøre i § 33 – en såkalt aktivitetsnekt. I tillegg er det et kompetansekrav til dyreeiere i § 6.

Dyrevelferdslovens hovedbestemmelser stadfestes i § 1 og 3. I § 1 står det at «formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr», og i § 3: «Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger». I tillegg til at ordlyden er forandret i fra hovedparagrafen i 1974 til 2009, er også nye begreper kommet inn: «god dyrevelferd» og «respekt for dyr», samt dyrs «egenverdi» (Ellefsen 2013). § 1 og 3 viser til lovens tilsiktede virkninger. En tilsiktet virkning viser til lovens uttalte formål (Mathiesen 2011). Dyrs egenverdi kom inn i loven som et ønske fra Stortinget om å presisere dyrs status og rettigheter (Landbruksdepartementet 2002:153), og var også en del av dyrevelferdsmeldingen.

Likheter fra tidligere lovverk

Forbeholdet fra 1974 er tatt med videre i dyrevelferdsloven av 2009. Ordlyden er imidlertid forandret fra «unødige lidelser» til «unødige påkjenninger og belastninger». Imidlertid er

betydningen den samme (Ellefsen 2013). Hensynet til dyrets atferd var i loven om dyrevern i 1974, og dette ble også tatt med videre i dyrevelferdsloven.

Selv om dyrevelferdsloven har annerledes ordlyd og nye elementer har kommet inn, videreføres de samme prinsippene fra dyrevernloven (Ellefsen 2013). Dyrenes juridiske status ble verken diskutert eller tatt opp i lovforarbeidene forut for dyrevelferdsloven. Dyrets juridiske status er at de eies, selges, gis bort, lånes bort eller avlives. Dyr betraktes fremdeles som menneskets eiendom, og det er deres økonomiske verdi som varer for mennesker som råder i samfunnet. Hvis vi skulle ha forhøyet dyrenes moralske status, og i dette betrakte husdyr som gris og kylling som noe mer enn midler til fortjeneste og forlyst, så ville dette ført til begrensninger særlig innenfor den industrielle husdyrholdvirksomheten. Ifølge filosof Espen Gamlund kan «moralisk status» referere til forskjellige ting, men som oftest vil begrepet referere til egenverdi eller iboende verdi (verdi i seg selv), i motsetning til instrumentell verdi (verdi som middel til noe annet) (Gamlund 2013:333). En høynet moralsk status ville ha vært i strid med husdyrs økonomiske verdi, i deres betydning i å være eiendom og vare. Det er dermed en videreføring av at dyr på lovlig vis kan påføres påkjenninger og belastninger – når disse er nødvendige (ibid.). En lovs eksistens kan gi inntrykk av at noe skjer, selv om det ikke skjer noe nytt i det hele tatt (Støkken og Brattstrøm 1981:22).

Jamfør dyrevelferdsloven har ikke dyrene juridiske rettigheter. Egenverdi kom som en sentral hovedbestemmelse i dyrevelferdsloven. Ifølge daværende landbruks- og matminister Peder Brekk skulle begrepet egenverdi «ha en symbolverdi» (Stortinget 2009:29), og det har derfor ikke noen praktiske konsekvenser for husdyrenes levekår i de industrielle husdyrholdvirksomhetene. Dyr kan brukes til menneskelige formål, så lenge det er til økonomisk nytte for mennesker, som i produksjonen av mat, pels og lignende (Riise 2012). Dyrevelferdsloven har ført til enkelte forbedringer for husdyr i industrielle husdyrholdvirksomheter. Likevel er loven vag og setter dessuten de samme rammene for bruk, utnytting og avlivning av dyr som før (Ellefsen 2013:40, Aaltola 2012).

4.4 Hvilken dyrevelferdsforståelse dominerte i lovforarbeidene?

Retts sosiolog Rune Ellefsen skriver i boken *Med lov til å pine* om ulike dyrevelferdsforståelser som ble tydeliggjort i lovforarbeidene forut for dyrevelferdsloven.

Innholdet i dyrevelferdsloven preges av næringens⁶ og spesielt myndighetene sine interesser. Fokuset for myndighetene, her representert ved departementene, Mattilsynet og Universitetet for miljø- og biovitenskap, er å regulere dyrehold. Det tas ikke stilling til legitimiteten i det som gjøres mot dyrene: mennesker har ansvar for å ta vare på dyrene innenfor praktiske og økonomiske rammer. De aktuelle departementene - Landbruks- og matdepartementet, samt Fiskeridepartementet - definerte ikke dyrevelferd i dyrevelferdsloven. Ifølge Inger Helen Stenevik og Cecilie Mejdell gir verken stortingsmeldingen, høringsnotatet til loven eller proposisjonen en klar definisjon av dyrevelferd, men viser til hvordan begrepet kan forstås (2011). Det er ingen klar etisk vurdering av hvor velferdsnivået skal ligge: god dyrevelferd skal etter loven beros på en avveining mellom hensyn til dyrenes behov og opplevelser, samt menneskers interesser av dyrs nytte for husdyrnæringen, menneskers rekreasjon og liknende (Ellefsen 2013).

4.4.1 Utdefinerte dyrevelferdsforståelser

Det var myndighetenes og næringens interesser som vant frem med sin forståelse av dyrevelferd i lovforarbeidene, og andres interesser ble utdefinert. Utdefinert betyr her å marginalisere, lukke noen eller noe ute og gjøre dem eller det uvesentlig, enten det er motstridende meninger eller grupperinger (Ellefsen 2013:90). I dette tilfelle var det dyrevernorganisasjoner som tapte sin stemme. Ellefsen påpeker at dyrevernorganisasjonene som gav innspill til lovforarbeidene, er kritiske mot både det industrielle husdyrholdet, samt myndighetene som gir lover og forvalter rettsreglene (Ellefsen 2013:80). Ellefsen betegner dyrevernorganisasjonene som en del av dyrerettighetsdiskursen. Den bestod av informanter fra NOAH, Dyrevernalliansen og Dyrebeskyttelsen Norge (Ellefsen 2013). Samtidig var også andre høringsinstanser kritiske til dyrevelferdslovens vage formuleringer. Eksempelvis poengterte Rådet for dyreetikk at dyrevelferdsloven ikke bygger på et faktagrunnlag, men på praktiske og økonomiske hensyn eller allmenne oppfatninger (Rådet for dyreetikk 2008:1 i Ellefsen 2013:73). Ellefsen beskriver sistnevnte som en del av kritikkdiskursen⁷. Diskurser er en bestemt måte å forstå og snakke om verden på. Måten vi snakker på er ikke nøytrale refleksjoner av omverden, men spiller en sentral rolle i å skape og forandre den (Jørgensen og

⁶ Ellefsens informanter som representerte næringen var Animalia, Bondelaget og en representant fra Senterpartiet (Ellefsen 2013).

⁷ Kritikkdiskursen bestod av informanter fra SIFO (Statens institutt for forbruksforskning) og Rådet for Dyreetikk (Ellefsen 2013).

Phillips 2002). Ved at en framstiller virkeligheten på en måte framfor en annen, blir noen handlinger omtalt som ønskelige, mens andre fremstår utenkelige. Dermed gir diskursene sosiale konsekvenser. Under lovforarbeidene var det særlig reguleringsdiskursen som dominerte, som omfattet representanter fra myndighetene (Ellefsen 2013). Deres syn på dyr er derfor implementert i dyrevelferdsloven.

4.5 Industrialisering av husdyrholdvirksomheten

Den historiske utviklingen av husdyrholdvirksomheter har betydning for hva slags syn vi har på dyr og hvordan vi bruker dem. Derfor er det viktig å belyse hvilke tendenser som er i husdyrholdvirksomheten i Norge, og særlig i gris- og kyllinghold, ettersom dette er virksomheter som ofte preges av industrialisering. Hvordan husdyrholdvirksomheten er lagt opp i samfunnet vårt, virker inn på hvordan vi forstår og definerer spesiesisme- og dyrevelferdsbegrepet.

Mennesker har holdt og brukt dyr på ulikt vis i ti tusen år. I takt med samfunnets forandringer, har dette fått konsekvenser for hvordan dyr brukes og hvilke holdninger vi har til dyr. Særlig etter andre verdenskrig skjedde det store omveltninger i landbruket, ved bruk av ny teknologi og vitenskap (Børresen 2000, Almås 2002).

Fra og med år 1950 og fremover, startet gradvis en overgang fra allsidige og selvforsynte husdyrholdvirksomheter, i retning av en mer ensidig produksjon. Bergljot Børresen betegner perioden for den «industrielle husdyrholdets tidsalder» (Børresen 2000:25). Dette er en utvikling som følger en internasjonal trend hvor produksjonen intensiveres for å bli mer kostnadseffektiv. Regjeringen skriver i dyrevelferdsmeldingen at «fokus på billigere produkter, kombinert med en reduksjon i de offentlige tilskudd, gjør det til en utfordring å unngå en omlegging og kostnadsjakt som går utover den svakeste part, husdyrene» (Landbruksdepartementet 2002). Kostnadsjakten har skapt en intensivering av husdyrholdet. Industrialiseringen av husdyrholdet innebærer en stadig reduksjon av antall husdyrholdvirksomheter, samtidig som virksomhetene øker i størrelse. I tillegg er avl, fôr til dyrene og andre teknikker utarbeidet for at dyret skal produsere mest mulig. Det kan således beskrives som en masseproduksjon i husdyrholdvirksomhetene for å omgjøre dyrene til varer (Ellefsen 2013).

4.5.1 Industrielt hold av gris og kylling

Gris- og fjørfe næringen i Norge har gjennomgått en særlig intensivt industrialisering (Ellefsen 2013). Antall husdyrholdvirksomheter som holder smågris er halvert i perioden 1990-2000 (Landbruksdepartementet 2002). På samme tid har konsumet av kjøtt mer enn doblet seg siden 1950-tallet, og spesielt konsum av kylling de siste årene (Kjærnes et al. 2010). Innenfor norsk kyllingproduksjon drev 603 bedrifter anlegg med minimum 1000 dyr i 2012 (Animalia 2013:43). Samme år ble cirka 63,8 millioner kyllinger alet opp og slaktet (ibid:42). Majoriteten av disse kyllingene lever i haller på minimum 600 kvadratmeter (Ellefsen 2013), og tettheten av kyllinger kan være fra 26-36 kilo levende vekt per kvadratmeter, avhengig av om bonden er tilknyttet et dyrevelferdsprogram⁸ (Bagley 2013). Den øvre grensen for antall kyllinger som kan slaktes per husdyrhold (konsesjonsgrensen) ble i 2013 økt fra 120 000 til 140 000. Fra 1.januar 2015 ble konsesjonsgrensen doblet til 280.000 kyllinger (Forskrift om regulering av svine- og fjørfe produksjonen 2004).

Tendensene viser tydelig tegn på at husdyrholdvirksomhetene hva det angår gris og kylling går i en stadig mer industriell retning i Norge. Dette vil ha påvirkninger for husdyrenes liv, og for hvilket syn mennesker har på husdyr. Den historiske utviklingen av husdyrholdvirksomhetene viser tydelig at domestisering av dyr ikke er noe nytt. Derimot er det nye i dag omfanget og måten vi bruker husdyrene på. Men hvordan hadde gris og kylling levd under mindre domestiserte og industrialiserte forhold?

4.6 Grisens og kyllingens atferd i naturen

Grisens og kyllingens atferd i naturen forteller hvordan husdyrene kunne hatt det, om de levde med mindre menneskelige innskrenkninger enn det som er tilfelle i den industrielle husdyrholdvirksomheten.

Frittlevende griser er veldig aktive når de er våkne (Ekesbo 2011). De bruker rundt 12 timer hvert døgn på å rote i jorda, og utforske omgivelsene. De foretrekker tørre og lune liggeplasser, og er fra naturens side renslige. Griser kan ikke svette, og på varme dager kjøler de seg ned ved å legge seg i vann eller fuktig jord. Inne har de ingen annen mulighet enn å velte seg i gjødsel og urin. Griser er flokkdyr, og de lever i grupper bestående av to til fire

⁸ Dyrevelferdsprogrammet beskrives i § 35a og b i forskrift for hold av høns og kalkun (2001).

purker med unger. De siste par dagene før fødsel forlater purka flokken, og kan vandre opp mot seks kilometer for å finne en god fødeplass. Purka er det eneste klauvdyret som lager rede, og når byggingen er unnagjort legger hun seg i rede og føder. Behovet for å leve i flokk, forlate flokken før fødsel, og bygge rede kalles for sterkt motivert atferd. Griser som hindres i å gjøre dette, kan bli frustrert og utvise unormale atferd som blant annet biting på innredning, halebiting og tygging utenom måltider (Ekesbo 2011:17-41).

Frittlevende høns bruker store deler av dagen til å søke etter mat, og til å spise. De er altetende og spiser både planter, insekter og mark. På dagtid kan de bruke opp mot 90 prosent av tiden på å lete etter mat. De lever vanligvis i flokker på fem til 30 individer (Jensen (red) 2002:101-117 i Grøndahl og Mejdell 2013:175). Høna lærer kyllingene sine å lete etter mat, og forteller hva som ikke bør spises, om «vasking» i sand, og om å sette seg på vaglen på kveldstid (Ekesbo 2011:105-133). Når kyllingene er i aktivitet, holder de seg nærme sin mor de to første ukene etter klekkingen, og de går inn under fjørdrakta til høna for å varme seg, og hvile (Olsson og Keeling 2000 i Grøndahl og Mejdell 2013:175). Høner har behov for å lage rede, sandbade og å legge egget isolert fra andre høner (Jensen (red) 2002:101-117 i Grøndahl og Mejdell 2013).

5 Forvaltningen av dyrevelferdsloven i husdyrholdvirksomheten

Med et rettssosiologisk utgangspunkt skal det i dette kapittelet gås nærmere inn på hvordan kontrollørene i Mattilsynet forvalter regelverket, ettersom deres offentlige rolle er å sette dyrevelferdspolitikken ut i praksis. Det er flere faktorer som kan påvirke lovens virkninger: rammeverket som gir føringer for tilsynsarbeidet (rammeverket er beskrevet i kapittel fire), forskriftene, ressursbruk og det faglige skjønnet. Hva kontrollørene observerer, samt hvorfor og hvordan de gjør dette kommer av at de har eget blikk – et *tilsynsblikk*, som er preget av de nevnte faktorene. Dette tilsynsblikket kan beskrives å være en del av kontrollørens habitus. Habitus beskriver hvordan individer former og formes av de sosiale strukturene (Bourdieu 1977). Bonden, som mottar tilsynet, spiller også inn på hvordan dyrevelferdslovverket virker i praksis; både bøndenes holdninger til lovverket og husdyrholdet. For at loven skal få effekt, må den også kommuniseres ut til de den gjelder (Dalberg-Larsen 2005:236, Mathiesen 2011). Derfor blir også bøndenes kunnskap om dyrevelferdsloven viktig. Bøndenes forståelse av kontrollørens juridiske språk i tilsynsbrevene er sentralt for lovens virkning. Dermed er lovens innhold, det sosiale «landskapet» loven havner i; de sosiale, økonomiske og politiske faktorene i rammeverket og forvaltningen av dyrevelferdsloven viktig for dyrevelferdslovens virkning for husdyrene. Dette gjelder også informantenes holdninger, kommunikasjon av loven og bøndenes forståelse av det juridiske språk i loven. I forlengelse av dette, fokuseres det på lovverkets tilsiktede og utilsiktede virkninger. Lovens uttalte formål viser til lovens tilsiktede virkninger, og utilsiktede virkninger viser til hvordan loven kan ha en tildekkende virkning, i dette tilfelle en symbolsk funksjon (Mathiesen 2011). Dermed går vi nærmere inn på retten i samfunnet; hvorvidt lovverkets formål realiseres for husdyrene. Tilslutt i kapittelet tar jeg opp blikkene som kontrollørene og bøndene har på dyrevelferdsloven og den industrielle husdyrholdvirksomheten. Dette kapittelet gir innblikk i hvordan dyrevelferdsloven forvaltes, hvorvidt husdyrene beskyttes fra «unødige påkjenninger og belastninger», og problematiserer husdyrenes egenverdi i industrielle husdyrhold.

5.1 Forvaltningen av dyrevelferdsloven i praksis

I det følgende skal det gis en beskrivelse av hvordan et tilsyn utføres av kontrollørene, hvis oppgave er å kontrollere regelverksetterlevelse i husdyrholdvirksomheten. Deretter utarbeides en analyse, som gir mulige forklaringer på hvorfor kontrollørene forvalter regelverket slik de gjør. Å ta for seg forvaltningen av dyrevelferdsloven kan gi en forståelse av hvordan retten virker i samfunnet (Mathiesen 2011).

Kontrollørene som utfører tilsyn i dyrevelferdsområdet i Mattilsynet har en allsidig arbeidsdag. De forbereder tilsyn, utfører tilsyn i både hold av kjæledyr og husdyr, får inn bekymringsmeldinger fra publikum og utfører saksbehandling på kontoret. Før kontrollørene reiser ut på tilsynskontroll, må de først forberede seg. En måte de gjør dette på, er å få ut datamateriale fra MATS (Mattilsynets Tilsynssystem). MATS er et dataprogram som gir informasjon om den aktuelle dyreeieren som skal kontrolleres. Ut fra denne informasjonen kan de legge merke til om det har vært tidligere avvik, eller om det er annen relevant data som er viktig å ha kjennskap til før de reiser ut på tilsynskontroller.

Når kontrollørene utfører tilsyn i husdyrholdvirksomheter, forvalter de hovedsakelig forskriftene som er hjemlet i dyrevelferdsloven. Forskriftene som forvaltes er den enkelte holdforskrift, eventuelt en annen relevant forskrift rettet mot virksomheten, samt forskrift om velferd for produksjonsdyr og dyrevelferdsloven. De må samtidig gå frem i henhold til forvaltningsloven. I alvorlige tilfeller, som eksempelvis vanskjøtsel av dyr hvor det vil være nødvendig å avlive dyr, kan kontrollørene hjemle avviket i dyrevelferdsloven. Det er også veiledere til enkelte av forskriftene (se Mattilsynet.no). Veilederne går mer detaljert inn på hva som menes i forskriftene. I enkelte dyrehold foreligger det veiledere og dokumenter som gir lite handlingsrom for tolkning. I flere dyrehold av kjæledyr er det ikke nedfelt detaljerte forskrifter. Ifølge kontrollørene åpner dette opp for mer bruk av skjønn, som blant annet for hold av minigriser og kaniner. Forskriftene som angår hold av svin, høns og kalkun er forholdsvis detaljerte, men har ikke egne veiledere som ligger ute for det åpne publikum. Disse kan derimot utarbeides på det enkelte distriktskontor, og brukes internt av kontrollørene.

Dyrevelferdsloven og forskriftene legges inn i en kravpunktliste, som den enkelte kontrollør kan ta med seg på tilsynet. Kravpunktlisten inneholder både obligatoriske og egendefinerte punkter, som kontrolløren har lagt inn på forhånd ved hjelp av datasystemet MATS. En del av tilsynskontrollen handler om at bonden skal utfylle skjemaer. Kontrolløren undersøker om bonden har skrevet om det han eller hun gjør i husdyrholdvirksomheten. Noe av kontrollen

baseres på kontrollørens tillit til at bonden gjør det som han eller hun dokumenterer. Et eksempel på dette er kravet om at bonden skal dokumentere dødelighet i kyllinghold, jmfør § 35c i forskrift om hold av høns og kalkun (2001). Bonden skal dokumentere antall døde kyllinger per dag, og kontrollørene påser at disse tallene ligger rundt det «normale». Denne delen av tilsynet vektlegger dokumentasjon, noe som kan være et stykke unna hvordan bonden behandler dyrene og den faktiske praksisen i den industrielle husdyrholdvirksomheten. Dette er en av flere måter kontrollørene påser at bøndene etterlever regelverket. I tillegg til å kontrollere papirer, påser kontrolløren at husdyrenes livsforhold er i henhold til regelverket ved å observere dyreholdet og spørre utvalgte spørsmål om husdyrholdvirksomheten. De kontrollerer hovedsakelig fysiske innretninger, som blant annet elektriske anlegg, brannvarslingsanlegg, mat- og vannsystemer, samt synlige sår eller andre ytre skader på dyrene (Ellefsen 2013:59). Kontrollutførelsen er i henhold til flere punkter fra kravpunktlisten, og kontrollørene operer med en såkalt «sjekkpunktveiferd» (Jacobsen 2014). Å kontrollere hvert enkelt husdyr vil i mange tilfeller kunne være utfordrende, og særlig i industrielle kyllinghold hvor det potensielt kan leve 16 000 kyllinger under samme tak. Hovedfokuset til kontrollørene er å få oversikt over husdyrholdvirksomheten under tilsynet. Både kontrollørene og bøndene hevder at dette er noe av det viktigste arbeidet kontrollørene gjør under tilsynet.

I de tilfellene kontrolløren oppdager forhold som han eller hun mener er avvikende i henhold til regelverket, vil dette meddeles muntlig til bonden etter endt tilsyn. Det er ulike sanksjoner som kan benyttes i disse tilfellene. Kontrolløren kan ved lov- og forskriftsbrudd påpeke plikt, gi varsel om vedtak, vedtak og hastevedtak. Påpekning av plikt er Mattilsynets mildeste reaksjonsform. Kontrollørene forteller bonden hva som står i regelverket og orienterer at det er observert brudd på regelverket samt påpeker at vedkommende er forpliktet til å følge reglene (Ellefsen 2013, Mattilsynet 2014a). Hvis kontrollørene krever at bonden skal endre noe ved dyreholdet, må de fatte et formelt vedtak. Før vedtaket fattes, sendes vanligvis et varsel til bonden om hva de har tenkt å bestemme (Mattilsynet 2014a). Hastevedtak brukes i de tilfeller kontrollørene mener at avvik må rettes opp i umiddelbart. Dermed utgis det ikke forhåndsvarsel før vedtaket fattes (Ellefsen 2013:64). Hvis bonden ikke følger opp veiledning eller vedtak, tar kontrollørene i bruk opptrappende virkemiddelbruk for å sikre at regelverket etterleves (Mattilsynet 2014a). Dette betyr at de fatter nye vedtak med strengere virkemidler. I

disse inngår tvangsmulkt, overtredelsesgebyr⁹, forbud mot aktiviteter og midlertid forvaring til husdyr. Tvangsmulkt betyr at bonden må betale et økonomisk gebyr for hver dag som går uten at feilen rettes opp i. Bonden må betale overtredelsesgebyr hvis vedkommende bryter reglene for dyrevelferd med vilje eller uaktsomt. Forbud mot aktiviteter tilsier at kontrollørene kan bestemme at bonden ikke lenger får lov til og verken passe på, eie, avle på eller trene opp dyr. Dette forbudet kan gjelde for en viss tidsperiode, eller for all fremtid. Hvis kontrollørene mener at bonden ikke tar godt nok vare på dyrene, kan hele eller deler av husdyrholdet avvikles. I de tilfeller hvor kontrollørene mener at husdyrene må tas umiddelbart ut av holdvirksomheten, kan de gi dyrene midlertid forvaring. Eksempelvis kan dette gjelde de ganger kontrollørene mener det er uforsvarlig at bonden selv avvikler husdyrholdet (ibid.). Mattilsynets kontrollører kan også politianmelde forholdet. Bonden vil i etterkant av tilsynet få tilsendt et brev fra kontrolløren. Dette brevet vil bonden få uavhengig om det er funnet avvik i husdyrholdvirksomheten. Ved eventuelle brudd på lov eller forskrift vil det henvises til de aktuelle paragrafene i lovverket. Eksempelvis hvis kontrolløren gir et vedtak, et såkalt pålegg til en bonde, sendes det ut et varsel om vedtaket i et brev hvor bonden får uttalefrist. Uttalefristen gir bonden mulighet for å fortelle sin side av saken, og komme med eventuelle opplysninger som er viktige i dette tilfelle. Hvis bonden retter opp feilen innenfor fristen, kan saken avsluttes uten at bonden får pålegg (ibid.). Hvis bonden ikke retter opp avviket, vil han eller hun motta vedtaket, og deretter få gjennomføringsfrist til å rette opp feilen, ifølge en av kontrollørene i Mattilsynet. Hvis forholdene ikke rettes opp i, kan kontrolløren trappe opp sanksjonsbruken. Utfallet av dyrevelferdssakene kan bli forskjellig etter hvem som kontrollerer, og hvilke grenser rammeverket, regelverket samt ressursene setter. Disse faktorene vil prege kontrollørens *tilsynsblikk*.

5.1.1 Tilsynsblikket

Kontrollørene får på mange måter et eget blikk for hva de skal observere, når de kontrollerer husdyrholdet. Liv Finstad bruker begrepet «politiblikket» for å utforske ordenspolitiets egne «briller», forståelser og handlinger (Finstad 2003:25). «Politiblikket er konsentrert og årvåkent. Blikket skal oppdage, avsløre, være til hjelp for publikum, [og] gripe inn mot straffbare forhold. Politiblikket er både et inngripende, kontrollerende blikk og et beskyttende,

⁹ Bruk av overtredelsesgebyr kom som et nytt virkemiddel i 2014 (Forskrift om overtredelsesgebyr 2014). Forskriften setter faste satser for gebyrer som kan gis ved brudd på dyrevelferdsloven (Ellefsen 2013).

hjelpsomt blikk» (Finstad 2003:60). Begrepet «politiblikket» har Finstad selv utviklet, og er ikke politiets eget. Finstads datamateriale stammer fra fem politistasjoner i Oslo, og er hovedsakelig fra ordenstjenesten. Hun har brukt 600 timer på observasjoner i patruljetjeneste og 35 kvalitative intervjuer som grunnlag for hennes analyse (Finstad 2003:341). Dermed har Finstad samlet inn et større datamateriale enn jeg har i min oppgave. Likevel benyttes hennes analytiske perspektiv for å belyse kontrollørens tilsynsfokus¹⁰. Dette grepet tas ettersom det er flere likhetstrekk, men også ulikheter, mellom disse to profesjonenes arbeidsvirksomhet. Finstad referer til politiet i sin beskrivelse av politiblikket. Her omformuleres hennes begrep til en viss grad, for å beskrive hvor kontrollørene anlegger sitt blikk når de utfører tilsyn, og deres private blikk¹¹ på husdyrholdvirksomheten. Kontrollørens blikk er på dyrevelferdslov, forvaltningslov og øvrige bestemmelser som knyttes opp mot deres virke. Kontrollørene kan også ha et manglende blikk; de kan ikke føre kontroll over alle deler av husdyrholdvirksomheten. Dette gjelder bondens behandling av husdyrene, hvordan virksomheten fungerer i det daglige og å kontrollere hvert enkelt husdyr, særlig i virksomheter med hold av flere tusen husdyr. Ifølge en av kontrollørene kan ikke Mattilsynet føre tilsyn over hvorvidt bonden slipper kuene på beite to ganger om dagen, i tidsperioden hvor det settes krav til dette. Kontrollørene kan heller ikke ha blikk for om bonden utfører de to lovpålagte tilsynene per dag, i virksomheter som produserer kylling (Forskrift om hold av høns og kalkun 2001). Det de derimot har blikk for er bondens dokumenter, og et overordnet blikk på om husdyrenes livsvilkår er i henhold til regelverket. Dette blikket kommer av deres rolle som forvaltere av et regelverk. Blikket har regelverksetterlevelse som hovedfokus.

I kontrollørens forvaltning av lovverket må de forholde seg til regelverk og tilmålte ressurser. Tilsynsblikket er dermed styrt av hvordan regelverket forvaltes i praksis, og hvilke føringer ressursene legger på tilsynsvirksomheten.

«Sjekkpunktvelferd»

Kontrollørene i Mattilsynet operer med ulike velferdsindikatorer når de utfører tilsyn. Eksempelvis da de utførte tilsyn i 150 risikovirksomheter i 2012 med kylling som produserer

¹⁰ Tilsynsfokuset som her beskrives som tilsynsblikket, kommer ut fra mine egne observasjoner og intervjuer med kontrollører og bønder. I mine beskrivelser av tilsynsblikket, trekker jeg også på Ellefsens beskrivelser av Mattilsynets tilsynsvirksomhet (2013).

¹¹ Det private blikket vil beskrives nærmere i kapittel seks.

kjøtt, ble de forskjellige velferdsindikatorerne med påfølgende avvik i virksomhetene presentert i rapporten (Mattilsynet 2012b). Blant de ulike velferdsindikatorerne var blant annet klima, lys, hygiene, strø og brannsikring med flere. Alle disse indikatorerne er spesifisert i holdforskriftene (Forskrift for hold av høns og kalkun 2001). Et punkt de fant særlig avvik på blant bøndene var strø. I forskrift om hold av høns og kalkun står det at dyrene skal ha tilgang til strø for å kunne hakke, sparke og sandbade. Det er viktig at strøet er tørt, slik at kyllingene unngår etseskader på beina. Når dyrene får sviskader i huden under føttene som følge av dårlig strø, kalles dette tråputeskår. Kontrollørene kan se på tråputeskår fra kjøttkontroll, eller slakteriet for å se hva slags kvalitet som har vært på strøet i bøndenes tidligere innsett (ibid.). De operer med en skala for tråputeskår. En for høy score betyr at bonden må redusere antall kyllinger i neste innsett (Bagley 2013, Forskrift for hold av høns og kalkun 2001).

En annen dyrevelferdsindikator kontrollørene benytter seg av er hvorvidt det er høy dødelighet i husdyrholdet. Bønder som holder kylling skal føre journal over antall døde dyr ved hvert tilsyn, som tilsvarer to ganger daglig (Mattilsynet 2012b). Et altfor høyt tall i antall døde i husdyrholdet kan resultere i en sanksjon fra kontrolløren. Noen av kyllingene lider og dør under forholdene som er i husdyrholdvirksomheten. Det er normalt at kyllingene dør, men *for* mange er ikke akseptabelt. En administrativ ansatt ved et av distriktskontorene påpeker at noe av den viktigste delen av tilsynet er hvordan dyreeier følger opp skadde og syke dyr, og at kontrolløren da påser at «det ikke er mange dyr som dør». Kontrolløren Kari beskriver at dødeligheten er en naturlig del i husdyrholdvirksomheter, særlig i den intensive produksjonen av kylling:

Eksempel på verpehøns og slaktekylling, så er det alltid dyr som dør. Vi sier jo ikke det at de ikke kan ha dyr, for det dør noen kyllinger eller noen sånne høner, for det skjer jo alltid. Så da har vi mest tatt utgangspunkt i hva som er normalt i... Ut i fra statistikkene sånn, hva som er normalt. Da regner vi med at det er en sånn normaldødelighet. Hvis det er mye mer enn normaldødeligheten, så er det uakseptabelt. Så det er jo mange ganger det så, hvis det avviker veldig mye fra det som er normalt så.. Men likevel så vil det jo være dyr som dør.

Tråputeskår og normaldødelighet er to «sjekkpunkt» som er sentrale når kontrollørene skal føre kontroll med bøndenes regelverksetterlevelse i hold av kylling. Disse indikatorerne forteller ikke om dyrevelferden er god eller dårlig, men hvorvidt bøndene følger regelverket (Ellefsen 2013).

5.1.2 Ressurser er styrende for forvaltningen av lovverket

Ifølge forsker Jorunn Jessen ved NOVA¹² (2005:27) styres ikke bare forvaltningsarbeid av mandat og regelverk, men også av ressurser. Kontrollørene og de administrativt ansatte i Mattilsynet påpeker at mye ressurser går til saksbehandling på kontoret, og til risikovirksomhetene. Viktor og Tom, som begge jobber i administrasjonen ved et av Mattilsynets distriktskontorer, hevder at en betydelig mengde av ressursene går til byråkratiske gjøremål, som rapportskrivning og annet kontorarbeid. Viktor virker oppgitt over arbeidsmetoden:

Jeg vil si at juristene på mange måter har styrt oss inn i en måte å behandle dyrevernsakene på som er enormt ressurskrevende, som gjør at vi må bruke, kan bruke mindre tid i fjøset, og må bruke mer tid på pulten. Altså, de fleste sakene bygges opp som om vi skulle møte i en sånn amerikansk rettsak altså. Hver liten filleting må forvaltningsmessig begrunnes så grundig og hjemmelsmessig at selve budskapet om det en må fikse, det nesten drukner. Men byråkratiet har sikret seg på alle bauger og kanter i tilfelle det skulle komme en advokat inn (...).

Her beskriver Viktor hvordan forvaltningsloven virker inn i utøvelsen av dyrevelferdsloven, og påvirker deres mandat. Dette er et eksempel på at loven virker sammen med andre faktorer, og er medbestemmende på hvordan dyrevelferdsloven virker i praksis.

I de tilfeller hvor kontrollørene har oppdaget særlig avvikende forhold i et husdyrhold, og hvor det ikke forbedres eller bare i liten grad, kan de bruke flere ressurser på å kontrollere de samme bøndene over lengre tid, med opptrappende sanksjoner. Finstad beskriver hvordan politibetjentene stopper og sjekker enkelte individer oftere enn andre, særlig det hun betegner som «gatefolk» (2003:113) eller kjenninger. Politiblikket har et fokus på det som er annerledes, på det som er mistenkelig (Finstad 2003). På mange måter vendes også tilsynsblikket mot de som er annerledes - de avvikende bøndene. Hvorvidt blikket festes på de samme bøndene over lengre tid, vil avhenge av hva slags føringer kontrollørene får fra øvrige hold. Eksempelvis førte Mattilsynet kontroll med over 150 risikovirksomheter som produserte kylling i 2012. Å føre tilsyn med risikovirksomheter er en sentral del av deres arbeid (Landbruks- og matdepartementet 2014b). Det som betegnes som risikovirksomheter er virksomheter kontrollørene har ansett som problematiske. Eksempler på risikovirksomheter kan ifølge administrativt ansatte Tom være en høy score på tråputeskår i et kyllinghold, eller publikums bekymringsmeldinger, ifølge kontrolløren Geir. Av denne grunn festes blikket

¹² Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

særlig på disse risikovirkosomhetene. Dermed går en stor del av kontrollørens ressursbruk til å følge opp disse sakene, i den grad at disse må følges opp gjerne med flere sanksjoner og over lengre tid enn andre husdyrholdvirkosomheter.

Politianmeldelser er ressurskrevende

Mattilsynet kan i siste instans nekte dyreholdere retten til å ha dyr, men det vil ikke nødvendigvis påfølge en politianmeldelse av det utløsende forholdet. Det er ulik praksis hva angår hvorvidt kontrollørene benytter en politianmeldelse. En faktor som kan være avgjørende i hvorvidt de benytter seg av politianmeldelse, er ifølge Kari ressursbruk:

Jeg var jo borti en sånn dyretragedie nå i vinter. Da gjaldt det noen griser og noe sånt. Men da sa de som hadde gris, at de skulle slutte med gris. Det var planlagt at de skulle slutte med gris. Så da vurderte jeg om jeg skulle politianmelde de, for det var ganske grov vanskjøtsel av dyr. De hadde ikke passet på dyrene, dyrene hadde blitt syke, og de hadde dødd, de hadde spist hverandre opp og sånn. Men da vurderte jeg at det var, ikke ... altså det tar jo ganske lang tid å lage en anmeldelse. Det er jo veldig ressurskrevende, så jeg vurderte det. Når de likevel sa innforstått at de skulle slutte med dyr, så fant jeg ut at da truer ikke jeg, for jeg droppa det, fordi jeg fant ut at de skulle slutte med gris. De hadde noen andre dyr og de stelte de veldig godt. Så da fant jeg ut at det var for mye ressurser å bruke på å anmelde de og at de skulle bruke ressurser på det, og at de skulle komme til retten, og hvis de da ble fradømt retten til å ha gris, og likevel hadde sluttet med gris, da hadde det liksom ikke noe poeng. De andre dyrene, det var sau og storfe, det var jo ingen avvik der. Så det var liksom det svineholdet som var litt forsømt. Eller, veldig forsømt. Jeg kunne nok ha anmeldt det, men jeg fant ut at det hadde ikke så mye å si for dyrevelferden, hvis de likevel hadde sluttet med gris.

Ressursbruken kan sette grenser for hva kontrolløren prioritere å gjøre i tilfeller hvor de mener det er brudd på dyrevelferdsloven. Det er ikke nødvendigvis kun ressurser som avgjør hvorvidt kontrollørene velger å benytte seg av politianmeldelse. Likevel er ressursbruk en medvirkende faktor i forvaltningen av lovverket. Det er en økonomisk og politisk faktor som spiller inn i hvordan dyrevelferdsloven virker (Mathiesen 2011), og hva som skjer med husdyrene.

Uanmeldte tilsyn krever ressurser

Et av Mattilsynets prioriteringer er å utføre uanmeldte tilsyn (Landbruks- og matdepartementet 2014a). Dette er i følge kontrollørene ofte utfordrende ettersom ressursene ikke alltid strekker til. Flere distriktskontor dekker store landarealer, som fører til lange

avstander mellom kontor og husdyrholdvirksomhet. Dette betyr at flere av tilsynene meldes på forhånd, slik at kontrollørene ikke ankommer husdyrhold hvor bonden er borte på dagtid¹³. Ettersom kontrollene ofte utføres anmeldt, har flere av bøndene mulighet til å forberede seg på tilsynet. I følge kontrollører og bønder er det vanskelig for bonden å skjule skadelige forhold i husdyrhold hvor flere dyr vanskjøttes og dør, når kontrollørene kommer på tilsyn. Hvilken betydning en anmeldt kontra et uanmeldt tilsyn har angående husdyr som gris og kylling, er vanskelig å si. Det kan trolig ha betydning i hvordan tilsynsmøtet mellom kontrollør og bonde kan utarte seg. Samtidig kan også det innebære at bonden ilegges flere sanksjoner, hvis bonden ikke er forberedt på tilsynet.

Effektivitetshensyn i tilsynsforvaltningen

Effektivitet knyttes ofte opp mot ressursbruk. Hvis kontrollørene mener at deres arbeid er ressurskrevende, og de derfor må prioritere hva som kan og bør gjøres, vil deres tilsynsblikk også kunne styres av effektivitet. Marius Stub mener at effektivitetshensyn gis forrang i tilsynsforvaltningen (2011). Hensynet til effektivitet består av to komponenter; grad av målrealisering og påløpende omkostninger. Effektivitet er et mål på forholdet mellom disse to størrelsene. Jo høyere grad av målrealisering med en gitt ressurs, jo større er effektiviteten. Forvaltningen kan dessuten være ineffektiv selv om den oppnår en stor grad av måloppnåelse, og kan være effektiv selv om den i praksis ikke oppnår noe (Stub 2011:29). Eksempelvis i årsrapporten fra 2013 vektla Mattilsynet å ha et «enhetlig og effektiv virkemiddelbruk på dyrevelferdsområdet» (Mattilsynet 2013b). Vektlegging av høy effektivitet (Mattilsynet 2014b) betyr ikke nødvendigvis et bedre Mattilsyn for husdyrene, selv om dette er en sentral parameter i forvaltningen.

Dette peker på at rammeverk, regelverk og ressurser gir føringer på makronivå og at disse er styrende for kontrollørenes tilsynsblikk. Mattilsynets internasjonale, nasjonale og lokale føringer angående ressurser kan påvirke hvem som kontrolleres, hvordan de kontrolleres, hvor ofte samt tidsbruken kontrolløren har på den enkelte husdyrholdvirksomhet. Samtidig er dette blikket også farget av skjønn, slik som Finstad påpeker i *Politiblikket* (2003:168). Både politiets ordensbetjenter og kontrollørene i Mattilsynet har mulighet for å utøve et skjønn i sitt

¹³ Flere bønder jobber deltid i husdyrholdvirksomhetene, og kan ha annet arbeid ved siden av (Almås 2002).

arbeid, i kraft av å forvalte et lovverk. Dermed vil både lovverk og skjønn være viktige elementer å belyse i forvaltningen av dyrevelferdsloven.

5.1.3 Kontrollørenes faglige skjønn

Jorunn Jessen beskriver at yrkesgruppen som forvalter trygd- og sosiale ytelser, er tildelt beslutningsmyndighet, forvaltningsansvar og rettleidningsoppgaver (2005). Dette forutsetter bruk av skjønn (ibid:43). Det samme gjelder for kontrollørene i Mattilsynet. Når en kontrollør skal omsette lovverket til handling, idet abstraksjon skal bli til virkelighet, handler det om tolkninger og valg (Hawkins 1992:11). Kontrollørene beskriver at de utøver skjønn under tilsynet. Trolig kan deres skjønn betegnes å være et administrativt skjønn. Jessen (2005) beskriver hvordan det administrative skjønnet er underlagt regler og retningslinjer som yrkesutøveren fortolker og baserer seg på (Prottas 1979 i Jessen 2005), når de foretar faglige eller administrative beslutninger. Det administrative skjønnet kan i en del tilfeller være særlig vidt, og innebære at en må velge mellom flere regler, eller kan reglene være tvetydige og motsetningsfulle (Jessen 2005). Hvert enkelt tilfelle har sin kompleksitet og det må tas hensyn til individuelle forhold og de konkrete situasjonene (Rothstein 1991 i Jessen 2005) - ingen saker er helt like i husdyrholdvirksomhetene. Dyrevelferdsloven angir noen mål og verdier, som realiseres ved hjelp av ulike sanksjoner, men den åpner også opp for faglige skjønnsavgjørelser innenfor lovens rammer (Jessen 2005). Hvor stort omfang kontrollørene har i å bruke et skjønn er ikke klart i hvert enkelt tilfelle. Men at de utøver skjønn, er det liten tvil om (Hawkins 1992:11). Dette betyr at *tilsynsblikket* styres av både regler og skjønn.

Skjønnsutøvelse gir større mulighet for å se og vurdere det enkelte tilfelle. Samtidig åpner det også opp for forskjellsbehandling, som kan resultere i at forholdsvis like saker behandles ulikt (Hawkins 1992:15-16), som Riksrevisjonen kom frem til under tilsynet av Mattilsynet i 2011. Et av Stortingets mål er at Mattilsynet skal være et enhetlig tilsyn, noe som Riksrevisjonen ikke mente var oppnådd på daværende tidspunkt. Et enhetlig tilsyn kan være vanskelig å oppnå når kontrollørene har ulik tolkning av regelverket, utøver forskjellig bruk av skjønn og dermed behandler forholdsvis like saker ulikt. Dette kan også ha konsekvenser for dyrevelferden (Riksrevisjonen 2012:10). Ifølge Mattilsynets hovedkontor er det en balansegang mellom hvor detaljert regelverket skal være, og hvor stort rom det er for skjønn. De ønsker at kontrollørene skal bruke sitt faglige skjønn under tilsynet (Riksrevisjonen 2012:32).

Skjønn i lovverket

Dyrevelferdsloven åpner opp for skjønnsmessige vurderinger. Særlig gjelder dette når det kommer til andre setningsledd i § 3: «Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger». Det er ikke en fastlagt standard på hvor grensen går mellom nødvendige eller unødige påkjenninger eller belastninger. Når er det unødig? Tom, som er administrativt ansatt i Mattilsynet beskriver disse grensene; mellom hva som er innenfor og utenfor loven som de hvite, grå og sorte sonene, og hvor de grå sonene er vanskeligst å definere. Guri Larsen beskriver også gråsonene mellom lovstridig og lovlydig dyrehold, som finnes i de tilfellene når Mattilsynet har noe å utsette på et husdyrhold, men ikke anser det som lovbrudd eller alvorlig nok til at det reageres (Larsen 2003:51).

Forskriftene som er hjemlet i dyrevelferdsloven, fastsetter i flere tilfeller hvordan skjønnnet skal forstås, eksempelvis forskrift om hold av svin (2003), og forskrift om hold av høns og kalkun (2001). Likevel må kontrolløren selv i mange tilfeller legge skjønnsmessige vurderinger til grunn for å fastslå om dyr utsettes for unødige påkjenninger og belastninger (Frøslie 2000:47, Larsen 2003).

I formålsparagrafen i forskrift om hold av svin, står det at «formålet med forskriften er å legge forholdene til rette for god helse og trivsel hos svin, og sikre at det tas hensyn til dyrenes naturlige behov» (2003). Tilsvarende står også i formålsparagrafen i forskrift om hold av høns og kalkun (2001). Slik det står formulert, henger dette i tråd med dyrevelferdslovens formålsparagraf, i den kraft at det er vage formuleringer. I forskrift om hold av storfe er formålsparagrafen tilsvarende lik (2004). Det er i tillegg en veileder til denne forskriften som beskriver mer dyptgående hva som menes med formålsparagrafen. Denne kan også brukes for å forstå formålsparagrafene i hold av svin, samt høns og kalkun. I veilederen står det at «God helse og trivsel hos dyr må vurderes på grunnlag av både gjeldende samfunnsnorm og vitenskapelig kunnskap.» (Mattilsynet 2010:4). Det gjeldende moralske syn er at dyr kan avlives og holdes til viktige menneskelige hensyn (Landbruks- og matdepartementet 2008). Vi har etter hvert fått en bred kunnskap om at dyrenes lidelser. Samtidig vil eksisterende samfunnsnormer på feltet være sentrale når det gjelder hvordan vi behandler husdyr.

I tillegg til formålsparagrafene er det i forskriftene flere skjønnbaserte formuleringer. Noen av de skjønnbaserte formuleringene legger opp til den enkeltes tolkning av regelverket. Eksempler på dette er vurderinger kontrollørene må gjøre i henhold til forskrift om hold av høns og kalkun hvor det står at «fjørfeanlegg skal være utformet slik at dyrene kan utføre

normale bevegelser» og at «støynivået skal være så lavt som mulig». I forskriften er det ikke noen videre presisering av hva som menes med normale bevegelser eller hvor lavt støynivået skal være (§ 7 og 13 i forskrift om hold av høns og kalkun 2001). I forskriftene er det også målbare krav. De målbare kravene baseres på tall for å stadfeste dyrets velferd. Et eksempel på dette er å finne i forskrift om hold av svin, hvor grisens bingehar har en fastsatt standard i antall millimeter i spalteplankebredde og spalteåpning (§ 8 i forskrift om hold av svin 2003).

Skjønn i tolkningen av fakta

Ifølge forsker Keith Hawkins (1992) er det ikke enkelt å skille skjønn og regler fra hverandre. Skjønn spres nemlig gjennom tolkningen av regler og i deres måte å virke på. Selv i de tilfellene hvor lovens mening virker å være klar, vil den virkeligheten som loven rettes mot, alltid bli tolket (Hawkins 1992:35). Bøndene forteller om ulike opplevelser av kontrollørens tolkninger av fakta - i deres tilsynsblikk i husdyrholdvirksomheten. Ingen av informantene hadde opplevd at kontrolløren hadde tolket deler eller hele deres husdyrhold som avvikende, i den grad det var et alvorlig brudd på dyrevelferdsloven. Likevel forekom tilfeller hvor bonde og kontrollør hadde ulik tolkning av husdyrholdet. Bonden Anders forteller:

Han kunne gå inn i huset og si at jeg hadde to flokker. Eller to foreldredyrflokker, og sånn er bullshit, det klarer ikke han å se, enkelt og greit. Altså han «visste best» og han overkjørte oss aldeles. Enkelt og greit. Han var ikke enkel altså. Jeg vasker kyllinghuset etter hvert innsett... når vi slakter. En gang, da gav jeg beskjed etterpå at jeg ikke ville se han igjen; da hadde han funnet to lag med støv inne i huset hos meg, da hadde jeg ikke vasket. «Da fant jeg to lag med støv». Han fant to lag med støv, og jeg sa det «sorry, det klarer du ikke å finne» sa jeg. Det klarer du ikke. Hvis det er to lag med støv så klarer ikke du å skille de, sa jeg. Han forsvant heldigvis.

Å forstå hvordan skjønn brukes, er en kompleks oppgave fordi avgjørelser som tas av kontrollørene er komplekse, og skjønn er en dynamisk og et tilpasningsdyktig fenomen. Dets bruk er ikke alltid slik det ser ut som, fordi kompleksiteten i en avgjørelsesprosess nesten alltid er tildekket (Hawkins 1992:45).

Skjønn i valg av reaksjoner

Hvordan den enkelte kontroll skal utføres, bestemmes av rammeverk, og regelverket blandet sammen med den enkeltes faglige skjønn. Selv i tilfeller hvor det er graverende forhold, og det ligger døde dyr, er det ikke fastlagte standarder for hva som skal skje videre i

saksbehandlingen. Hvis en kontrollør beskriver en hendelse som «dyretragedie», vil de ofte betegne dette som unødige påkjenninger og belastninger, og dette kommer som følge av enten en aktiv handling eller vanskjøtsel av husdyrene (Mattilsynet 2013b:42). Dette kan komme i straffesporet, og dyreeier kan bli straffet, og det kan betraktes som en kriminell handling. Imidlertid vil dette avgjøres av forvaltningen, slik at utfallet av dyretragedier også kan havne i tilsynssporet, og ikke nødvendigvis følges opp av politi og domstol. Noen ganger vil kontrollørene benytte seg av milde eller sterke forvaltningsmessige sanksjonsmidler, i andre tilfeller vil de benytte seg av politianmeldelser. Enkelte saker kan foregå over flere år, mens andre kan ha kortere saksbehandling (Løvik 2009).

Ifølge professor Richard Lempert (1992) innebærer bruk av skjønn ofte en serie av avgjørelser. Dette betyr at kontrolløren ikke bare skal observere hva som skjedd, og hvorvidt dette bryter med lov og er en unødig påkjønning og belastning. Er det i følge kontrolløren et brudd på dyrevelferdslovverket, må de også bruke skjønn når de skal bestemme hva som skal gjøres videre i saksbehandlingen (Lempert 1992). Følgende eksempel viser hvordan skjønn utøves når kontrolløren skal velge reaksjon som følge av brudd på dyrevelferdsloven. Som tidligere nevnt beskrev kontrolløren Kari en husdyrholdvirksomhet hvor hun oppdaget vanskjøtsel av gris og hvor hun ikke politianmeldte forholdet. Hun oppfattet det som en unødvendig påkjønning og belastning, altså som et brudd på dyrevelferdsloven og kunne velge mellom forskjellig reaksjonsmidler. To faktorer er viktig å belyse i hennes tilfelle; for det første preges hennes valg av reaksjoner av det faglige skjønnet, som er et kollektivt anliggende. Det er nemlig politiske, økonomiske, sosiale og organisatoriske krefter som påvirker hennes skjønn, utenom de rettslige reglene (Hawkins 1992:38), som virker styrende for den enkelte kontrollørs skjønn, og hva som blir utfallet i disse tilfellene. En strukturell kraft i hennes tilfelle kan være ressursbruk og effektivitet på dyrevelferdsfeltet. For det andre spiller kontrollørens forståelse inn i avgjørelsen; hun beskrev at en anmeldelse av husdyrholdet ikke vil ha særlig betydning, ettersom bøndene skulle avslutte produksjonen av gris. Dermed er kontekst-relativitet sentralt for å forstå hvordan konteksten spiller inn i hvordan kontrolløren ser på sin egen utøvelse av skjønn (Lacey 1992:364). Hvilke reaksjoner kontrolløren benytter seg av når vedkommende mener det er brudd på dyrevelferdsloven, er dermed styrt av strukturelle krefter som påvirker kontrollørens skjønn, når forskriftene forvaltes. Samtidig vil kontekstsensitivitet spille inn i forvaltningen av dyrevelferdsloven.

Skjønn er sentralt i forvaltningen av dyrevelferdsloven

Skjønn kommer inn i forvaltningen på tre måter; i lov, ved tolkninger av funn og reaksjoner. Både kontrollører og bønder beskriver hvordan skjønn benyttes under tilsynene, som viser at skjønn er et sentralt aspekt i tilsynsblikket. Skjønn i forskriftene åpner opp for ulike tolkninger, og en kan tolke et funn som et brudd på dyrevelferdslovens formål; at dyr utsettes for unødige påkjenninger og belastninger. Imidlertid kan sanksjonsmidlene variere, ut ifra strukturelle føringer og til en viss grad kontekst-sensitivitet. Dermed vil dyrevelferdslovens formål om at dyr skal «beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger» bestemmes av mangfoldige faktorer som er inkorporert i tilsynsblikket. Dette peker på at tilsynet kan utøves forskjellig under de gjeldende rammene som er for husdyrholdvirksomheten. Hvorvidt formålet i lovverket oppnås, er vanskelig å gi et enkelt svar på. De stedene i regelverket hvor det åpnes opp for mindre grad av skjønnsutøvelse, eksempelvis ved kyllingers tråputeskår, er det enklere å stadfeste at det har forekommet unødige påkjenninger og belastninger. Likevel vil ikke et slikt funn nødvendigvis bety at kontrolløren benytter seg av et sterkt sanksjonsmiddel eller politianmelder forholdet. Således kan dyr oppleve unødige påkjenninger og belastninger, men det er ikke alltid like klart om kontrolløren forstår situasjonen slik, og reagerer på forholdet. Her ser vi hvordan utøvelse av skjønn blir et viktig moment i forvaltningen av loven. Lov og skjønn kan ofte blandes sammen, og ofte må hver unike hendelse behandles for seg. Et faglig skjønn åpner opp for flere tolkninger av lov, funn og hvilket sanksjonsmiddel som skal benyttes.

Bruk av skjønn viser også at kriminalitet ikke er en ontologisk realitet, noe som finnes «der ute», men konstrueres av mennesker (Christie 2004). Kontrollørene kan definere hvorvidt handlinger er innenfor eller utenfor loven, ved hjelp av sitt tilsynsblikk. Dermed kan en og samme handling bli definert som lovlig eller ulovlig ettersom hvem som forvalter lovverket.

I Finstads begrep «politiblikket» er kjernen hvordan politifolk leser den sosiale virkeligheten. Med en slik tilnærming setter Finstad individene tydelig i sentrum for sin forskning (Aas 2009:45). Når en studerer politiet med kvalitative metoder som samtaleintervjuer og deltakende observasjon slik Finstad gjør, har en gjerne plassert seg i en teoritradisjon. I hennes metodiske tilnærming kommer en såpass tett på betjentene at en ser dem som fortolkende individer med intensjoner og handlingsfrihet i sin yrkesutøvelse, og en har dermed plassert seg i en fortolkningssosiologisk tradisjon. Dette kan gå inn under teoritradisjonen symbolsk interaksjonisme eller sosiologisk fenomenologi (Aas 2009:43). Sosiologen Gunnar Aakvaag beskriver symbolsk interaksjonisme og fenomenologisk

sosiologi som to hovedretninger innenfor teoriretningen mikrointeraksjonisme (Aakvaag 2008). Mikrointeraksjonismen kjennetegnes ved at individet trer inn i fokus; et individ som ikke er under ytre eller indre determinerende sosiale krefter. Individet er følgelig kompetent og fri til å produsere den sosiale orden (ibid:64). For å danne et helhetlig bilde av tilsynsblikket, trekkes begrepet habitus inn. Den franske sosiologen Pierre Bourdieu har utviklet begrepet habitus for å forene individ og struktur. I følge Bourdieu er mikrointeraksjonismen en representant for en individorientert sosialfenomenologi. Sosialfenomenologi, som inngår i Bourdieus teori om habitus, betegnes som subjektivismen. Den tar utgangspunkt i et selvstendig og kreativt individ som på en fri og kreativ måte skaper den sosiale verden. Samtidig trekker Bourdieu også inn objektivisme i habitus; de objektive strukturer som eksisterer utenfor og er uavhengig av hvert enkelt individ og som styrer individets handlinger (ibid:149).

5.2 Tilsynsblikket er en del av habitus

Habitusbegrepet er utviklet av Pierre Bourdieu, selv om han ikke er den eneste som anvender begrepet. Både Marcel Mauss og Norbert Elias benyttet dette begrepet i mellomkrigstiden (Neumann 2004 i Prieur 2006). Bourdieu tok utgangspunkt i Mauss' anvendelse av begrepet, men har gitt det en mer spesifikk betydning og har også gjort det til et sentralt begrep i hans teoretiske arbeid. Bourdieu har definert begrepet på utallige måter, og ifølge Annick Prieur fører ikke dette til en inkonsistens, som gjerne andre vil hevde. De ulike definisjonene av habitus peker på at det er flere måter å si det samme på, eller kan definisjonene kan vise til ulike aspekter ved det samme fenomenet (Prieur 2006:39). Bourdieu ønsket med habitus å trekke både individ og struktur inn i likningen – og vise hvordan det er et dialektisk forhold mellom disse to; en tredje posisjon. Habitus handler om hvordan verden erfarer fra bestemte posisjoner og hvordan erfaringer preger hvert enkelt individ. Gjennom en dyp sosialisering disponeres individer for å handle på en bestemt måte. Likevel er ikke handlingene så fast strukturert at det kan kalles for en rituell handling, men heller ikke så frie og bevisste at det kan betegnes som en målrettet handling (Prieur 2006:26). Det er en treghet, en fast tilbøyelighet ved habitus som utgir seg i en væremåte og tenkemåte, tilegna, inkorporerte og kroppsliggjorte disposisjoner (Bourdieu 1977). Disposisjonene kan beskrives å være en form for ressurser eller et repertoar av handlemåter som kan aktiviseres og settes i spill på kreative måter i nye situasjoner. Habitus beskriver en sosialisert kropp, og dermed en strukturert

kropp. Denne kroppen har tillagt seg samfunnets strukturer. Dermed har de ytre strukturene blitt til indre strukturer, i form av mentale skjemaer for oppfattelse og inndeling av verden, og for erkjennelse og klassifikasjon (Prieur 2006:39).

Habitus reproducerer dermed objektive strukturer, som de er et produkt av, og de er bestemt av tidligere forhold som har produsert prinsipper for deres produksjon (Bourdieu 1977:72). Et individs disposisjoner innprentes i objektive strukturer, og det dannes praksiser som er forenelige med de objektive kravene. Dermed utelukkes de mest usannsynlige handlinger (ibid:77). Habitus er et produkt av historien, samtidig som den produserer individuelle og kollektive praksiser – og dermed historie. Nåtiden henger igjen i fortiden og preger det enkelte individs handlinger (Bourdieu 1977). Habitus utvikles gjennom livet: den forandres gjennom erfaringer i skolen, som igjen setter preg på de senere erfaringer i livet (Prieur 2006:42). Habitus' former forandres, men de forandres ikke på radikalt vis, ettersom det nye gripes ut ifra de oppfattelses- og bedømmelsesskjemaene en har med fra tidligere (Bourdieu 1999).

Bourdieu påpeker at det er viktig å tilegne seg kunnskap om de underliggende strukturene og historien. Disse strukturene gjør at individer har en umiddelbar og ureflektert erfaring av verden, en doksisk¹⁴ erfaring av samfunnet. Altså er det en kunnskap en handler ut ifra, en kunnskap en ikke er bevisst og som tas for gitt (Prieur 2006:27).

Kontrollørenes tilsynsblikk kan tolkes å være forankret i en habitus, i en form for gruppehabitus (Bourdieu 1977), selv om de også kan ha individuelle habituser – idet de også har individuelle identiteter (Reay 2004). Måten de utfører tilsynene på, kan knyttes sammen med deres utdanningsinstitusjon (Martinsen og Metveit 2013), deres profesjonelle sosialisering (Zerubavel 2006) og arbeidsmandatet de er satt til å føre i Mattilsynet. Deres mandat er i tråd med de nasjonale og internasjonale rammebetingelsene som er satt for dyrevelferd. Dette er eksempler på objektive strukturer som former det enkelte individs kontrollutøvelse. Det faglige skjønnet som utøves kan være eksempel på hvordan individet bryter med de objektive strukturene til en viss grad, men også hvordan de reproducerer de objektive strukturene. Skjønnet kan nemlig ikke frigjøres fra strukturene de er underlagt, ettersom kontrollørene ikke er frie til å velge og å handle slik de vil. Det faglige skjønnet viser

¹⁴ Mer om doxa i kapittel sju.

til både strukturelle føringer og kontrollørens kontekstsensitivitet. Således er habitus både muliggjørende, men den gir også begrensninger (Aakvaag 2008:163).

5.3 Lovens virkning påvirkes av bøndene

Andre faktorer enn tilsynsblikket påvirker i forvaltningen av dyrevelferdsloven; dette gjelder både bøndenes holdninger til lovverket og husdyrholdet. For at dyrevelferdsloven skal få effekt, må den også kommuniseres ut til de den gjelder (Dalberg-Larsen 2005:236, Mathiesen 2011). Derfor blir også bøndenes kunnskap om loven viktig, samt deres forståelse av kontrollørens juridiske språk.

5.3.1 Bøndenes kunnskap om dyrevelferdsloven

En faktor som er viktig for at en lov skal få sin tilsiktede virkning, er kommunikasjon av lovsstoffet (Mathiesen 2011). Kommunikasjonen av lov kan meddeles gjennom flere ledd, blant annet domstoler, myndigheter, media, forvaltningen, men også gjennom organisasjoner til sine medlemmer (Aubert 1976). En undersøkelse av hushjelploven av 1948 (Aubert, Eckhoff og Sveri 1952 i Mathiesen 2011) viste blant annet at hushjelper og husmødre i Oslo hadde lite kunnskap om denne loven. Blant annet var det 4/5 av hushjelpene og husmødrene som kjente overfladisk til loven, men få hadde detaljkunnskaper om den (Mathiesen 2011). Flere av bøndene hadde lite kunnskap om hva som stod i dyrevelferdsloven. En av bøndene, Even, som selv sa han kjente til innholdet, fortalte om bønders manglende kunnskap om dyrevelferdsloven:

Sprang du rundt og spurte norske bønder så tror jeg ikke det er mange som har lest det. Det er jo noe fint papir som er laget av Stortinget og Mattilsynet og sånt, som den delen av etaten kjenner. Men jeg har vondt for å tro at det er mange av bøndene som har lest hele holdforskriften. De kjenner på en måte innholdet i det, og sånt. Men at de har lest det fra A til B, det tror jeg ikke det er mange som har gjort.

Videre forteller bonden om Mattilsynets kommunikasjon om dyrevelferdsloven:

Disse reglene er det ingen som leser, vanlige folk, altså de... Jeg tror, spør du en bonde, så ser ikke han forskjell på dyrevelferdsloven fra 2010 eller 2003 eller 2007, eller -97 eller, at de ser at disse tinga er noe som lever i en verden som på mange måter ikke... Alle disse sidene som står, de er der en plass, men de når ikke ut til folket. Mattilsynet har ikke noe system hvor de driver og forklarer oss hele veien hva som er nytt nå. Den kommunikasjonen finnes jo ikke.

Det er ikke kun lovverkets innhold som er sentralt innenfor husdyrholdet. Holdninger og kunnskap om husdyrholdet uavhengig av lovverket er også et viktig aspekt (Frøslie 2000). Dette gjelder både kontrollørene og bøndene. Dermed er ikke nødvendigvis kommunikasjonen om lovverket og bønders detaljerte kunnskap om dyrevelferdsloven det viktigste i praksis. Det mest sentrale i lovverket som angår bøndene, som driftsformer og rutiner som er i tråd med forskriftene, er det mulighet å få kjennskap til via ulike bransjeorganisasjoner, samt uformelle nettverk (Aubert 1976). Trolig er kommunikasjonen av lovverket på mange måter en nødvendig betingelse, men det er ikke nok alene. «Landskapet» dyrevelferdsloven lander i er trolig det viktigste (Mathiesen 2011).

5.3.2 Bøndernes forståelse av lovverket

Etter endt tilsynsbesøk mottar bonden en rapport, og hvis det er funnet avvikende forhold, blir dette beskrevet i et vedlagt brev. Både kontrollører og bønder forteller at språket i disse brevene kan gjøre det utfordrende for enkelte av bøndene å forstå følgene av tilsynet. For at dyrevelferdsloven skal få effekt, er en viktig faktor at bøndene skjønner det som står i brevet. Kontrolløren Kari beskriver utfordringene med det juridiske språket:

Jeg ser jo det at folk som ikke vet hva vedtak og varsel og det greiene er, at det kan bli litt gresk for de, og da kan det jo gjøre det at de ikke åpner brevet engang. Da har det ikke noe effekt, det som vi holder på med. Hvis de ikke leser det de får.

Lover blir stort sett skrevet av jurister for andre jurister. Lovspråket kommer på et presisjonsnivå som for mange kan være ukjent i dagliglivets språk. For «mannen i gata» kan lovene ofte bli uleselige og sjelden bærere av noe bestemt tankeinnhold (Aubert 1954). Hvis bøndene har liten forståelse av dyrevelferdslovens paragrafer, vil sanksjonene fra kontrollørene ha liten effekt. Det er ikke nødvendigvis bare forståelse av lovverket som påvirker virkningen av lovverket i dette tilfellet, men også bøndernes motivasjon (Mathiesen 2011:46) til å følge regelverket. Ifølge kontrolløren Kari kan økonomiske faktorer spille inn, ettersom flere elementer i regelverket påvirker bondens økonomi, som eksempelvis kravet om brannvarslingsanlegg i husdyrholdet. Hun påpeker at noen bønder søker dispensasjoner eller fritak for å slippe unna dette kravet i regelverket.

I det foregående er det redegjort for hvordan forvaltningen utføres, med vektlegging på tilsynsblikket. Hovedsakelig har det vært fokus på hvordan tilsynet utføres, og sentrale faktorer som spiller inn på hvilken virkning lovverket kan få i praksis. Flere økonomiske,

politiske og sosiale faktorer spiller inn i hvilken virkning dyrevelferdsloven får (Mathiesen 2011). Men oppnås dyrevelferdslovens formål om «egenverdi» i de industrielle gris- og kyllingholdvirksomhetene?

5.4 Kontrollørenes private blikk på dyrevelferdslov og industrielt husdyrhold

I forlengelse av forvaltningen av lovverket, settes det videre et fokus på de tilsiktede og utilsiktede virkningene av dyrevelferdsloven. Lovens uttalte formål viser til lovens tilsiktede virkninger. Dyrevelferdslovens formål står beskrevet i § 1 og 3. Siste setningsledd i § 3 er gjort rede for i delkapittelet om kontrollørenes utøvelse av skjønn, og det skal i det følgende fokuseres på første setningsledd i § 3; dyrenes egenverdi. Det er utfordrende å undersøke hvorvidt loven har utilsiktede virkninger og det kan ofte være vanskelig å fastslå om loven har utilsiktede virkninger. I tillegg kan det også vise seg at utilsiktede virkninger vil være tilsiktet av noen interessegrupper i samfunnet. På mange måter vil en klarlegging av utilsiktede funksjoner av loven innebære spekulering. Likevel vil det være av stor interesse (Mathiesen 2011). Oppfylles dyrevelferdslovens formål om egenverdi? I det kommende skal lovens formål tas opp ut i fra kontrollørenes private¹⁵ tolkninger av dyrenes egenverdi. Tilslutt belyses kontrollørenes tanker om husdyrene som produsenter, deres betraktninger om industrialiseringstendenser i husdyrholdvirksomheten, samt hvordan de mener dyrevelferdsloven påvirker samfunnets holdninger til dyr.

5.4.1 Dyrenes egenverdi: en utfordrende verdi?

I dyrevelferdsmeldingen ble begrepet om dyrenes egenverdi fremhevet som en del av den etiske plattformen som skal være førende for menneskers holdninger til og hold av dyr. Men hva menes med husdyrenes egenverdi i praksis (Ellefsen 2009:54)? Dyrenes egenverdi i § 3 kom som noe nytt i dyrevelferdsloven av 2009. Men hvis dyr er et middel til et mål, slik som dyr som produserer kjøtt, kan det da ha egenverdi? I § 3 står det at «dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker». Egenverdi slik det vanligvis forstås, betyr at vesener er et mål i seg selv, og kan ikke ofres for andres interesser. Derimot

¹⁵ Privat betyr i denne konteksten at det ikke er en offentlig tolkning. I kapittel seks referer jeg til dette som det private blikket.

måles husdyr som gris og kylling ut fra deres nytteverdi, for hva de produserer av mat. Husdyrene har verdi uti fra deres nytte, de har ikke en verdi i seg selv, en egenverdi. Det at dyrene betegnes som «produksjonsdyr» beskriver deres nytte for menneske, det forteller oss hva formålet med dyrets liv er. Det vil i stor grad være utfordrende i industrielle husdyrholdvirksomheter å kunne se hvert enkelt husdyr, å tilegne dem egenverdi (Riise 2012), uavhengig av deres nytteverdi. Særlig kontrolløren Geir påpeker det problematiske med å bruke begrepet «produksjonsdyr»:

Ja, det ligger jo litt at du på en måte, at du ser litt bort fra dyrets egenverdi, at det er kanskje en holdning at dyrene er noe du tjener penger på. Et produksjonsverktøy eller. Så sånn sett så er det jo (pause) ikke helt optimalt for dyrevelferden, muligens. Men det er jo for å skille mellom kommersielt dyrehold kanskje og da, og mer sånn selskapsdyrhold. Kan jo se det sånn.

De andre kontrollørene setter i liten grad spørsmålstegn ved begrepet «produksjonsdyr», og anså begrepet som noe naturlig, i den grad dyret skal produsere noe, enten i form av kjøtt, egg eller pels. Trolig kommer dette av deres forståelse av meningen med husdyrets liv, som i stor grad knyttes til menneskets nytteinteresse. De stiller i liten grad spørsmålstegn ved motsetningsforholdet mellom «egenverdi» og «produksjonsdyr». Imidlertid vil det ifølge administrativt ansatte Tom være utfordrende å ivareta dyrets egenverdi i de industrialiserte husdyrholdvirksomhetene:

Generelt så er jeg positiv til at det er industrialisering, men jeg ser også noen negative vinklinger på det; ved at det blir stort og til tider for stort og at du pulveriserer ansvaret for enkeltdyr. At dyrene blir oppfatta som kun produsenter, og ikke dyr med egenverdi. At enkelte dyr ikke lenger blir sett, de blir bare et tall i rekka. Der ser jeg en utfordring (...).

Når forutsetningene for dyrs egenverdi ikke er til stede i disse virksomhetene, vil det ikke være utfordrende å forvalte et dyrevelferdslovverk som presiserer dette? Mattilsynets kontrollører kan ikke forandre forutsetningene for husdyrholdvirksomheten, og tendensene som gjør seg gjeldende der¹⁶. Deres rolle er å forvalte og tolke regelverket. De kan gå aktivt inn i de avvikende tilfellene hvor de mener det er brudd på regelverket, og hvor de etter deres tilsynsblick mener husdyrene ikke har det tilfredsstillende i henhold til produksjonsregimet de er satt til å leve under.

¹⁶ Eksempel på dette er målrettet avl av gris og høns, se kapittel seks.

En ting er at egenverdi i realiteten ikke kan gis til dyr som produserer, grunnet at dyrenes verdi ligger i deres nytte for andre enn seg selv. Et annet moment er hvorvidt industrialiseringstendensene forverrer husdyrenes liv i husdyrholdvirksomhetene. Dermed er ikke husdyrene bare produsenter, men i et system hvor effektivitet og teknologi styrer store deler av virksomheten. Flere dyrevernorganisasjoner som NOAH, Dyrevernalliansen og NDF (Nettverk for dyrs frihet) er kritiske til industrialiseringstendensene i husdyrholdvirksomhetene i Norge. Industrialiseringstendensene vil på mange måter minske mulighetene for at husdyrenes egenverdi tas reelt hensyn til. Hold av kylling og gris er særlig industrialisert, med bruk av tekniske systemer for å tilrettelegge for fôring, drikkenipler og utgjødslingsystemer (Grøndahl og Mejdell 2013). I industrielle hold av kylling kan bonden benytte seg av tekniske systemer som gir vidtgående informasjon om luftfuktighet, CO_2 , alder, antall døde kyllinger og så videre. Kyllinger holdes i tusentall i store haller, med liten plass til hver enkelt kylling. Høy dyretetthet og store besetninger finnes også i hold av gris. Dette er i motsetning til virksomheter som driver mindre intensivt og med færre dyr, slik som økologiske virksomheter hvor dyrene har større bevegelsesfrihet (Grøndahl og Mejdell 2013). I begge tilfellene er husdyrene produsenter, men under ulike produksjonsregimer. Kontrollørene påpeker at det var utfordringer med industrialiseringstendensene i husdyrholdene, samtidig som de mener at slike husdyrhold ikke nødvendigvis vil gi dårligere dyrevelferd. Hvorvidt egenverdi er mulig å realisere i husdyrholdvirksomheter problematiseres av administrativt ansatte Tom:

Skal et dyr som har egenverdi, måtte bli i hermetegn utsatt for å produsere for vår velferd, vår sosiale velferd. Det er et dilemma. Så må du da velge dine dilemmaer og avveininger av hensyn til dyrevelferden, med hensyn til matproduksjonen og med hensyn til økonomi. Det er de forskjellige avveiningene og det er da en avveining som for min del blir tatt av Stortinget.

Disse avveiningene ble også beskrevet i dyrevelferdsmeldingen: «Verdivurderinger innen et felt som dyrevelferd står heller ikke isolert, men skal veies opp mot andre verdier og hensyn, spesielt når de skal omsettes i praksis» (Landbruksdepartementet 2002:22). Dyrevelferd handler om avveininger (Riise 2012). Her ser vi et eksempel på hvordan det sosiale «landskapet» spiller inn i lovens virkning (Mathiesen 2011), i den grad dyrenes egenverdi allerede er avveid politisk, økonomisk og sosialt. At dyrevelferd handler om avveininger tydeliggjøres i § 3 andre setning. Dyrenes egenverdi uavhengig av nytteverdi for mennesker

og dyrenes «beskyttelse mot fare for unødige påkjenninger og belastninger» kan i stor grad sies å være motsetningsfylt.

5.4.2 Dyrevelferdslovens utilsiktede funksjoner

«Egenverdi» og «god dyrevelferd» i dyrevelferdsloven er normative begreper (Ellefsen 2013). Dette gjør det mulig for kontrollørene å påpeke dyrenes egenverdi, samtidig som enkelte anser dette som en problematisk verdi særlig innenfor de industrialiserte husdyrholdene. De vage formuleringene i lovteksten går særlig til husdyrnæringens fordel. En kan også spørre seg om de tilsiktede virkningene av lovens formål om «egenverdi» var et ideelt heller enn et reelt mål (Mathiesen 2011). Selv med en lov om dyrevelferd betyr ikke dette at loven automatisk får den tilsiktede virkning om god dyrevelferd eller at dyr får egenverdi. Dette kan kalles for «lysbryterteorien» om lovers virkning. Tilstedeværelsen av loven gir ikke automatisk virkning av dens formål nettopp fordi flere faktorer settes i spill når en lov skal virke i samfunnet (Mathiesen 2011:73).

Dyrevelferdsloven uttrykker en endret holdning til dyr, sammenlignet med dyrevernloven (Ellefsen 2013). Det lovfestes at dyr har egenverdi per lov, men den tilsikta virkningen av dette er hovedsakelig ment å være holdningsskapende (Ellefsen 2013). Således kan egenverdi ha en holdningsskapende effekt – derav kan dyrevelferdsloven ha effekt på folks holdninger (Kleveland 2013). En av kontrollørene og en administrativ ansatt, her representert ved Tom, beskrev hvordan loven kan ha innvirkning på samfunnsforhold (Mathiesen 2011): «Jeg er glad for den nyeste dyrevelferdsloven, og spesielt der det er definert at dyr har egenverdi. Det tror jeg gjør noe med samfunnets holdninger til dyr.(...)» Videre forteller han at «de dyrene som omfatter dyrevelferdsloven har egenverdi og skal behandles deretter. Og det tror jeg er sunt for samfunnets holdning. Både overfor dyr men og overfor folk (...).»

De fleste kontrollørene påpeker at dyrevelferdsloven har gått i en positiv retning for dyrene. Særlig vektlegger Geir at dyrenes egenverdi i dyrevelferdsloven har en sentral betydning for dyrene:

For nå har de tatt vekk dette her med «at man skal ikkje lide i utrensmål». Nå er det mer dyrets egenverdi uavhengig av penger og profitt på en måte, fastslått i den nye loven. Men dyr er vel ikke et rettssubjekt eller? (...) Det er noen som mener da at de burde ha enda mer rettsbeskyttelse enn det de har. Men den er mye bedre enn den forrige. Som sagt understrekning av dyrs egenverdi, at de har egenverdi uavhengig av profitt for eieren.

Her peker Geir på en viktig virkning lovverket har, og en måte retten fungerer i samfunnet; nemlig at lovverket har en utilsiktet funksjon (Mathiesen 2011). Lovens formulering om egenverdi uavhengig av nytteverdi kan tolkes nettopp slik som Geir presiserer, nemlig at menneskers økonomiske interesser ikke skal vektlegges når det går på bekostning av dyrs egenverdi. I industrialiserte gris- og kyllinghold vil trolig flere si at dette ikke skjer i praksis. Avstanden mellom lovteksten og praksis kan være stor, slik at loven fremsetter idealer som har lite med realitetene å gjøre. Således kan loven ha en tildekkende effekt, en symbolsk funksjon (Aubert 1954).

Alle kontrollørene mener at dyrevelferdsloven på flere områder har gitt dyrene bedre forutsetninger, og da særlig holdforskriftene i motsetning til den tidligere dyrevernsloven. Dyrs mulighet til frihet er bedre vernet i teorien, etter dyrevelferdsloven enn tidligere (Kleveland 2013). Dermed er lovens innhold av betydning. På mange måter virker loven i stor grad i overensstemmelse med det politiske, sosiale og økonomiske «landskapet» (Mathiesen 2011). Dyrevelferdsloven virker i et samfunn hvor mange har et inntrykk av at dyrevelferdsloven først og fremst virker positiv for dyrene. På en annen side kan det sies at den ikke virker i overensstemmelse med det sosiale «landskapet»; det er diskusjoner om hvorvidt dyrevelferdsloven er til gagn for dyrene. Dette er fordi kontrollører, bønder og andre som er interessert i dyreverns har ulike blikk når det gjelder hva som menes med dyrevelferd og egenverdi (Ellefsen 2013). Dette påpekte også flere dyrevernsorganisasjoner under høringen av dyrevelferdsloven, blant annet ved at de ønsket at egenverdi skulle være en del av lovteksten (Ellefsen 2013). Egenverdi har bare en symbolsk funksjon, og har ingen rettslige konsekvenser i praksis. Synet på dyrets egenverdi henger nært sammen med våre ulike blikk på dyrevelferdsloven og husdyrholdvirksomheten.

5.5 Ulike blikk på dyrevelferdsloven og husdyrholdvirksomheten

Finstad påpeker at tilstedeværelse av et politiblikk også betyr at det finnes andre alternative blikk på «samme» hendelse (Finstad 2003:161). Kontrollørenes offentlige blikk vil i stor grad være et tilsynsblikk, preget av rammeverk, gjeldende lovverk, ressurser og utøvelse av den enkeltes faglige skjønn. En kontrollør, bonde og dyreverner vil trolig se etter forskjellige ting i husdyrholdvirksomheten og i lovverket, noe som er avhengig av deres «egne briller». Blikket kontrollørene har under tilsynene og på lovverket avhenger av ulike samfunnsmessige

faktorer. Vi er utstyrt med forskjellige briller, i tillegg er det ulike muligheter og begrensninger i hva som kan gjøres i tilsynsvirksomheten, samt ulike verdisyn på husdyrhold. Det et individ anser som unødige påkjenninger, vil en annen kunne definere som nødvendige påkjenninger. God dyrevelferd i praksis er et vanskelig mål, fordi ulike avveininger baseres på ulike moralske grunnlag, og dyr får dermed ikke en bestemt moralsk verdi, men en avveieende verdi. Dette er allerede bestemt politisk, økonomisk og sosialt, som tilsier at tilsynsblikket både er forankra i individet og strukturen, jamfør habitus (Bourdieu 1977), og dette blikket kan til en viss grad bestemme hvor grensene skal gå for hva som er akseptabelt og uakseptabelt i husdyrholdet.

5.5.1 Et kritisk kriminologisk blikk

Det er flere blikk på den industrialiserte gris- og kyllingholdvirksomheten. I oppgaven inntas et kritisk kriminologisk blikk, et forskerblikk på dyrevelferdsloven og den industrielle husdyrholdvirksomheten. Liv Finstad benytter seg av forskerblikket for å beskrive hvordan forskeren ikke er en nøytral person (Finstad 2003:280). Eksempelvis vil noen anse normaldødelighet blant kyllinger nettopp som dette; *normal*, slik som kontrollørene, bøndene og majoriteten av samfunnet gjør. Likevel er det flere tolkningsmuligheter av dette sosiale fenomenet, og den industrialiserte husdyrholdvirksomheten. De ulike blikkene forteller om de alternative måtene å forstå et og samme fenomen på.

Normaldødelighet er et synlig tegn på hvordan dyrevelferdsloven virker i praksis, og hvilken dyrevelferd som fremmes i de intensive kyllingholdvirksomhetene. En måte å tolke dette fenomenet på, er å beskrive normaldødeligheten som en nødvendig påkjenning og belastning, og det Guri Larsen beskriver som «institusjonalisert pinepåføring» (2003). Dette er en lovlig pinepåføring som fyller en rolle i samfunnet som anses som ønskelig eller nyttig (Ellefsen 2013:67). Larsen betegner dette som strukturell vold, og bruker dette begrepet for å beskrive menneskers vold mot dyr, i motsetning til Johan Galtungs teoretiske utgangspunkt for strukturell vold; menneskers vold mot hverandre (1969). Strukturell vold betegner den «lidelsespåføring som ingen enkeltperson er ansvarlig for, og som ikke defineres som lovbrudd, men som er en ikke-intendert følge av systemers virksomhet, eller av offisielle økonomiske og politiske forhold» (Larsen 2003:115). Strukturelle krefter som politikk og økonomi i landbruk og kjøttproduksjonen er viktig for å kunne forstå hvorfor dyr i husdyrholdvirksomheter påføres påkjenninger (Larsen 2003), og i dette tilfelle død. Her

vektlegger Larsen det strukturelle, men er det mulig å frata den enkelte individ alt ansvar for sine handlinger? Samtidig kan en også sette spørsmålstegn om ikke lidelsen er intendert, ettersom at lidelsen må til for at husdyr skal bli til et matprodukt. Normaldødeligheten i husdyrholdvirksomheten er ikke ulovlig, jamfør Larsens definisjon av strukturell vold, men medfører skade og pine for husdyrene. Normaldødelighet vil heller ikke betegnes som dårlig dyrevelferd, men kan gjøre dette i de tilfeller hvor dødeligheten går utenfor «normalen». Dette vil ikke nødvendigvis tolkes som en kriminell hendelse. Selv om kontrollørene ikke tolker alle smertefulle opplevelser for husdyr som kriminelle, vil likevel flere av opplevelsene kunne betegnes å være skadelige. Imidlertid vil anerkjennelsen av dyrenes smerter og lidelser komme an på øyet som ser; på blikket som anlegges, og den tilegna habitus (Bourdieu 1977).

5.6 Oppsummering av kapittelet

Kapittelet har tatt opp hvordan kontrollørene forvalter regelverket og ulike faktorer som påvirker forvaltningens tilsynsvirksomhet og virkningen av dyrevelferdsloven. Det er flere faktorer som påvirker kontrollørens forvaltning av regelverket; både rammeverket, regelverk, ressursbruk og skjønn. Disse faktorene kan summeres opp i et tilsynsblikk. Tilsynsblikket er et overordnet blikk av husdyrholdvirksomheten, og er dermed et begrenset blikk. Blikket fokuserer på sjekkpunkter, og fanger bare opp deler av grisens og kyllingens liv. Det er både strukturelle føringer, samt til en viss grad mulighet for den enkelte kontrollør å ta egne bestemmelser innenfor visse rammer – dermed benyttes begrepet habitus for å gripe forholdet mellom individ og struktur (Bourdieu 1977). Andre faktorer vil også spille inn i hvordan dyrevelferdsloven fungerer i praksis, deriblant bøndenes holdninger, forståelser og kunnskap om dyrevelferdsloven. Dette har innvirkninger i hvordan dyrevelferdslovens formål realiseres for dyrene, særlig dyrenes beskyttelse «mot fare for unødige påkjenninger og belastninger». Dette er et bilde på hva som skjer når en teoretisk dyrevelferd, dyrevelferdsloven, forvaltes.

Kontrollørene påpeker egenverdiens viktighet i lovverket, og særlig to av kontrollørene fremhever dyrevelferdslovens påvirkning for samfunnets holdninger. Dyrenes egenverdi i dyrevelferdsloven anses å ha en symbolsk funksjon, og dermed kan det være en utilsiktet virkning av loven. Egenverdi kan betraktes å være et ideal heller enn å være et reelt faktum i intensive husdyrholdvirksomheter. Dermed blir egenverdi en problematisk verdi, noe som også ble påpekt av noen kontrollører. Dyrenes egenverdi i lovverket har liten betydning for hvordan kontrollørene utøver tilsynene i praksis.

Grensetilfellene i hvorvidt dyrene opplever nødvendige eller unødige påkjenninger og belastninger er ikke alltid like klare, og dermed er det heller ikke tydelig om formålet med dyrevelferdsloven oppnås under ethvert tilsyn. Fokuset har hovedsakelig vært på lovtekstens unødige påkjenninger og belastninger. Men hva med de nødvendige lidelsene? Normaldødelighet er et eksempel på en nødvendig påkjenning. Sett ut fra et kritisk kriminologisk blikk på husdyrholdvirksomheten, er dette skadelig for kyllingene, og er en institusjonell pinepåføring, selv om den ikke anses som kriminell. Dette viser at det er ulike forståelser av dyrevelferd, og at vi har forskjellige blikk på dyrevelferdsloven og den industrielle husdyrholdvirksomheten. De ulike blikkene på lovverket og husdyrholdvirksomheten kan komme av ulike interesser i hvordan husdyr skal holdes, og dermed i hva som forstås som unødige påkjenninger og belastninger samt egenverdi. Blikkene farges av ens ståsted og habitus. En klarlegging av de ulike dyrevelferdsforståelsene vil trolig gjøre det lettere å forstå hvilken dyrevelferd som fremmes i husdyrholdvirksomhetene, og dernest om formålsparagraf § 1 oppfylles i praksis. Hva som anses som god dyrevelferd er uklart i dyrevelferdsloven, og i neste kapittel blir det derfor vektlagt hva bøndene og kontrollørene legger i begrepet for å få en dypere innsikt i hvordan de begrepsfester dyrevelferd i praksis.

6 Husdyrenes velferd

Dette kapittelet belyser kontrollørenes og bøndenes forståelser av dyrevelferd. Deres dyrevelferdsforståelser peker på hvilken dyrevelferd de mener blir fremmet i industrielle husdyrholdvirksomheter. Det er flere blikk, i tillegg til det offentlige tilsynsblikket: Det private blikket til bøndene og kontrollørene beskriver deres personlige meninger om dyrevelferd. Pierre Bourdieus begreper *habitus*, *kapital* og *felt* knyttes her opp mot informantenes dyrevelferdsforståelser og lovforarbeidene forut for dyrevelferdsloven. Informantenes forståelser av dyrevelferd kan ha sammenheng med hvordan tilstanden er i industrielle gris- og kyllingholdvirksomheter og gir mulige forklaringer på hvorfor spesiesismen, i tråd med Niberts definering av begrepet, dominerer i husdyrholdet og for øvrig i samfunnet.

6.1 Tre forståelser av dyrevelferd

Dyrevelferd forstås på forskjellige måter og er et komplekst begrep, og ulike forskningsmiljøer kan definere dyrevelferd etter ulike kriterier (Landbruks- og matdepartementet 2008). Dyrevelferd har blitt diskutert trolig så lenge mennesker har holdt husdyr. Begrepet omhandler dyrs livskvalitet. Årsaken til at det ikke finnes en klar definisjon av begrepet kommer trolig av de ulike fagretningene innen dyrevelferdsforskning. De naturvitenskapelige disiplinene etologi, biologi og veterinærmedisin har egne forståelser av dyrevelferd. Andre fagfelt som etikk, økonomi, psykologi, samfunnsfag og jus kan også belyse og regulere forholdet mellom mennesker og dyr. Dyrevelferdsbegrepet er derfor av tverrvitenskapelig karakter (Norges forskningsråd 2005).

På bakgrunn av de ulike fagdisiplinenes fokus har derfor dyrevelferdsbegrepet hovedsakelig blitt kategorisert enten etter subjektive eller objektive kriterier. De objektive forståelsene er basert på faktorer som er enkle å observere og måle. De viser til god velferd som god fysiologisk funksjon og helse, og ser vekk fra hva dyrene egentlig opplever (Huntingford et al. 2006:334). Den subjektive forståelsen vektlegger derimot dyrets subjektive opplevelser; hva som betyr noe ut i fra dyrets ståsted (Dawkins 1988, 1990, Duncan 1996 i Bracke, Spruijt og Metz 1999:281). Her betyr god velferd at dyret føler seg fri fra negative opplevelser som smerte eller frykt, og har mulighet til å ha positive opplevelser. Således vil denne definisjonen

avhenge om dyret har bevisste subjektive opplevelser (Huntingford et al. 2006:334). De subjektive definisjonene er særlig fremtredende i den filosofiske litteraturen, som eksempelvis ved Peter Singer (2002) og Tom Regan (1983). I tillegg til et fokus på biologisk funksjon og dyrenes subjektive følelser, er det en tredje dyrevelferdsforståelse. Den vektlegger at hvert enkelt dyr har en iboende biologisk natur som må uttrykkes. God velferd vil da defineres ut i fra dyrs mulighet for å leve et liv med naturlig atferd i naturlige omgivelser. Dette er en tilnærming som fokuserer på faktorer som vi kan måle: hva dyr gjør i vill tilstand og i fangenskap (Huntingford et al. 2006:334). Denne forståelsen vil kategoriseres etter objektive kriterier. Biologen Donald M. Broom hevder derimot at denne forståelsen ikke skal tas med i definisjonen av dyrevelferd. Han påpeker at den forklarer hvorfor noen av behovene eksisterer (Broom 2011:121). Likevel vil naturlig atferd inkluderes i diskusjonen om dyrevelferd, ettersom denne kategorien inkluderes av flere forskere, blant annet Felicity Ann Huntingford et al. (2006) og Tore Kristiansen (2013). Denne forståelsen drøftes videre i kapittel åtte.

6.2 Det private blikk er en del av habitus

Tilsynsblikket ble beskrevet i kapittel fem. Dette blikket fokuserer på fysiske innretninger i husdyrholdet som blant annet elektriske anlegg, brannvarslingssystem og mat- og vannsystemer. Kontrollørene fokuserer også på synlige sår, og andre ytre skader på dyrene under tilsynet (Ellefsen 2013:59). Ifølge administrativt ansatte Viktor i Mattilsynet er noe av det viktigste arbeidet kontrollørene gjør «å føre tilsyn med hvordan dyreeieren følger opp syke og skadde dyr». I husdyrhold med kyllinger kan slike dyrevelferdsindikatorer være tråputeskår og dødelighet, og kontrolløren og bøndene tar også tester av salmonellaforekomsten i fjørfeholdet (Forskrift om kontroll med Salmonella 2007). Hovedfokuset er dermed på sjekkpunkter i kravpunktlisten, og kontrollørenes hovedfokus er å få oversikt over husdyrholdvirksomheten. Tilsynsblikket forteller hvilken dyrevelferd kontrollørene fremmer når det offentlige blikket anlegges.

Kontrollørene har også et privat blikk. I dette kapittelet vil det benyttes et «nytt» begrep; det «private blikket» til kontrollørene og bøndene. Dette er ikke et begrep Finstad bruker i boken *Politiblikket*. Likevel skal det «private blikket» benyttes i det følgende for å belyse hva kontrollørene og bøndene selv anser som viktig, hva det angår dyrevelferd. Dette begrepet introduseres spesielt for å lage et tydeligere skille mellom kontrollørenes offentlige og private blikk. Det private blikket kommer frem i den grad informantene gir uttalelser som de ikke

nødvendigvis fremhever i kraft av sin rolle som kontrollører. Bøndernes blikk vil i all hovedsak være et privat blikk, ettersom de ikke har en offentlig rolle i å forvalte et lovverk. På denne måten tegnes det opp idealtypiske kategorier - en forenkling av den komplekse sosiale virkeligheten - for å få frem de ulike blikkene (Aakvaag 2008). Spesielt er skillet mellom kontrollørens offentlige og private blikk, hva det angår deres forståelse og briller i behandlingen av husdyr, ikke alltid like enkelt å skille mellom. Eksempler på hvordan de to blikkene ofte henger sammen, presenteres i det følgende. Det private blikket til kontrollørene kan farges av sosialisering i deres utdanningsinstitusjon, deres arbeidsrolle og lovverk på feltet. Bøndene i datamaterialet er vokst opp med, eller har sterk tilknytning til husdyrholdvirksomheter fra tidlig barnealder, og er sosialisert inn i bondeyrket. Av denne grunn kan deres sosiale identitet betegnes å være i sterk tilknytning til deres husdyrholdvirksomhet. Habitus er derfor et relevant begrep å bruke i tilknytning til alle de tre blikkene; den objektive strukturen former både tilsynsblikket og de private blikkene på husdyrholdet, samtidig reproducerer kontrollørene og bøndene de objektive strukturene. Hvilken forståelse informantene har av begrepet dyrevelferd er dermed påvirket av deres habitus. Deres disposisjoner er i stor grad samsvarende med deres posisjoner i den objektive strukturen; husdyrholdfeltet (Bourdieu 1999:164). Feltet viser til strukturen som formes av og former individet (Reay 2004), og er en sfære og institusjon innenfor det sosiale rommet. Det sosiale rommet er samfunnet i stort (Aakvaag 2008:154-155).

6.2.1 Kontrollørene og bøndene har en begrenset dyrevelferdsforståelse

Kontrollørens dyrevelferdsforståelse har elementer fra alle de tre nevnte dyrevelferdskategoriene. Kontrolløren Geirs dyrevelferdsforståelse kan sies å være representativ for resten av kontrollørene i mitt datamateriale. Dyrevelferd er i følge Geir:

At dyr skal få dekket fysiske behov som mat og vann og at de ikke skal fryse og at de skal få passende temperatur. Men så har du det at de har instinkter og artsatferd og behov for bevegelse, mer sånne psykiske behov og at de får utfolde seg på den måten. Og dette her med ikke stress og frykt, at de ikke blir påført det. Det er klart, det er jo en grense for, på en måte, hva som er mulig å få til. Men (...) det er veldig viktig å ha det som grunnlag da.

Dette er en teoretisk dyrevelferdsforståelse som er bred, og den omfavner flere aspekter ved husdyrenes behov. Likevel er det grenser for hvordan dyrenes behov kan oppfylles; det er en

grense for «hva som er mulig å få til» i husdyrholdet. Økonomiske, politiske og sosiale føringer legger begrensninger på hvilken dyrevelferd som kan oppnås i husdyrholdvirksomheten. Det private blikket til kontrollørene forteller at husdyrenes behov er mange, og denne kunnskapen er ervervet og delt gjennom de senere år.

Det private blikket til kontrollørene kan samtidig gjenspeile tilsynsblikkets begrensede fokus under tilsyn. Kontrollørers erfaringer med og kunnskaper om husdyr og forvaltningen av lovverket vil prege det private blikket og deres tilsynsrolle i Mattilsynet. Undersøkelse av husdyrenes fysiologi er sentralt i tilsynsblikket; husdyrenes skade og sykdom. Både det private blikket og tilsynsblikket beskriver hvilke behov som skal oppfylles i et husdyrhold. Her ser en hvordan det private blikket og tilsynsblikket kan smelte sammen. Kontrollørenes tolkning av dyrevelferd er i henhold til deres rolle som veterinærer. Selv om den nevnte dyrevelferdsforståelsen ikke utgår fra Mattilsynet, men ut i fra et privat blikk, vil likevel kontrollørenes rolle som forvaltere kunne prege hva de anser sentralt i den «private» dyrevelferdsforståelsen.

Den samme begrensede dyrevelferdsforståelsen gjelder også for bøndene. Bøndene beskriver at dyrevelferd hovedsakelig handler om at dyrene får mat og drikke. David Fraser (2009) hevder at veterinærers og bønders forståelse av dyrevelferd hovedsakelig impliserer at dyr skal ha frihet fra sykdom og skade, samt mat, vann, gjemmede og andre livsnødvendigheter. Dette viser til den førstnevnte dyrevelferds kategorien; dyrenes fysiologiske funksjon (ibid:510). Ifølge bøndene handler dyrevelferd om at dyrene skal trives innen visse rammer.

I Guro Skarstads og Svein Ole Borgens undersøkelse om dyrevelferd blant fjørfebønder i Norge, vektla noen av bøndene at dyrevelferd begrenses av økonomiske eller produksjonsrelaterte forhold (2007). Ifølge disse bøndene er det ikke mulig å kunne oppnå en naturlig atferd for dyrene (Skarstad og Borgen 2007:44). Denne undersøkelsen peker på at dyrevelferd begrenses av menneskelige økonomiske egeninteresser. Dette viser seg igjen i hvordan industrielle husdyrholdvirksomheter blir drevet og er i tråd hva bøndene i min oppgave påpeker; husdyrene skal ha det *godt*, men det er begrensninger i *hvor godt*. Dette peker på viktigheten av en økonomisk kapital i husdyrholdvirksomheten, som skal drøftes senere i kapittelet.

Hvilket syn bøndene har på husdyr preges trolig av deres sosialisering innenfor husdyrholdvirksomheten, og tidligere erfaringer kan sette seg igjen i deres egen væremåte, i

deres habitus (Bourdieu 1977). Noen av bøndene påpeker at tidligere generasjoner trolig hadde en annen forståelse av husdyrholdet enn dem selv. Dermed settes ulike habitusformer opp mot hverandre. De handlemåter og aspirasjoner som ble ansett som fornuftige for en generasjon, kan være uakseptable for den kommende generasjon (Prieur 2006:44). Bonden Even påpeker at måten hans far drepte mink på, ikke var god dyrevelferd: «De slo i hjel minken for 30 år siden. Slo han i svime og knakk nakken. Men det skal ikke ligge igjen. Du skal ikke si sånn. Du skal si «avlive». Nå avliver vi med CO¹⁷, de kjenner ingenting. Det er noe helt annet enn sånn det var før». Dette er et eksempel på at det forekommer en viss forandring i habitusformer over generasjoner. De industrielle husdyrholdvirksomhetene som drives i Norge i dag, fungerer i en annen politisk, økonomisk og sosial kontekst enn for 30 år siden. Det sosiale «landskapet» er forandret, og måten husdyrene behandles på har gjennomgått store endringer (Almås 2002). I takt med dette kan også habitusformene til bøndene ha forandret seg (Prieur 2006). Imidlertid ville Bourdieu med begrepet habitus peke på at det foregår en sosial reproduksjon i større grad enn en sosial forandring i samfunnet. Dette er et syn han har blitt kritisert for, i den grad at strukturene determinerer over individet, og at individet dermed får lite handlingsrom (Prieur 2006). Innenfor husdyrholdfeltet har det foregått en sosial reproduksjon i større grad enn en sosial forandring når det gjelder hvordan husdyr behandles; det er fremdeles en menneskelig dominans over husdyr som manifesteres i både tidligere og nåværende husdyrholdvirksomheter i Norge.

6.3 En spesiesistisk dyrevelferdsforståelse

Våre ulike blikk forteller oss hva som er viktig angående dyrevelferd. Både tilsynsblikket og kontrollørenes og bøndenes private blikk gjenspeiler hvordan det moderne samfunnet er bygget opp av en dominans over naturen. Dette preger vår tankegang og verdier (Sorensen 2009:267 i Ellefsen 2013:53). Dette verdisynet innebærer et antroposentrisk verdensbilde, som bygger på at mennesket er i sentrum av universet, og har forrang over alle andre former for liv på jorda (Ellefsen 2013:54). Kontrollørenes og bøndenes blikk og verdier kan videre knyttes til en spesiesistisk dyrevelferdsforståelse, og her vektlegges David Niberts teori om spesiesisme som ideologi.

¹⁷ CO står for karbonmonoksid.

Nibert har et sosiologisk utgangspunkt i sitt fokus på undertrykking av dyr (2002). Han poengterer at spesiesismen er en kulturell struktur, og den skapes gjennom institusjonelle prosesser som eksempelvis familie og skole. Dermed mener han at en bør ta utgangspunkt i de sosiale strukturene, og ikke i enkeltindividers fordommer for å kunne forstå hvorfor dyr undertrykkes. Han retter kritikk mot blant annet Peter Singers forståelse av spesiesisme. Singer vektlegger at det er individers fordommer¹⁸ - individuelle holdninger og moralske mangler - og ikke sosiale institusjoner som er spesiesismens underliggende problem. David Nibert hevder at Peter Singer, blant flere overser eller minimerer de sosiale strukturene som undertrykker dyr. Nibert mener at en ikke bare kan peke på individenes fordommer. I all hovedsak legitimerer og bekrefter ideologien fordommene, og omdanner dem til undertrykkende praksiser (Nibert 2002). I følge Nibert er ikke enkeltindividet fristilt fra de historiske betingelsene de lever under. Det finnes flere ideologiske og materielle krefter som holder oppe det tatt-for-gitte gjennom sosiale institusjoner Nibert (2002). Dermed viser ikke spesiesisme bare til fordommer, men betegner også praksiser, handlinger og ideologier som forsterker hverandre (Sollund 2013:7-8). Niberts betegnelse av spesiesisme er fruktbar idet den betegner hvorledes behandling av dyr er preget av økonomiske interesser (Nibert 2002:15).

6.3.1 Niberts teori om spesiesisme

Nibert har utviklet en teori om undertrykkelse av dyr, på bakgrunn av menneskers økonomiske interesser i å bruke dyr (2002). Teorien er tre-delt. Først poengterer han individers økonomiske egeninteresser i å bruke dyr. Dette kan forklare hvordan oppsplitting, utryddelse og utnytting av dyr skjer i tråd med samfunnets ekspansjon. Mennesker konkurrerer med dyr om flere økonomiske ressurser, som blant annet bruken av land (Nibert 2002 i Ellefsen 2013:100). Utnyttningen av dyr tjener til flere økonomiske formål. Dyr er kilde til mat, klær, underholdning, møbler og kan brukes som forskningsverktøy. For det andre er det ulik fordeling av makt - i dette tilfelle er det staten som har vært den maktformen som har vært særlig dominerende de siste ti tusen år (Nibert 2002). Makt viser her til en gruppes mulighet til å utøve vilje mot andre, uavhengig av deres motstand (Weber 1971). For det tredje må undertrykkelse anses som den rette tingen å gjøre. Den krever rasjonalisering og legitimering for at handlingene skal anses som akseptable. En ideologi som nedvurderer en

¹⁸ Se hva Singer legger i menneskers fordommer i punkt 2.1.1.

hel gruppe, slik som spesiesisme, er dermed sosialt konstruert. Denne ideologien gir forklaringer og støtte for utviklingen av sosiale institusjoner, som rotfestes i utnyttningen av en undertrykket gruppe. Ideologen spres gjennom det sosiale systemet, for å få offentlig aksept og minske uenigheter. Etter hvert vil de sosialt konstruerte ideene om gruppene, i dette tilfelle dyrene, bli ansett som sanne og ekte. Den posisjonen som den undertrykkende gruppen har, vil dermed anses som naturlig (Nibert 2002).

6.3.2 Spesiesisme manifesteres i husdyrholdvirksomheten

Hvordan kan Niberts strukturelle teori belyse tilsynsblikket, og kontrollørenes og bøndenes private blikk på dyrevelferd? Hvis vi tar en nærmere titt på husdyrholdvirksomheten, kan denne teorien belyse hvorledes bøndene har en spesiesistisk dyrevelferdsforståelse. For det første har bonden egeninteresser i å bruke dyr til økonomiske formål, som blant annet mat. Han bruker dyr for å drive en lønnsom beskjeftigelse – for å tjene til livets opphold. Dermed vil et «sunt» og produktivt husdyr gi avkastning i form av økonomisk kapital. Nibert presiserer at individer har en tendens til å utnytte grupper som de anser som forskjellig fra seg selv, når de har økonomiske fordeler av undertrykkelsen. For det andre har bøndene mulighet til å utøve makt over for husdyrene. Bøndene eier dyrene, og husdyrene er prisdrevet til den enkelte bondens behandling. Nibert påpeker at de som utnytter en gruppe må ha makt over denne gruppen. Denne utnyttningen tar form av fysisk makt, og er som oftest delvis integrert i en politisk kontroll. De som utøver politisk kontroll utøver også statsmakten, med mulighet for å skape og håndheve loven (Nibert 2002:13). Bøndenes fysiske makt er i tråd med slik dyrevelferdsloven forvaltes, jmfør § 1 og 3. For det tredje rasjonaliserer bøndene handlingene sine overfor andre, de rasjonaliserer det intensive husdyrholdet for at den skal virke akseptabel. Særlig kan dette gjøres overfor de som anses å være kritiske til slikt husdyrhold, eksempelvis dyrevernere (dette utdypes i kapittel sju). Disse oppsamlingene av ideer som nedvurderer husdyrene skapes av individer i samfunnet (Nibert 2002). Spesiesismen er en del av vårt mentale, sosiale og økonomiske maskineri, og reproduseres gjennom en interaksjon mellom disse tre nivåene (Torres 2007).

6.4 Når økonomi vektlegges i husdyrholdet

Menneskers økonomiske egeninteresser i å drive husdyrhold er en viktig faktor for å forstå informantenes private dyrevelferdsforståelse. Økonomi er også sentral for å forstå hvilken

dyrevelferd som forvaltes i industrielle gris- og kyllingholdvirksomheter. Her skal både deres blikk og dyrevelferdsloven illustrere hvordan den økonomiske kapitalen er fremtredende i industrielle husdyrholdvirksomheter. Ifølge flere av informantene er helse et viktig aspekt i tilknytning til dyrevelferd. Likevel, når det gjelder tilstanden i de industrielle husdyrholdvirksomhetene, hva det angår gris og kylling, er det tydelig at økonomiske faktorer, som husdyrenes produksjonsaktivitet knyttes sammen med husdyrenes velferd.

6.4.1 Produksjon og dyrevelferd

Dyrevelferd i praksis - under kontrollørens tilsyn og ellers i husdyrholdvirksomheten - handler i realiteten om ytre fysiologiske aspekter; det som kan observeres. Ofte vil økonomiske faktorer kobles sammen med dette synet. Et eksempel på dette er hvordan bøndene og kontrollørene beskriver sammenhengen mellom god produksjon og god dyrevelferd.

Ifølge en undersøkelse om dyrevelferd blant forbrukere og bønder (Skarstad, Terragni og Torjusen 2007), har bønder i Norge et økonomisk perspektiv på dyrevelferd. Deres syn er samtidig preget av tekniske forhold som gir utslag for dyrenes livsforhold: god ventilasjon, passende temperatur, god nok tilførsel av mat og vann, sunne dyr, med mer. I dette ligger en tanke om at god dyrevelferd gir godt produksjonsresultat (ibid.). Noen av kontrollørene og bøndene i mitt datamateriale påpeker også dette. Bonden Lars beskriver dette treffende: «Et dyr produserer ikke bra, hvis han heller ikke har det bra. Altså mine griser gir meg ikke mange grisunger hvis de ikke har det bra. Eller naboens høner legger ikke mange egg, hvis de ikke har det bra (...).»

I likhet med bøndene i min studie, påpekte Ellefsen at hans informanter¹⁹ vektla at god dyrevelferd fører til økt produksjon og høyere inntjeningsmuligheter for husdyrholdvirksomhetene. Dermed ønsker bøndene god dyrevelferd, fordi det også gir bedre økonomi. De økonomiske argumentene fant også sted under lovforarbeidene, hvor flere var kritiske til å endre lovverket – ettersom endringer i lovverket ofte fører til høyere kostnader (Ellefsen 2013). En av kontrollørene hevder at dyrevelferdsloven har ført til at flere bønder har sluttet å drive husdyrhold, nettopp fordi kravene gir enkelte bønder økonomisk press og større arbeidsbelastning. Et eksempel på dette er, ifølge kontrolløren Kari, kravet om

¹⁹ Informanter fra Animalia, Bondelaget og representant fra Senterpartiet (Ellefsen 2013).

brannvarslingsanlegg. Kravet gjelder for enkelte dyrehold, som blant annet gris og høns (§16 i forskrift om hold av svin 2003²⁰, § 14 i forskrift om hold av høns og kalkun 2001) og ettersom antall dyr som lever i hvert husdyrhold. Samtidig kan også disse kravene presse ut de useriøse bøndene, og de kan virke produksjonsfremmende. Kontrollørene påpeker hvordan produksjon og dyrevelferd er sterkt knyttet sammen i lovverket. Administrativt ansatte Viktor forklarer:

Nesten uten unntak så er disse kravene våre, de er produksjonsfremmende; når dyrene har det godt, så produserer de også best. Så både motivert ut fra at dyrene skal ha det godt så lenge de tjener penger for oss, altså at de produserer noe for oss, så prøver vi også motivere dyreeierne ut ifra at når dyrene har det godt, så tjener også bonden mest penger.

Likevel trenger ikke god produksjon være et viktig kriterium for god dyrevelferd (Stenevik og Mejdell 2011), noe som avlsproblematikken tyder på; høy produksjon i husdyrholdet er ikke nødvendigvis ensbetydende med at dyrene har det godt (Stenevik og Mejdell 2011, Rauw et al. 1998). Samtidig er avlsegenskapene ikke spesielt følsomme for variasjoner i velferdsnivået (Landbruksdepartementet 2002:30). Fokuset på produksjon, og den økonomiske kapitalen ser en tydelig i hvordan det industrielle husdyrholdet er lagt opp, og hvordan dyrevelferdsloven fungerer. Dette kan eksemplifiseres i dyretettheten og den målretta avlen i de industrielle gris- og kyllingholdvirksomhetene.

Dyretetthet

I følge VKM (Vitenskapelig komité for mattrygghet) gir dyretetthet over 25 kg levendevekt pr m² økende velferdsproblemer for kyllinger (Landbruks- og matdepartementet 2012). I følge forskrift om hold av høns og kalkun er det mulig å ha en tetthet på 36 kg levendevekt pr m², hvis bonden følger et såkalt dyrevelferdsprogram (2001). Ved deltakelse i dyrevelferdsprogrammet er det en rekke krav som må følges. Blant annet må bonden ha avtalt en helseovervåkningsavtale med veterinær, utføre produksjonskontroll, og få besøk av KSLs (Kvalitetssystem Landbruk) revisorer hvert tredje år (Forskrift om hold av høns og kalkun 2001). I tillegg vil oppnådde tråputeskårpoeng avgjøre hvor høy tetthet bonden kan ha til enhver tid i huset (Animalia 2013, § 35b i forskrift om hold av høns og kalkun 2001). Bondens deltakelse i dyrevelferdsprogrammet vil ikke nødvendigvis skape mindre

²⁰ Kravet om brannvarslingsanlegg gjelder ikke hvis «brannalarm er åpenbart unødvendig» (Forskrift om hold av svin 2003).

velferdsproblemer for kyllingen. Kyllingen vil i like stor grad kunne oppleve frykt og stress, samt skade, sykdom og en eventuell død, ettersom at de må leve tett om hverandre i den industrielle husdyrholdvirksomheten. En særlig vektlegging på en del, eller noen deler av dyrets behov er begrensende, hvis vi skal forstå kompleksiteten i dyrenes behov. Den ensidige forståelsen av dyrevelferd i praksis gjenspeiles også i den målrettede avlen av kylling og gris.

Avl av kylling og gris

I både norsk og internasjonalt avlsarbeid har hovedvekten vært lagt på produksjonsøkonomien. Dyrenes helse og velferd har blitt vektlagt i den grad at den fremmer økonomiske resultater. Seleksjon med fokus på effektive produksjonsdyr har gitt spesiell høy andel av sykdommer og skade (Landbruksdepartementet 2002). Dette er et eksempel på økonomiens rolle i husdyrholdet, og hvordan husdyrenes ytre fysiologi vektlegges.

Kontrollørene og bøndene kan gjøre lite med tendensene i det målrettede avlsarbeidet av kylling. Norge har lite innflytelse på hvilke arter som kan importeres, ettersom vi kun utgjør en liten andel av markedet (Rådet for dyreetikk 2009). Avl av kylling for kjøttproduksjon i Norge ble flagget ut tidlig på nittitallet, og styres av internasjonale avlsselskaper. Norge mottar rugeegg som senere blir foreldredyr som deretter avles opp for å kunne lage kyllinger (Rådet for dyreetikk 2009). Avlsarbeidet har handlet om å øke tilveksten, og hvis en sammenligner med den opprinnelige høna, har tilveksten blitt tredoblet (Ekesbo 2011:107). Kyllingen blir cirka 32 dager gammel og er rundt 1,5 kilo ved slakt. Kyllingens store brystmuskulatur har gjort framparten tyngre, som igjen kan føre til økt belastning på beina deres (Grøndahl og Mejdell 2013:178). De har også sirkulasjonsproblemer fordi hjerte og blodkar ikke klarer å holde tritt med den økte muskelmassen (Rådet for dyreetikk 2009:13).

De siste 50 årene har det også blitt drevet et systematisk avlsarbeid som har forandret grisen. Målet for dette arbeidet har vært at grisen i størst mulig grad skal dekke menneskets behov og ønsker. Store grisekull og raskt vekst gir høyere avkastning. Ettersom at forbrukerne vil ha mye kjøtt og lite fett er grisens spekklag blitt avlet bort. Samtidig har også ryggen blitt lengre og bakparten større enn tidligere. En lang rygg gir flere koteletter og grisens kraftige lår gir store skinker. Avlsarbeidet har ført til at grisen allerede etter fem måneder veier 100 kg (Grøndahl og Mejdell 2013). Den raske veksten kan antas å være årsak til at flere får beinproblemer (Grevenhof et al. 2012). Dens høye tilvekst og store grisekull vil over et visst nivå gi risiko for sykdommer og dødsfall (Grøndahl og Mejdell 2013).

Avlsarbeidet med kylling og gris er eksempler på hva en ikke skulle tro at dyrevelferdsloven vil tillate, jamfør § 25 *Avl*²¹, men er en utbredt, kjent og akseptert praksis – og derfor ikke i strid med slik loven virker. I tillegg vil også avl kunne redusere dyrenes mulighet til å utøve naturlig atferd. Eksempel på dette er seleksjon for rask vekst hos kyllinger som produserer kjøtt. Denne seleksjonen har antakelig redusert kyllingens evne til metthetsfølelse, som igjen vil påvirke dens etemønster (Stenevik og Mejdell 2011). § 25 illustrerer motsetningene mellom lovens formål og dyrevelferden slik den er i industrielle husdyrholdvirksomheter. Selv om kontrollørene i teorien kan fremheve at flere elementer av dyrevelferd er viktige, er ikke dette tilfelle i praksis. Slik dyrevelferdsloven praktiseres og hvordan det industrielle husdyrholdet drives er i tråd med produksjonsregimet husdyrene lever i. Det er også i samsvar med den økonomiske logikken som dominerte under lovforarbeidene (Ellefsen 2009). Dette er tydelig i tolkningen av lovverket, jamfør hvordan eksempelvis § 1, § 3 og § 25 kommer til uttrykk i praksis. Denne logikken kommer også til syne blant informantene. Alle informantene uttrykker at husdyrene har det godt. Dyretettheten blant kyllingene og husdyrenes avlegenskaper er eksempler på hvilken dyrevelferd som fremmes i realiteten. Slik uttrykkes informantenes og samfunnets verdier og interesser hva det angår behandlingen av husdyrene.

6.4.2 Økonomisk kapital er sentral i husdyrholdet

Niberts teori om spesiesisme peker på hvordan en kan forstå hvorfor dyrevelferdsforståelsene til kontrollørene og bøndene er begrenset. Spesiesismen gjennomsyrrer flere deler av samfunnet; i de objektive strukturene, og i de mentale skjemaene til kontrollørene i Mattilsynet og bøndene. Dette gjør den i kraft av å være en ideologi (Nibert 2002). Velferdsproblemene som følger av dyretettheten og den selektive avlen er eksempler på hvordan spesiesismen er preget av økonomiske egeninteresser. Bøndene og kontrollørene produserer og reproduserer de objektive strukturene, den eksisterende spesiesisme. De viderefører den etablerte orden, det tatt for gitt (Bourdieu 1977) ut i fra deres synspunkt i dette feltet, som også er det sosialt dominerende synspunktet (Bourdieu 1999). Nibert peker på at individers økonomiske egeninteresser er fundamentet for deres utnyttelse av dyr. Dette peker på at økonomisk kapital blir en sentral faktor for hvordan husdyr skal behandles i

²¹ I § 25 *Avl* står det blant annet at «avl skal fremme egenskaper som gir robuste dyr med god funksjon og helse» (Dyrevelferdsloven 2009)

industrielle husdyrholdvirksomheter. Samtidig hevder Bourdieu at individer ikke handler med en beregnende bevissthet, med interesser, men påpeker at individer er besatte av å oppnå den symbolske kapital, som i dette feltet kan være økonomisk kapital (Prieur 2006: 47-48). En symbolsk kapital vil ifølge Bourdieu betegne en egenskap som andre individer anerkjenner og verdsetter (Bourdieu 1997), og den symbolske kapitalen kan hentes fra alle kapitalformer (Prieur 2006). Bourdieu hevder i tillegg at all motivasjon i et sosialt felt ikke bare preges av en higen etter økonomisk kapital. Det finnes andre kapitalformer som kan tilstrebes. Derfor er ikke økonomiske kapital overordnet andre kapitalformer i husdyrholdfeltet (Prieur 2006:47-48). Bourdieu operer med tre ulike former for kapital; kulturell, økonomisk og sosial kapital. Bourdieu påpeker at det er umulig å redegjøre for strukturen og den sosiale verdens virkninger uten å reintrodusere alle formene for kapital (Bourdieu 2006). Alle felter har ulike former for kapitaler som anses som viktige. Den kulturelle kapitalen eksisterer i tre former: «i den *kroppsliggjorte* tilstand, det vil si form av varige disposisjoner i bevissthet og kropp; i den *objektiverte* tilstand, i form av kulturelle goder (bilder, bøker, oppslagsverk, instrumenter, maskiner etc.) (...) og i en *institusjonalisert* tilstand». Den sistnevnte viser til det utdanningsmessige (Bourdieu 2006:8). Den kroppsliggjorte kapital viser til habitus (Esmark 2006). Økonomisk kapital er adgangen individer har til penger og materiell rikdom, mens sosial kapital er i form av individens sosiale nettverk: «Sosial kapital er aggregatet av de aktuelle eller potensielle ressurser som er knyttet til det å inneha et varig nettverk av mer eller mindre institusjonaliserte relasjoner av gjensidige bekjentskaper og anerkjennelse» (Bourdieu 2006:16).

Økonomisk kapital er trolig ikke den eneste kapitalformen som regjerer i dette feltet, men kan betegnes å være en av de dominerende, idet det er sterke økonomiske drivkrefter i husdyrholdfeltet. Det gjelder å tilegne seg mest mulig av denne kapitalen. Dette ble spesielt tydelig under lovforarbeidene.

6.4.3 Den økonomiske kapitalens viktighet under lovforarbeidene

Under lovforarbeidene til dyrevelferdsloven var det tydelig at det var flere interessenter som var engasjert i et spill, et *illusio* på dette sosiale feltet (Prieur 2006). Spillet som utspant seg under lovforarbeidene forteller hvilken kapital som var viktig å tilegne seg i husdyrholdfeltet; dyrevelferd og økonomi ble under lovforarbeidene veid opp mot hverandre (Ellefsen 2013). De som vant spillet fikk definere hvilken dyrevelferdsforståelse som skulle

ligge i lovteksten, og de etablerte den dominerende orden. Dette var en orden som allerede dominerte i samfunnet. Ordenen gjenspeiler hvordan spesiesismen og antroposentrismen produseres og reproduseres som dominerende ideologier. Informantenes dyrevelferdsforståelser peker på hvordan økonomisk kapital er viktig i dette sosiale feltet, idet den anerkjennes som verdifull av individer innenfor husdyrholdfeltet. Den økonomiske kapital anerkjennes likevel ikke blant alle individer innenfor dette feltet, som eksempelvis dyrevernere og andre som er kritiske til det industrielle husdyrholdet. De vil trolig kjempe om en annen form for kapital for husdyrene; en kapital som innebærer husdyrenes rett til liv.

6.5 Oppsummering av kapitlet

Kontrollørenes og bøndenes blikk på dyrevelferd - deres dyrevelferdsforståelse - både privat og offentlig, kan tolkes å være spesiesistisk. De produserer og reproduserer de forhold som er i husdyrholdet. Dermed er det en begrenset dyrevelferd som kommer til uttrykk i husdyrholdvirksomheten, ettersom bare noen deler av dyrenes behov tilgodeses. Dette gjenspeiler dominerende samfunnsnormer og lovens virkning, og dermed kontrollørenes og bøndenes habitusformer. Bourdieu påpeker at økonomi ikke er den eneste kapitalen i et felt. Imidlertid kan det virke som om økonomiske interesser, eller i Bourdieus begrep *økonomisk kapital*, er den kapitalen som dominerer mest i husdyrholdfeltet. Dette gjenspeiles under lovforarbeidene, hvor det foregikk et spill om hvilken dyrevelferdsforståelse som skulle vinne frem – og hvor økonomisk kapital kan sies å dominere i hvilken dyrevelferd som skal fremmes. Dermed er dyrevelferdsforståelsen i lovverket «vunnet» av myndighetene og næringen, gjennom deres etablering av dyrevelferdsforståelsen i lovverket. Dette ser vi blant annet i tilstanden i det industrielle husdyrholdet, i kontrollørene og bøndenes dyrevelferdsforståelse og i den avveieende dyrevelferden som ligger implisitt i lovverket.

I neste kapittel belyses den tredje delen av Niberts teori; hvordan undertrykking av dyr rasjonaliseres. Ifølge kriminolog Shadd Maruna og sosiolog Heith Copes kan rasjonaliseringer ha noen av de samme egenskapene som nøytraliserings teknikker (2005:230). Hovedfokuset blir dermed hvordan bøndene og kontrollørene bruker nøytraliserings teknikker for at behandlingen av husdyrene skal virke akseptabel. Informantene tar også del i en større kulturell benektelse – og finner metoder for ikke å ta innover seg dyrenes nødvendige lidelser (Cohen 2001).

7 Nøytraliseringsteknikker og kulturelle benektelser av husdyrenes lidelser

Gjennom dette kapittelet benyttes Gresham Sykes og David Matzas teori om nøytraliseringsteknikker (1957). Deres teori benyttes for å analysere hvordan bønder og kontrollører i min oppgave rettferdiggjør og forsvarer deres behandling av husdyr i industrielle husdyrholdvirksomheter. Dette kan kobles sammen med en del av Niberts teori om spesiesisme; individers rasjonalisering av undertrykkelse av dyr (2002).

Nøytraliseringsteknikkene bøndene bruker er hovedsakelig benektelse av offer og skade (Sykes og Matza 1957), og disse benektelsene utøves ettersom de tilskriver dyr en viss grad av moralske hensyn (Agnew 1998). Bøndene forsvare doxa - det som tas for gitt i samfunnet (Bourdieu 1994), og disse forsvarstalene benyttes spesielt når husdyrholdet blir kritisert utenfra (Sollund 2012). Dermed tydeliggjøres ulike habitusformer hva det angår dyrevelferd (Bourdieu 1977). En tredje nøytraliseringsteknikk som skal utdypes er benektelse av ansvar (Sykes og Matza 1957). I forbindelse med sistnevnte benektelse er Per-Anders Svärds analyse relevant. Svärd benytter ikke Sykes og Matzas nøytraliseringsteknikker i sin analyse, men beskriver hvordan mennesker peker på abstrakte fenomen for å forklare industrialiseringstendensene i husdyrholdet (2012). Teorien om nøytraliseringsteknikkene kan komme til kort, ettersom den setter individet i sentrum, og utelater samfunnsstrukturer. Det er viktig å belyse både individ og struktur, for å forstå hvorfor informantene anvender de ulike nøytraliseringsteknikkene. Stanley Cohens bidrag i boken *States of Denial* (2001) kan belyse enda et aspekt; hvordan informantene bruker metoder for å slippe å ta innover seg (her: nødvendige) lidelser andre (her: husdyr) utsettes for. Dette kan de gjøre ved å tolke handlingene som foregår i husdyrholdet annerledes enn det som faktisk er tilfelle. Dette kan betegnes som en kulturell benektelse (Cohen 2001).

7.1 Teorien om nøytraliseringsteknikkene

Sykes og Matza teoretiserer om ulike strategier ungdommer bruker, for å nøytralisere sine avvikende og illegale handlinger. I samfunnet er det krav om konformitet; det eksisterer et

sett med verdier og normer som den enkelte ikke kan se bort fra. For at de skal kunne utføre handlinger som er avvikende, må de på forhånd og i etterkant nøytralisere de eksisterende normene (Sykes og Matza 1957). Sykes og Matza betegner dette som nøytraliserings teknikker, og identifiserte fem hovedkategorier: Benektelse av offer, benektelse av skade, benektelse av ansvar, fordømmelse av fordømmerne og appell til høyere lojalitet (1957). I det følgende vil de tre første nøytraliserings teknikkene redegjøres og diskuteres, ettersom disse ble identifisert i informantenes uttalelser. Cohen beskriver nøytraliserings teknikkene som unnskyldninger. Dette betyr at individene anser at handlingen er dårlig, eller feil, men benekter å ta fullt ansvar. Dette betegnes som forsvarstaler. På samme tid kan også bøndene rettferdiggjøre sine handlinger. Dette innebærer at de tar ansvar for handlingene, men benekter den ubehagelige karakteristikken som kan brukes om handlingen. Rettferdiggjøringer er aktive og offensive, de ignorerer anklagelser eller appellerer til andre verdier (Cohen 2001:59). Sykes og Matza beskriver nøytraliserings teknikkene som rettferdiggjøringer og rasjonaliseringer, og bruker ikke begrepet unnskyldninger (1957). I det følgende skal nøytraliserings teknikkene omfavne både rettferdiggjøringer og unnskyldninger. Cohen påpeker at det ikke er like klare distinksjoner mellom rettferdiggjøringer og unnskyldninger i praksis, og at begge kan tas i bruk samtidig (2001:59), og dette kommer frem av diskusjonen omkring nøytraliserings teknikkene.

Sykes og Matzas teori om nøytraliserings teknikkene har i senere tid blitt revidert og utvidet til å gjelde flere former for avvik (Maruna og Copes 2005, Sollund 2012). Eksempelvis har Robert Agnew med en sosialpsykologisk tilnærming belyst hvordan mennesker tillegger noen moralske hensyn til dyr, men rettferdiggjør og unnskylder at dyr kan mishandles, under visse forhold (Agnew 1998:187). Agnews analyser trekker på noen av nøytraliserings teknikkene til Sykes og Matza (ibid.). Agnews forskning er basert på data i fra USA, og er ikke primært rettet mot bønder, men viser fremtredende trekk ved «mannen i gata». Imidlertid kan hans perspektiver belyse viktige poenger i informantenes benektelser.

7.1.1 Benektelse av husdyr som offer

Ifølge Sykes og Matza tilsvarer en benektelse av offer at individer ikke betegner handlingen en gjør som skadelig i lys av omstendighetene. Individer kan benekte offerets eksistens, ved at offeret er fysisk fraværende, ukjent eller en noe vag abstraksjon. Det er en svekket bevissthet om offerets eksistens (Sykes and Matza 1957:668), eller gis ikke offeret status som offer

grunnet en spesiesistisk ideologi, og vedkommende kan derfor ikke lide noen skade (Sollund 2012).

Sykes og Matza hevder at de avvikende ungdommene i deres empiriske materiale konstruerer skillelinjer i hvem de mener kan bli ofre (1957:665). Skillelinjene som Sykes og Matza referer til (1957), kan også finnes blant samfunnets kategorisering av ulike dyr. Dette manifesteres spesielt i husdyrholdvirksomheten. Det er sjeldent at husdyrene anses som offer, i motsetning til kjæledyr som i større grad har offerstatus hvis de mishandles (Sollund 2012). Forskriftene for hold av svin og fjørfe som er hjemlet i dyrevelferdsloven (Forskrift for hold av svin 2003, Forskrift for hold av høns og kalkun 2001) tillater en annen type behandling av disse husdyrene, enn kjæledyr. Årsaken til dette er at ulike regler gjelder for forskjellige dyr ettersom hvilken sosial status individer tillegger dem (Larsen 2003). Kjæledyr har derfor større vern i dyrevelferdsloven enn husdyr i industrielle husdyrholdvirksomheter (Ellefsen 2009). Dette har sammenheng med hvilken nyttefunksjon ulike kategorier av dyr har for mennesker (Ellefsen 2013). Eksempelvis vil en selskapsgris ha et større vern når det gjelder mulighet for bevegelse, enn en gris hvis mål er å bli til mat (Sollund 2009:58). Dette gjenspeiler hvilke ulike moralske hensyn vi har til husdyr og kjæledyr. Vi konstruerer dyrenes mening og nytte for oss, og dette har liten tilknytning til dyrenes følelser og intelligens, ifølge kriminolog og avvikssosiolog Carol Thompson (Patterson 2002). Husdyrene tilhører en sosial kategori, hvis formål er å bli til mat eller pels, i motsetning til kjæledyr som har en annen tilknytning til mennesker, og lever i større grad tett opp til dyreeier.

I sammenheng med at dyr utskilles i forskjellige sosiale kategorier, anvendes Opatows og Weiss' begrep «dobbel standard». Susan Opatow og Leah Weiss viser til benektelser som kan likne på Sykes og Matzas nøytraliseringsteknikker (2000:481). «Dobbel standard» inngår i Opatows og Weiss' «denial of outcome severity». Denne benektelsen tilslører miljøskader som påløper en selv, andre eller miljøet (ibid:480). Denne benektelsen likner Sykes og Matzas benektelse av husdyr som offer. «Dobbel standard» handler om at individer utvikler forskjellige moralske regler og forpliktelser overfor forskjellige kategorier av mennesker (Opatow 1990). Selv om det her refereres til mennesker, kan dette også overføres til å gjelde dyr.

Sykes og Matza påpeker at et potensiale for at noen blir ofre, kan være en funksjon av den sosiale distansen mellom de unge avvikende og andre (1957). Dette kan også gjelde for den sosiale, fysiske og psykologiske distansen mellom husdyr og mennesker (Sollund 2008:120).

Slik disse husdyrholdene legges opp, bidrar til å omgjøre husdyrene til massevarer, og en får mindre mulighet til å bygge sosiale og empatiske bånd med dem (Sollund 2012). Husdyrene utskilles til en egen kategori og objektiviseres, og således forekommer det en psykologisk distansering. Psykologisk distansering støttes opp av sosial og fysisk distansering (Ashfort og Anand 2003:20). Den viser hvordan mennesker ser på andre som objekter eller ikke-eksisterende vesener (Opotow 1990). Dette gjelder både distansen mellom husdyr og forbrukere (Berg 2002, Sollund, Tønnessen og Larsen 2013:10) og mellom husdyrene og bøndene, hvor industrialisering av husdyrholdet har skapt større avstand mellom disse to partene (Sollund, Tønnessen og Larsen 2013:10). Både psykologisk distansering og «dobbel standard» kan bidra til å fremme en moralsk ekskluderingsprosess (Opotow 1990, Opotow og Weiss 2000:475). For å ekskludere noen, slik som husdyr, så foretar bønder rasjonaliseringer og rettferdiggjør skaden mot dem, og bøndene kan derfor anse dem som vesener som kan utnyttes (Opotow og Weiss 2000).

Ifølge Susan Opotow forekommer moralsk ekskludering når individer eller grupper anses å være utenfor de grenser hvor moralske regler, normer og betraktninger om rettferdighet og rettigheter gjelder. Når husdyrene i stor grad anses å være utenfor det moralske fellesskap²², da er de heller ikke beskyttet av de lover og regler som gjelder for de som er inkludert. Samtidig kan omfanget av den enkeltes moralske fellesskap variere. Det er ikke nødvendigvis en dikotomi mellom hvem som er på innsiden og utsiden (Opotow 1990:2).

Blir husdyrene fullstendig ekskludert fra vårt moralske fellesskap? Agnew hevder at mennesker utviser et visst moralsk hensyn til dyr (1998), og dette påpeker også Sollund (2012). Bøndene forteller at husdyrene skal ha det godt, og at dyrevelferd er viktig. Dette gjenspeiler en slags anerkjennelse av at det er en viktig verdi. Dette kan anses som en slags moralsk anerkjennelse, om ikke moralsk inkludering. Dermed tilegnes dyr moralske hensyn, men den er innskrenket (Agnew 1998), jamfør informantenes begrensede dyrevelferdsforståelse. Husdyr som gris og kylling blir antakelig ekskludert i milde²³ former. Milde ekskluderings forekommer når vi feiler i å erkjenne og håndtere ufortjent lidelse og

²² Susan Opotow referer til moralsk fellesskap når hun beskriver moralsk ekskludering og inkludering. Ifølge Opotow innebærer moralsk inkludering i disse fellesskapene at en tillegger andre hederlighet, vil dele fellesskapets goder med andre og vil ofre noe for andres velvære (Opotow 1990:4).

²³ Opotow deler opp i milde og alvorlige former for moralsk ekskludering. Alvorlige former for moralsk ekskludering innebærer brudd på menneskerettigheter, politisk undertrykkelse, religiøse inkvisisjoner, slaveri og folkemord. Den ekskluderte gruppen eller personen anses som en plage eller trussel (Opotow 1990:2).

deprivasjon. Dette tilsvarer at en anser den «andre» (her: husdyr) som ikke-eksisterende eller ikke-enheter, jamfør psykologisk distansering. En skader husdyrene fordi en er ubevisst eller likegyldig til deres grunnleggende behov (Opotow 1990:2). Selv om bøndene bryr seg til en viss grad, fortsetter de å bruke dyr på samme måte som før; benektelse av husdyrene som offer bidrar til at bøndenes industrielle husdyrhold fortsatt kan praktiseres (Sollund 2012).

Husdyrene er heller ikke det kriminologen Nils Christie betegner som ideelle offer. De er svake, og de følger ikke hans sjette betingelse for å være et ideelt offer (1986); de kan ikke gjøre sin sak kjent og hevde status som ideelle ofre. Heller ikke betegnelsen «produksjonsdyr»²⁴, som beskriver meningen med dyrets liv, er forenelig med en offerstatus (Sollund 2012). I følgende sitat beskriver bonden Lars hvilken rolle husdyrene har i samfunnet. Han betegner dyrenes nyttefunksjon som mat, som «produksjonsdyr», og benekter dermed husdyrenes offerstatus:

Produksjonsdyr er produksjonsdyr. Det er for å lage mat. Vi har de ikke for å kose med dem. Vi har dem for at bonden først skal tjene penger, så skal kjedene tjene penger, så skal kjedene selge det som mat. Det er jo mat vi trenger for å leve, så det... Så vi har det ikke for kos. Vi har det som yrke, så da er det produksjonsdyr.

I hvilke tilfeller blir husdyrene oppfattet som ofre? De blir først og fremst offer i husdyrhold hvor det har oppstått det som kontrollørene betegner som «dyretragedier». Dette er saker hvor det i følge kontrollører i Mattilsynet har vært en unødig påkjenning eller belastning. I de tilfeller hvor det forekommer nødvendige påkjenninger for dyrene - rettmessig lidelse - vil ikke dyrene betegnes som ofre²⁵. Imidlertid kan den nødvendige smerten være i tråd med Piers Beirnes definisjon av dyremishandling (1999).

Dyrevelferdsloven åpner opp for at husdyr kan pines på lovlig vis, noe som bringer oss til neste nøytraliseringsteknikk; benektelse av skade. Selv om Sykes og Matza skiller mellom benektelse av offer og skade, er imidlertid disse benektelsene vanskelige å differensiere fra hverandre, ettersom benektelse av offer innebærer en samtidig benektelse av skaden som har skjedd (Maruna og Copes 2005:284).

²⁴ Husdyr i husdyrholdvirksomheter går ofte under betegnelsen «produksjonsdyr».

²⁵ Tilsynsblikket vil avgjøre hvorvidt dette er tilfelle. Det er ikke alltid klare skiller på hvorvidt det nødvendige eller unødige påkjenninger, jamfør kapittel fem.

7.1.2 Benektelse av husdyrets skader

Sykes og Matza skiller mellom kriminelle handlinger som er mala in se og mala prohibita (1957). Dette tilsvarer handlinger som er gale i seg selv, og handlinger som bryter med lov men ikke er iboende umoralske (ibid.). Sollund påpeker at behandlingen husdyr opplever i den industrialiserte husdyrholdvirksomheten kan anses som mala in se, gitt den smerte og død som ofte medfølger av regimet i disse virksomhetene (2012). Imidlertid er sjelden behandlingen av husdyr avvikende etter dyrevelferdsloven, og dermed anses de ikke som mala prohibita. Således kan bøndene drive og fortsette sin virksomhet, og benektelser av skade kan fortsette (Sollund 2012).

Hvorvidt bøndene mener at husdyrene har god eller dårlig dyrevelferd, eller husdyrene mishandles avhenger av bondens tolkninger. Bøndenes tolkninger er til en viss grad i samsvar med kontrollørens tolkninger (men ikke alltid), deres tilsynsblikk og dermed hvordan dyrevelferdsloven forvaltes. Forvaltningen av dyrevelferdsloven påvirkes av de dominerende samfunnsnormene, materielle forhold og opinionsklimaet (Mathiesen 2011). De materielle forholdene viser her til produksjonsforholdene, som kan være teknologi og andre materielle innretninger i det industrielle husdyrholdet. Samtidig går det også den andre veien; fra samfunnsnormer, materielle forhold og opinionsklima i samfunnet til rettsnormene. Dette betegner den retts sosiologiske utgangsposisjonen «fra samfunnet og inn i retten» (Mathiesen 2011). Dette kan gi en forståelse av hvorfor den sosialt aksepterte dyremishandlingen i det industrielle husdyrholdet ikke tolkes som avvikende gjennom forvaltningen av dyrevelferdsloven. Sykes og Matza presiserer at benektelser av skade handler om menneskers tolkninger av avvikende hendelser (1957). Bonden Lars presiserer at problemer i husdyrenes velferd ofte hadde sammenheng med andres tolkninger:

Det som er problematisk med produksjonsdyr er vel gjerne overfor dyrevernerne og forbrukere. Det ser jo mye mer idyllisk ut med ei ku som går ute på beite, heller enn en gris eller en høne som står inne i en betongkloss hele sitt liv. Det er jo forbrukerne som ikke er interessert i å betale for dette. Vi kunne hatt purkene ute, hvis vi hadde fått betalt for det. Men det er jo det som er problemet, at maten ikke skal koste noe i dag.

Her ser vi et eksempel på hvordan bonden tar i bruk både unnskyldninger og rettferdiggjøringer (Cohen 2001:59). Bonden forsvarer i noen grad husdyrenes skade, og rettferdiggjør egne handlinger ved å problematisere alternative moralske orienteringer rettet mot husdyr. Han beskriver også at det er strukturelle faktorer som påvirker husdyrholdets

industrielle utvikling i Norge, og hvorfor han selv driver en slik virksomhet. Dette kan peke mot en tredje nøytraliseringsteknikk; benektelse av ansvar (Sykes og Matza 1957).

7.1.3 Benektelse av ansvar: Et spredt ansvar

Benektelse av ansvar handler om at en hevder det er krefter utenfor en selv, som fører til at en utfører avvikende handlinger (Sykes og Matza 1957). Dette er krefter som individet selv ikke kan styre (ibid.). Ifølge Agnew er det enten andre som har skapt disse forholdene, eller følger individer ordrer fra øvrige hold, som gjør at individer må behandle dyrene slik de gjør (Agnew 1998:190). Dermed blir det et kollektivt ansvar for hvordan husdyr skal behandles (Sollund 2012).

Dermed kan vi spørre oss selv, hvem har ansvaret for tilstanden i det industrialiserte husdyrholdet? Er det de som administrerer og holder dyr, er det næringsledere, eller forhandlere som krever standardiserte og forutsigbare leveranser av kjøtt til faste priser? Er det forbrukere som krever billig mat og ikke stiller spørsmåltegn ved behandlingen av dyr? Er det lovgivere som ikke gjør slike husdyrhold ulovlige, eller offentlige tjenester som ikke klarer å tvinge inn en annerledes lovgivning? Eller ligger ansvaret på individer i samfunnet som ikke reagerer mot dårlig behandling av dyr i husdyrholdet (Benton 1993 i Agnew 1998)? For hvem har egentlig ansvaret for husdyrenes behandling? Trolig kan det beskrives som et spredt ansvar. For der alle er ansvarlige, vil heller ingen være ansvarlige. Individer utfører ofte skadelige handlinger, men ikke nødvendigvis fordi ansvaret spres gjennom et større organisatorisk system, men fordi de rutinemessig har deltatt i aktiviteter som gir negative effekter (Bandura 1990).

Benektelse av ansvar kan videre illustreres ved at samfunnet ofte plasserer ansvaret på abstrakte fenomen som teknologi og økonomi. Dette foregår i de tilfeller hvor praksiser i den moderne husdyrholdvirksomhet betegnes som skadelige for dyrene (Svård 2012, Riise 2012). Denne benektelsen ble også benyttet i dyrevelferdsmeldingen; industrialisering i husdyrholdet beskrives nemlig som noe «som bare skjedde». I dyrevelferdsmeldingen fortelles det ingenting om hvem som er ansvarlige for disse hendelsene (Riise 2012). Dermed rettes oppmerksomheten bort fra den individuelle bonde som velger å drive en industriell virksomhet. Følgelig kan en få inntrykk av at slik husdyrholdvirksomheten drives, er noe som bare skjer med samfunnet og våre dyr, og at det ikke er faktiske individer som har tatt disse valgene ut i fra deres interesser i å tjene profitt. Dermed vil ingen individer i samfunnet anses

som ansvarlige. Problemet innrammes ved at en sier at teknologien har gått for langt, istedenfor å si at det eksisterer en sosial struktur hvor dyr systematisk reduseres til eiendom og varer (Svård 2012). Bønder som driver husdyrholdvirksomheter kan selv beskrive økonomi og teknologi som sentrale faktorer når de skal forklare utviklingen av det industrialiserte husdyrholdet. Særlig to av bøndene, Anders og Lars, nevnte økonomi som styrende for den industrielle utviklingen av husdyrholdet:

Det går den veien altså, det gjør det. Det er jo de pengene hele veien. Det er de som styrer her. Folk skal ha billigere mat og ditt og datt. Vi må bare springe mer og ha mer produksjon per enhet for å si det sånn, for å komme igjennom. Jeg mener det er feil altså, men jeg tror det blir vanskelig å stoppe det.

Det er kommet for å bli. Den norske forbrukeren er ikke villig nok til å betale for varene en skal stappe i munnen. Han vil ha billigst mulig mat (...). Hvis jeg kan tjene nok til å ha ti purker gående i band ute i hagen min, så kan jeg godt gjøre det. Men da vil jeg ha betaling for det. Det er ikke den norske forbrukeren interessert i å betale. Den norske bonden har bare gjort som han har fått beskjed om, og det er å bli mer profesjonelle og effektivisere.

Begge bøndene representerer et syn som gjelder for alle bøndene og kontrollørene i min oppgave; strukturelle mekanismer påvirker hvordan husdyrholdvirksomhetene skal drives. For at bøndene skal kunne drive husdyrhold og tjene profitt av virksomheten, må de følge de økonomiske, politiske og sosiale føringene som er gjeldende. Dermed kan bøndene hevde at ansvaret for måten de driver husdyrholdvirksomhet på ikke ligger i deres hender, men i andres (Sykes og Matza 1957, Agnew 1998). Eller kan de, jamfør Svård forklare tendensene i husdyrholdet ved å vise til abstrakte fenomener (2012).

7.2 Nøytraliseringsteknikkene belyser ikke samfunnsstrukturer

Robert Agnew tar blant annet for seg nøytraliseringsteknikkene i sin sosialpsykologiske tilnærming til dyremishandling. Han har blitt kritisert for manglende fokus på den sosiale, økonomiske og politiske konteksten (Cazaux 1999:116) som omgir behandlingen av husdyr. Sykes og Matzas analyse er på mikronivå; fra individets ståsted. Dermed kan noe av den samme kritikken rettes mot Sykes og Matza, i den grad teorien stammer fra teoritradisjonen symbolsk interaksjonisme (Hamlin 1988: 425 i Maruna og Copes 2005:234). Både i henhold til Sykes og Matza samt Agnew er det sentralt å trekke inn *både* individ og struktur i analysen. En kan ikke løsrive nøytraliseringsteknikkene fra den sosiale, politiske og

økonomiske konteksten. Teorien om nøytraliseringsteknikkene brukes for å vise hvordan dyrevelferdsloven, kontrollører og spesielt bønder tar utgangspunkt i og reproducerer en dominerende spesiesisme og antroposentrisme. Benektelsene kan også knyttes sammen med tilsynsblikket og det private blikket kontrollørene og bøndene har på dyrevelferd, som igjen peker på habitus; viktigheten av både individ og struktur.

Særlig når en skal diskutere benektelser av ansvar, eller hvem som har ansvar for utviklingen av det industrielle husdyrholdet, er både individ og struktur viktige perspektiver. Ved å ta utgangspunkt i det teoretiske perspektivet «sosial skade», vil et viktig fokus være på det kollektive ansvaret. Et eksempel på dette er det politiske ansvaret (Hillyard og Tombs 2004), som kan belyse hva dyrevelferdsloven tillater av skade. Den politiske konteksten – dyrevelferdspolitikken og næringspolitikken, legger opp til hvordan husdyrproduksjonen og næringsstrukturen skal eller bør se ut. Det politiske klimaet setter dermed avgjørende betingelser for hvilke reelle valg bøndene har når de skal vurdere å drive husdyrhold, og på hvilken måte de kan gjøre det til en del av sitt inntektsgrunnlag. En kan dermed rette anklage i retning økonomi og teknologi for å forklare det industrielle husdyrholdets skadelige konsekvenser for husdyrene. Imidlertid har bøndene tatt et valg i å drive et husdyrhold, og et industrielt som sådan. Individene har en viss handlingsevne, selv om det er flere økonomiske, politiske og sosiale krefter, dermed strukturelle føringer for hvordan de skal holde husdyr. Det politiske klimaet gir strukturelle føringer som formes av ideologier, av rådende doksiske tankesett. Tankesett som i all hovedsak er basert på og understøtter spesiesisme og antroposentrisme.

7.3 Når doxa utfordres

Når det er et samsvar mellom den objektive orden og individenes tankesett – så anses den sosiale og naturlige verden som tatt for gitt. Dette kalles for doxa (Bourdieu 1994). Doxa har særlig stor utstrekning i de tilfeller hvor de objektive strukturene er etablert og reproduisert gjennom aktørens disposisjoner (ibid:161). Spesiesismen kan betegnes å være en del av doxa, idet bruken av husdyr er omfattende og utbredt i samfunnet (Sollund 2012:96).

Nøytraliseringsteknikkene er både i form av rettferdiggjøringer og unnskyldninger; et forsvar av doxa. Ifølge Bourdieu kan individers tanker skape den gjeldende objektivitet; det vi tar for gitt i samfunnet. Denne objektiviteten kan bare produseres ved at individer ikke anerkjenner

det som faller utenfor deres egne mulige erkjennelser. Dermed skapes en umiddelbar tilslutning til den «naturlige verden» (Bourdieu 1994:160). Kunnskap er objektive politiske instrumenter i det sosiale samfunnet, og bidrar til å reprodusere samfunnets struktur, ved at kunnskapen har tilslutning til samfunnet og dermed anses som selvfølgelig. Individene er både produkt av samfunnet og reproduserer strukturene i en modifisert form. De dominerende klassifikasjonssystemene - måten vi konstruerer virkeligheten - utgår fra en symbolsk makt, og er en viktig dimensjon ved den politiske makten (Bourdieu 1994:161).

De objektive strukturene bøndene og kontrollørene reproduserer (Bourdieu 1994) er blant annet de spesiesistiske forståelsene av dyrevelferd, ved å ha en begrenset dyrevelferdsforståelse (jmfør kapittel seks), og ved at bøndene benekter husdyrenes offerstatus og skade (Sollund 2012:193). De setter ikke spørsmålstegn ved det bestående, dermed hvilke moralske hensyn en bør tillegge husdyrene i samfunnet. Bøndenes og kontrollørenes disposisjoner har de samme begrensningene som de objektive strukturene - som domineres av spesiesismen - som de er et produkt av (Bourdieu 1994:161). Dette henger i tråd med det dialektiske forhold mellom de objektive strukturer, og de kognitive og motiverende strukturene, jmfør Bourdieus begrep om habitus (Bourdieu 1977). Bøndenes og kontrollørenes subjektive selvfølgeligheter valideres av den objektive konsensus av hvordan majoriteten av samfunnet ser på og behandler husdyr, og dermed settes det ikke spørsmålstegn ved de eksisterende tradisjonene i samfunnet (Bourdieu 1994:163). Slik vår verden klassifiseres, kan gå ubemerket hen når den ikke utfordres av antagonistiske trossystem (Bourdieu 1994:160). Antagonistiske trossystem kan her vise til de som er kritiske til husdyrholdvirksomheten og særlig industrialiseringen av gris- og kyllingholdet. Verden klassifiserer ikke bare på en måte, men flere. Ifølge Prieur (2006) vil trolig kompleksiteten som eksisterer i det moderne samfunnet skape mer komplekse habitusformer. Kompleksiteten følger av at mennesker inngår i flere forskjellige sosiale situasjoner, og får mer kunnskap om andre mennesker. I en kompleks verden er det ikke bare en verdensoppfattelse men flere, og dermed fremtrer ikke den sosiale verden som like selvfølgelig. Dermed kan en ikke snakke om en habitus, men en habitus som er tilpasset et bestemt felt, et eget autonomt område med egne lover og spilleregler (Prieur 2006:44-45), slik som husdyrholdfeltet. Dermed kan bøndene og kontrollørene anses å ha en egen feltspesifikk habitus. De produserer og reproduserer majoritetens doxa, selv om den sosial verdens doxa ikke trenger å bli tatt-for-gitt av alle samfunnsmedlemmer (Prieur 2006).

Dyrevernere og andre som er engasjert i dyrevern kan dermed utfordre den doksiske praksis, den rådende spesiesismen og utføre en heterodoxa, som innebærer en antagonistisk tilnærming til doxa. Det er først når doxa utfordres, at den kommer til syne, og heterodoxa kan bryte båndet mellom de objektive og subjektive strukturene (Bourdieu 1994). De kritiske røster bryter dermed stillheten om det som er kjent, som alle kan høre og se, men som tilsynelatende ingen snakker om (Zerubavel 2006), nemlig «elefanten i rommet»; den industrialiserte husdyrholdvirksomheten, som særlig dyrevernbevegelsen løftet frem i lyset fra og med perioden etter andre verdenskrig (Wicks 2011). Likevel begrenses kritikken av de objektive strukturene til en viss grad (Bourdieu 1994). Dette kan her eksemplifiseres ved at myndighetene og næringen vant fram deres begrepsforståelse av dyrevelferd under lovforarbeidene, og dyrevernorganisasjoner og andre kritikere ble utdefinert (Ellefsen 2013).

I den grad bøndene må benekte husdyrenes offerstatus og skader, så gjør de dette fordi de har et visst moralsk hensyn til husdyrene (Agnew 1998), men også fordi det stilles spørsmålstegn ved deres industrielle husdyrholdvirksomhet. Når bøndene må forsvare sin virksomhet, doxa, her ved bruk av ulike former for nøytraliseringssteknikker, kalles dette for ortodoxa. Ortodoxa er et system av eufemismer, av akseptable offisielle måter å tenke og snakke på, om den sosiale verden (Bourdieu 1994:164-165). Eufemismer kan tilsløre skadelige handlinger eller gi dem en respektfull status (Bandura 1990), eksempelvis ved å bruke begrepet dyrevelferd. Dette begrepet, som i informantenes tilfelle tolkes innskrenkende²⁶, kan tilsløre de sosialt aksepterte lidelsene i husdyrhold, og dekker over andre alternative tolkninger. Den ortodokse diskursen skjuler den åpne motstanden som finnes mellom den «rette» og «gale» mening. Ortodoxaen avgrenser derfor de mulige diskurser - måter å snakke på - som enten er legitime eller illegitime. Den maskerer motstanden mellom det som kan bli sagt, og det som kan bli tatt for gitt (Bourdieu 1994:165). Særlig i de tilfeller hvor individer som tjener på å bruke dyr, blir utfordret av en heterodoxa, blir det viktig å forsvare deres virksomhet (Sollund 2012:98). I følge bøndene har de kritiske røstene til den industrielle husdyrholdvirksomheten andre verdier, andre standarder enn de selv har. Bøndene tolker ut fra deres habitus at dyrene deres ikke lider, i måten de driver husdyrholdvirksomheten på. Ved å benytte seg av nøytraliseringsteknikkene kan de rettferdiggjøre og unnskyldte deres behandling av husdyr, og fortsette sine praksiser. De tar heller ikke innover seg dyrenes, de andres lidelser.

²⁶ Innskrenkende betyr her at informantene peker på dyrenes fysiologiske funksjon, når de beskriver god dyrevelferd. I tillegg settes god produksjon i sammenheng med god dyrevelferd. God dyrevelferd i praksis tilknyttet kun visse deler av husdyrenes behov.

7.4 Når en ikke tar innover seg husdyrenes nødvendige lidelser

Benektelse handler ikke bare om at individer benekter sine handlingers konsekvenser, for å unngå skam og skyldfølelse (Sykes og Matza 1957). Benektelser kan også vise til hvordan en ikke tar innover seg andres lidelser (Cohen 2001). Stanley Cohen poengterer at bruken av benektelser i samfunnet er normalt (ibid:249). Når begrepet benektelse brukes i det følgende, gjøres dette i tråd med Cohens terminologi. Han benytter nøytraliseringsteorien til Sykes og Matza for å beskrive hvordan regjeringer rettferdiggjør menneskerettighetsbrudd. Men Cohen stopper ikke der. Hans hovedbidrag i boken *States of Denial* er at mennesker eller hele samfunn mottar informasjon som kan oppfattes forstyrrende, og hvor de ikke kan anerkjenne eller vedkjenne denne fullt ut. Dermed finner mennesker metoder som benektelser for å slippe å ta innover seg informasjonen, enten ved at informasjonen undertrykkes, trekkes til side eller om-fortolkes (Cohen 2001:1). Dermed fokuserer Cohen på hvordan personer, det offentlige og storsamfunnet benekter andres lidelser, og bruker begrepet benektelse for å vise til noe mer og annet (2001) i motsetning til Sykes og Matza som beskriver hovedsakelig hvordan *individer* utfører avvikende handlinger og rettferdiggjør sine handlinger for å unngå skam og skyldfølelse ved å bryte samfunnsnormene (1957). Således er fokuset her på hvordan bønder, dernest kontrollørene, sammen med majoriteten av storsamfunnet, benekter husdyrenes nødvendige lidelser. Informantenes blikk på husdyrenes rettmessige lidelser er hovedsakelig ikke avvikende, men i konsensus med storsamfunnet.

Cohens teori fokuserer på undertrykkelser av mennesker, og han poengterer at «hele samfunn kan være basert på former av ondskap, diskriminering, undertrykkelser eller ekskludering som er "kjent", men ikke fullt ut anerkjent» (Cohen 2001:11, min overs.). Dette kan også overføres til hvordan mennesker i vestlige industrialiserte stater baserer seg på en institusjonalisert utnyttelse av dyr (Sollund 2008:125). Imidlertid er det viktig å fremheve at Cohen selv mener han er i total benektelse om saker som angår dyr, selv om han påpeker at det er vanskelig å forsvare intensive husdyrhold. Ifølge Cohen er ikke dette hans ansvar, og han mener det finnes verre samfunnsproblemer som bør komme i fokus (2001:289). Selv om Cohens hovedfokus er på mennesker, skal jeg i tråd med Sollund (2008) benytte Cohens teoretiske perspektiver for å belyse hvordan informantene ikke tar innover seg husdyrenes nødvendige lidelser i industrialiserte husdyrholdvirksomheter.

Den mest brukte formen for begrepet benektelse brukes ofte for å referere til hvordan ikke-ønskede situasjoner, hendelser eller fenomener ignoreres, ikke gjenkjennes eller ansees som normale. Benektelser og normaliseringer reflekter både personlige og kulturelle tilstander hvor lidelser ikke er anerkjent, og det er ofte en sammenheng mellom disse tilstandene (Cohen 2001:51-52). I det følgende tas det opp en form for benektelse som peker på hvordan mennesker eller samfunn tolker andres lidelser forskjellig (Cohen 2001). Sykes og Matzas teoretiske begreper benektelse av ansvar, benektelse av offer og benektelse av skade (1957) kan i noen grad kobles sammen med tolkende benektelse (Cohen 2001). Alle benektelsene omhandler hvordan individer eller samfunn *tolker* handlinger: enten ved at en ikke tar ansvar for eller benekter den ubehagelige karakteristikken som kan brukes om behandlingen av husdyr (Sykes og Matza 1957). Eller at de i Cohens tilfelle, omtolker handlingen slik at samfunnet slipper å ta andres lidelse innover seg (2001).

7.4.1 Når husdyrenes lidelser får en «annen mening»

I en tolkende benektelse, vil en ikke benekte det som har skjedd, men fortolkningen av det som har skjedd vil være forskjellig fra hva som er tydelig for andre (Cohen 2001:7). Enten føler ikke dyrene smerte, eller så er ikke smerten særlig viktig for oss (Linzey 1989 i Sollund 2008). Dette foregår på både individuelt- og kollektivt nivå (Cohen 2001:7). Slike benektelser finnes både blant kontrollørene og bøndene.

Hva er det så bøndene benekter? Bøndene benekter ikke det som foregår i det industrielle husdyrholdet, men de tillegger husdyrholdet en annen tolkning, en annen mening (Cohen 2001:7) enn eksempelvis dyrevernere. Sett ut ifra bondens ståsted var det god dyrevelferd for husdyrene. Sett ut i fra «folk flest» eller dyrevernere, ser det trolig annerledes ut, ifølge bonden Lars: «For den enkelte mann som aldri har sett et gårdsbruk eller verpehøner i bur eller mink i bur syns jo det er helt fryktelig. Men i bondens øyne så har de det bra. Du ser at dyrene trives». Samtidig er det ikke slik at alle bøndene forteller at husdyrholdet har utviklet seg i positiv retning. Bonden Anders gav uttrykk for dette når det gjaldt avl av kylling:

De er jo avlet frem for å produsere kun kjøtt på kortest mulig tid, (...) klart det går litt utover kyllingen, det e jo garantert at det vil gjør det. Men så igjen, så er det de forbaskede pengene. Det er der det ligger alt. Ja, men det er fakta og det altså, det er der det ligger. For vi kunne produsert en kylling på to måneder, det hadde ikke vært problem. Kyllingene hadde gjerne hatt det bedre gjerne og, ikke vokst så fort, uten tvil.

Utsagnet til Anders peker på hvordan strukturelle faktorer som økonomi får «ansvaret» i hvorfor husdyrholdet driftes industrielt (Svård 2012). Blant bøndene var det særlig Anders som gav uttrykk for negative tendenser ved industrialiseringen av husdyrholdet, men han setter ikke spørsmålsteget ved systemet i seg selv (ibid.). Således er dette et eksempel på at en ikke er enten - eller. En kan benekte, samtidig som en ikke benekter i neste omgang. En kan delvis anerkjenne og delvis benekte. Det er en veksling mellom forskjellige tilstander (Cohen 2001:54).

Den tolkende benektelse foregår også på det offentlige plan. Hvorvidt dyrevelferd fremmes i det industrielle husdyrholdet, er en definisjonskamp. Disse kampene foregår fordi loven er en «plastic medium of discourse», som tilsier at dyrevelferdsloven kan tolkes på ulikt vis (Cohen 2001:106). Kontrollører, bønder og dyrevernforkjempere har ulik fortolkning av dyrevelferdsloven. Ifølge kontrollørene driver majoriteten av de industrielle husdyrholdene med god dyrevelferd. Dermed kan flere sosialt aksepterte skadelige handlinger i det industrielle husdyrholdet forstås som noe helt annet, noe som ikke er særlig viktig (Cohen 2001:107), i tråd med hvordan dyrevelferdslovverket skal forstås og forvaltes, jamfør myndighetene (Stenevik og Mejdell 2011).

Benektelser kan foregå på personlig, offentlig og kulturelt plan. Offentlige og kulturelle benektelser er på kollektivt nivå. Både personlige og kollektive benektelser er gjensidige – de spiller på hverandre. Dette kan også gjelde for offentlige og kulturelle benektelser (Cohen 2001:11). Det er særlig den kulturelle benektelsen som beskrives videre for å forklare hvordan bøndene og kontrollørene spesielt, og storsamfunnet generelt, ikke tar innover seg husdyrenes lidelser.

7.4.2 Kulturelle benektelser av husdyrenes nødvendige lidelser

En offentlig benektelse er kollektiv og organisert, og kan foretas av staten. Den kan opptre som en del av statens ideologiske fasade (Cohen 2001:10). Kulturelle benektelser er verken fullstendig personlige eller organisert av staten. En kulturell benektelse tilsier at det eksisterer en kollektiv blindhet som lar grusomheter være en normal del av menneskers hverdagsliv (Cohen 2001). Opplevelsene som kylling og gris har i det industrielle husdyrholdet, i det moderne samfunn, kan karakteriseres som en konsekvens av en kulturell benektelse. Grunnen til dette er at behandlingen av husdyr i fangenskap ikke beskrives som dyremishandling, selv

om dyrene lider og dør av det. Vi får på en måte hjelp i å benekte hva som skjer. På den måten blir behandlingen av husdyr ansett som sosialt akseptabel (Sollund 2008:124).

Når bøndene beskriver husdyrenes forhold utøver de en kulturell benektelse. De er en del av en større sosial sammenheng, en kulturell fortelling, som de har lært ved en kulturell overføring, under sosialiseringprosessen. Dette foregår ikke bare i kulturelle benektelser, men også i offentlige og personlige benektelser (Cohen 2001). En lærer å ignorere andres lidelser ved å se på hva andre ignorerer, som eksempelvis foreldre eller venner (Zerubavel 2006). Deres fortellinger er tatt fra et etablert kollektivt reservoar, og deres beskrivelser vil på mange måter benyttes fordi de er offentlig godtatt (Cohen 2001:59). Således kan den kulturelle benektelsen anses som en doksisk praksis, og være en del av deres habitus.

Samfunnsnormene som påvirker mellommenneskelige relasjoner, forteller oss hva vi velger å ignorere og å lede vår oppmerksomhet mot. Samtidig påvirkes dette også av den bredere politiske og økonomiske konteksten (Norgaard 2006:374, Wicks 2011). Den kulturelle benektelsen kan dermed kobles sammen med hva som skjer på det institusjonelle, offentlige nivå. Det er nemlig noen institusjonelle prosesser og strukturer som lar enkelte saker komme på den politiske agenda, samtidig som de forhindrer andre viktige saker. Dermed er det noen hendelser som får oppmerksomhet, mens andre ignoreres (Wicks 2011).

Produksjonsaspektet i dyrevelferdsforståelsen (beskrevet i kapittel seks) forteller om den bredere konteksten i hva vi velger å ignorere, eller rette vårt blikk mot hva det angår husdyrenes behov, husdyrenes velferd. Rob White beskriver at benektelsen er integrert i antroposentrismen. I dette synet ligger også de grunnleggende forutsetningene om økonomisk vekst og vareproduksjon. Det økonomiske aspektet gjør det vanskelig for mennesker å se problemets kjerne (White 2002:83), husdyrenes lidelser, som en del av systemet. Wicks beskriver i likhet med White at benektelser handler om økonomi. Han påpeker at de mest omfattende og utbredte formene for dyrelidelser er også de som støttes av store og mektige økonomiske interesser. De med økonomiske interesser ønsker å opprettholde den offentlige benektelsen, en status quo, når det gjelder husdyrholdvirksomhetenes virkelighet (Wicks 2011), jamfør de marginale endringene i overgangen fra dyrevernloven til dyrevelferdsloven, som i stor grad var retoriske (Ellefsen 2013).

Den kulturelle, offentlige og personlige benektelse henger ofte sammen. På makro-nivå kan en også se hvorledes kultur, politikk og økonomi ofte går sammen i en form for symbiose, en

gjensidig avhengighet. Dette kan gi oss en forståelse av hvorfor bøndenes interesser og kontrollørens tilsynsblikk knyttes sammen; de virker begge i en kulturell benektelse, en kollektiv blindhet for husdyrenes lidelser.

7.5 Oppsummering av kapittelet

Dette kapittelet har tatt opp Sykes og Matzas nøytraliseringsteknikker, og Agnews sosialpsykologiske perspektiv er benyttet for å belyse hvorledes bøndene har et begrenset moralsk hensyn, idet de aksepterer mishandling av dyr, under visse forhold.

Nøytraliseringsteknikkene bidrar til at bøndene kan fortsette å drive det industrielle husdyrholdet som før. Ifølge informantene er husdyrene verken ofre, eller skades som følge av de nødvendige påkjenningene husdyr må gjennomgå i industrielle husdyrhold. Benektelser som husdyr som offer kan dessuten fremme en moralsk ekskluderingsprosess, ved at en inntar en psykologisk distansering og utøver «dobbel standard» (Opatow og Weiss 2000), selv om bøndene hevder at visse verdier og normer er viktige i husdyrholdfeltet. Benektelsene rettes spesielt mot de som er kritiske til behandlingen av husdyrene i industrielle husdyrholdvirksomheter. Når den stilltiende «sannhet» - doxa - utfordres viser dette at individer i dyrevelferdsfeltet har ulike blikk, ulik habitus (Bourdieu 1994). Kontrollørene og bøndene kan også benekte ansvar, ved å legge ansvaret på krefter utenfor seg selv (Sykes og Matza 1957) for å forklare hvorfor tilstanden er slik den er i husdyrholdet (Agnew 1998). Svärd påpeker at individer kan forklare industrialiseringstendensene i husdyrholdet ved å peke på økonomi og teknologi (2012). Strukturelle faktorer kan forklare noe av husdyrholdets utvikling: politikk og økonomi er medvirkende faktorer i hva slags husdyrhold som anses som sosialt akseptabelt. Således blir også den strukturelle konteksten viktig for å forstå hvorfor informantene benytter seg av ulike rettferdiggjøringer og forsvarstaler. Dermed kommer Sykes og Matza samt Agnew til kort i den grad deres analyser er på individnivå. Cohen beskriver hvordan individer og samfunn finner måter å slippe å ta innover seg andres lidelse, eksempelvis ved å tolke en handling annerledes enn andre gjør. Bøndene og kontrollørene i min studie tolker behandlingen av husdyrene forskjellig fra dyrevernere, eller andre som setter spørsmålsteget ved husdyrholdet. Således deltar bøndene og kontrollørene i en kulturell benektelse – en kulturell blindhet for hvordan husdyr behandles. Dette henger sammen med vårt spesiesistiske samfunn, og hvordan husdyrholdet har utviklet seg gjennom de siste år.

Som nevnt er det noen som setter spørsmålsteget ved dyrenes levekår i de industrialiserte husdyrholdvirksomhetene. Dyrevernerne kjemper for å reformere eller ta bort de formene for hold av husdyr som gir dyrene smerter og lidelser. De utfordrer den doxa som er tilstedeværende i dagens samfunn (Bourdieu 1994, Sollund 2012). Hvordan dyrevernerens dyrevelferdsforståelser, samt «andres» dyrevelferd utdefineres fra «vår» dyrevelferd er temaet for neste kapittel.

8 Med blikket på den «andres» dyrevelferd

Fokuset i dette kapittelet er hovedsakelig på utdefineringer av andres meninger eller andre grupper (Ellefsen 2013). I det følgende belyses kontrollørenes og bøndernes private blikk på dyrevelferd, men her er det den «andres» dyrevelferd som vil stå i fokus. Den «andre» viser her til tre forskjellige grupper eller meninger hva angår dyrevelferd; dyrevelferd i andre land, den avvikende bondens dyrevelferd og dyrevernerens dyrevelferdsforståelse. Ved å utdefinere andres dyrevelferd, kan dette medvirke til at «vår» egen dyrevelferdsforståelse - dyrevelferden som «vi» fremmer - anses som normal. Dyrevernerens dyrevelferdsforståelse viser blant annet til den tredje dyrevelferdkategorien i kapittel seks; naturlig atferd, og dyrenes rett til liv, og representerer et ikke-spesiesistisk utgangspunkt. Dyrevernerne som vil tilegne dyr rettigheter kan også hevde at dyrevelferd er tilslørende for hva som foregår i industrielle husdyrhold.

8.1 Utdefinering: «Othering»

Utdefinering slik det ble definert i kapittel fire, benyttes videre i det følgende. I denne sammenheng er også begrepet «othering» fruktbart å bruke. «Othering» «other», eller den «andre» på norsk, er begreper som er brukt i kriminologiske arbeider for å vise til hvordan noen mennesker eller grupper av mennesker utdefineres – og hvor det skapes en inn- og utside. Eksempler på «othering» kan være rasisme og kjønnsdiskriminering i tillegg til den nevnte spesiesisme (Nibert 2002).

8.2 Dyrevelferdsnasjonalisme

I artikkelen *När den Andre dödar* tar Per-Anders Svärd opp begrepet «dyrevelferdsnasjonalisme» (2013). Teksten handler om hvordan politikk medvirker til hvilke saker som anses som problemer i samfunnet. Han beskriver debatten rundt slakt i Riksdagen i Sverige 1887-1937. I debatten tas tre typer slakte-metoder opp som problematiske: den jødiske, den danske-amerikanske og reinsdyrslakt. I Riksdagen ble metodene problematisert, samtidig som ulike grupper av mennesker ble stereotypisert: eksempelvis var jødene

umoderne og samene var på et førmoderne nivå og for konservative til at de kunne forlate sin slaktemetode. Når en beskriver at andre plager dyr, konstitueres det en innside og en utside. Den konstituerende utside gjør at vår måte å drepe dyr på kan normaliseres og avpolitiseres. Dette betegner Svärd som «dyrevelferdsnasjonalisme», som også kan betegnes som en «othering». Dette mener han også kan spores til dagens debatter. Dermed skjer ikke plager mot dyr her, men i fjerne land, eller av minoriteter i landet (Svärd 2013). Følgelig peker Svärd på at forbrukere, virksomheter, staten og «dyreelskere» kan hevde at de selv ikke gjør noe vondt mot dyrene, men at det er den «andre» som gjør dette. Den «andre» kan være en person som er sosialt eller psykologisk avvikende (Svärd 2012). Kanskje trengs det en annens dyreplageri for å unngå at blikket blir for lenge på oss selv (Svärd 2013)?

8.2.1 De «andre»: Dyrevelferd i andre land

Sammenligning med andre lands husdyrholdvirksomheter, andre lands dyrevelferd, var vanlig å spore i fortellingene blant bøndene og kontrollørene. Dette forekom spesielt i de tilfeller hvor temaet var industrialiseringstendenser i norske husdyrhold. Bonden Lars sammenligner tilstanden i det norske griseholdet med Danmark:

Vi [har] hatt en økonomisk grei nok gevinst på våre produksjonsdyr som gjør at vi kan ha den plassen dyrene krever, i forhold til andre plasser i landet, i verden, mener jeg. Altså, du skal ikke reise lenger enn Danmark der dyrene står dobbelt så tett. Altså en gjennomsnittsbesetning i Danmark er 5-600 purker. Alt er mye større (...).

Bonden Peder med sin kyllingholdvirksomhet, gjør tilsvarende sammenligninger:

Vi har mindre bruk på kylling. Vi produserer 140 000²⁷, mens danskene får produsere en million i året. Danmark har vel en produksjon på mer enn ti ganger så mye kylling som Norge. I Norge er det 650 produsenter, mens i Danmark er det 60. Vi har mindre enheter, du får sunnere dyr, mindre medisin (...).

Ifølge kontrollørene og bøndene er husdyrholdvirksomhetene i Norge preget av forholdsvis små enheter, og husdyrene er sjeldent syke i motsetning til husdyr i andre land. Bøndene poengterer særlig sykdomsbildet og den lave bruken av medisiner i gris- og kyllinghold i Norge versus land som Danmark og Tyskland. Helse er som tidligere nevnt et viktig kriterium for god dyrevelferd, og det knyttes sammen med et lavt forbruk av medisiner og fravær av

²⁷ Under intervjuet av bonden var konsesjonsgrensen på 140 000 kyllinger per år. Fra 1.januar 2015 ble konsesjonsgrensen endret til det dobbelte (§ 1 i forskrift om regulering av svine- og fjørfeproduksjonen 2004).

sykdom. Hva som aksepteres i andre land, som eksempelvis bruk av medisiner blant husdyr, er trolig ikke akseptabelt i like stor grad blant bøndene i mitt datamateriale (Frøslie 2000).

Ikke bare anses dyrevelferden i norske husdyrhold å være bedre - også dyrevelferdsloven betraktes som særlig god i sammenligning med andre land. Per-Anders Svärd påpeker at mange land kan titulere at deres egner lover hva det angår dyr er den beste. Dette er en form for nasjonalistisk stolthet som kan kobles sammen med at en uttrykker avstand fra andre land og mennesker (Svärd 2012). Den nasjonalistiske stoltheten ble også manifestert av Lars og Peder, i sine sammenligninger med husdyrhold i Danmark. Dette bidrar til å skape en form for normalisering av våre egne husdyrhold. Peder sammenligner også det norske regelverket med andre lands lovverk når han påpeker at «vi [har] mye strengere regler enn de [andre land i Europa], mener jeg. Jeg ville heller vært dyr her». Kontrolløren Kari har ikke en klar formening hvorvidt dette er situasjonen for Norge:

Folk sier vel og at det er litt strengere regler for dyrevelferd i Norge enn det er i utlandet, jeg kjenner ikke til hvordan de reglene er i utlandet. Så det vet jeg ikke nok om til å si, men jeg vil jo tro det gjerne, hvis det er mindre enheter, at det er bedre da. Men jeg vet ikke (...). Jeg har jo inntrykk av at dyrevelferden i Norge er bedre enn i utlandet. Men det er jo alltid utfordringer her og.

Ifølge flere av kontrollørene og bøndene er det industrielle tendenser i Norge, men trolig ikke i like stor grad som i andre land. Bøndene i undersøkelsen til Guro Skarstad, Laura Terragni og Hanne Torjusen hevder også at i andre land med mer industrialiserte former for husdyrhold, viser bøndene mindre omsorg for dyrene, og har liten kontakt med dem (2007). Ifølge deres informanter behandler bønder i andre land husdyr som objekter for å skape profitt (Skarstad, Terragni og Torjusen 2007). Samtidig er flere dyrevernonorganisasjoner, forskere i den grønne kriminologiske fagtradisjon og andre som er engasjerte i dyrevern kritiske til den industrielle utviklingen av husdyrholdet i Norge (Ellefsen 2013, Larsen 2003, Sollund 2012).

Imidlertid fremhevet bonden Even hvorledes de mer industrielle husdyrholdvirksomhetene, som eksempelvis i USA, kan bidra til økt dyrevelferd. Ifølge Even vil det ikke nødvendigvis være bedre dyrevelferd i Norge enn i andre land – nettopp på grunn av manglende industrialisering:

Vi velger og vil jo tro at dyr i Norge har det, ja de har det jo godt. Men ut ifra det som jeg har definert tidligere, så er det vanskelig for meg å si at dyr i Norge har det så vanvittig mye bedre enn dyr i andre land (...). Vi har et annet dyrehold enn en del av de landene vi

sammenligner oss med. (...). Jeg har selv vært i USA (...), jeg tror jeg aldri har sett så fine og fornøyde dyr noen gang, som jeg så i den kjempestore besetningen der. Så det går ikke an å si at dyr har det bedre i små besetninger enn i store besetninger. Altså dyr i seg selv har det godt (...). Det var vanvittig flotte dyr altså, både mor-dyr og unger, de hadde mat og de hadde det varmt. De får en oppfølging alle disse små dyrene, på mange måter høyere nivå enn det vi klarer i Norge. Det er på grunn av at de er lettere tilgjengelige, de går i mindre binger, det er lettere å ta hver enkelt gris og gi han litt ekstra hvis han trenger det (...). Jevnt over hele besetningen så var det bare flotte dyr. Jeg føler på mange måter så ser du mer forskjell på dyrene i våre besetninger enn du gjerne gjorde der. På grunn av at den individuelle oppfølgingen blir mye mer profesjonell, på grunn av at det er strømlinjeformet, rutiner og mer folk som går i bygningene hele dagen, for det er store besetninger med mye ansatte og sånt.

Her påpeker Even et sentralt poeng som går igjen blant flere av bøndene og kontrollørene: det er ikke nødvendigvis en klar årsakssammenheng mellom industrielle husdyrhold og dårlig dyrevelferd. Ifølge informantene kunne det like gjerne forekomme dårlig dyrevelferd og dyretragedier i lite industrialiserte husdyrhold med færre husdyr. Det private blikket til bøndene og kontrollørene viser hvordan de ser på og forstår dyrevelferd i andre land. Dette blikket er også på den avvikende bonde.

8.2.2 Den «andre»: Den avvikende bonde

Den «andre» omhandler ikke bare andre lands husdyrholdvirksomheter. Den «andre» er også det som Svärd betegner som minoriteter i eget land (Svärd 2013). En slik minoritet kan betegnes å være bønder som har psykiske lidelser, og hvor personens helsemessige status går utover driften av husdyrholdet. I den grad bønder og kontrollører påpeker at husdyr opplever lidelser, er det i de husdyrholdene hvor det forekommer dyretragedier. Ifølge bøndene og kontrollørene skjer det få dyretragedier, men når de forekommer er det som regel fordi bonden har fått en psykisk knekk. Bonden Lars forklarer:

Det er jo det som dessverre går igjen i de få gangene det er dyretragedier, men som regel ligger det et eller annet bak. Noe psykiske hos den generelle bonden, som gjør at det bikker over. En kan jo i enkelte tilfeller ha litt forståelse for hvordan den enkelte bonde plutselig kan... Han har gjerne kommet i en dårlig livssituasjon, en dårlig økonomi. Alt går i mot han, så får han en knekk.

Ifølge informantene er den «andre» ofte en person som har vanskjøttet husdyrene. I flere tilfeller kan dette foregå over en lang periode, som fører til at flere dyr lider og dør, og hvor

verken kontrollører grunnet deres tilsynsblick eller andre²⁸ har meldt inn vedkommende slik at Mattilsynet eller politiet har avsluttet dyreholdet. Den avvikende bonden beskrives å være en person som ikke klarer å ta vare på dyrene sine, og er «unormal» i motsetning til de «normale» bøndene. Imidlertid er det ikke bare disse avvikende bøndene som kan anses som den «andre». Bonden Lars påpeker at den «andre» kan være oss selv:

I hvert fall i alle de tilfellene [dyretragedier] du har hørt om, så er det et eller annet psykisk så ligger bak. Men der igjen, å gå inn å ta i fra han alt dyr, det er gjerne å trø han enda lenger ned, den stakkars bonden som allerede har en psykisk knekk. Det er klart, alle kan få en psykisk knekk.

Ifølge Deidre Wicks presenteres bønder i dyretragediesaker²⁹ i media som forstyrrede individer (2011), eller i Svärds betegnelse som «bad eggs» og disse utskilles som minoriteten av de bøndene som produserer (Svård 2012:127). Dyretragedier i media, særlig hvis det er utbredt, kjennetegnes også ved at det er et utypisk husdyrhold hvor bonden har brydd seg lite om de eksisterende reguleringene i feltet. I media framstilles ofte disse sakene å ha skjedd i utlandet (Wicks 2011). Et eksempel på dyretragedie i media, i dette tilfellet fra Norge, er et avisoppslag i *Østlendingen* om en bonde som leverte 15 608 kyllinger til slakt, hvorav 90 % hadde sviskader under føttene (Røe 2010). Denne bonden og andre liknende tilfeller blir i stor grad den «andre», som blir ansett som avvikende fra ««vår» harmoniske relasjon med dyrene» (Svård 2012:115 min overs.).

8.3 Hva med «vår» dyrevelferd?

Når individer fokuserer på andres dyreplageri, kan blikket tas bort fra en selv (Svård 2013). Ved å vende blikket mot andre, og vektlegge deres behandling av dyr som «unormal» og skadelig, kan dette rettferdiggjøre for «vår» egen behandling av husdyrene. Vi er «normale»: vi skader ikke dyrene, jamfør nøytraliseringsteknikkene i kapittel sju. Dermed er det ikke «vi» som behandler dyrene dårlig, det er det «andre» som gjør. Ved å gjøre fordelaktige sammenligninger med andre, vil ikke ens egne handlinger anses særlig avvikende i

²⁸ Ifølge § 5 *Varsling* skal alle som har grunn til å tro for at dyr mishandles eller vanskjøttes, varsle Mattilsynet eller politiet (Dyrevelferdsloven 2009).

²⁹ Wicks bruker ordet animal cruelty som kan oversettes til dyremishandling. Jeg har her brukt begrepet dyretragedier for å vise til de handlingene i husdyrholdet som ikke anses som sosialt akseptable og som i stor grad defineres som unormale (De unormale hendelsene trenger ikke å straffes med strenge sanksjoner, jamfør det faglige skjønnet).

motsetning til «andres» handlinger (Bandura 1990, Cohen 2001:111-112). Samtidig kan en sette spørsmålstegn ved bøndene som driver disse industrialiserte formene for husdyrhold. Kan ikke disse tolkes som avvikende? Selv om denne praksisen ikke defineres som kriminell etter dyrevelferdsloven, er den likevel skadelig. Den økonomiske logikken i dyrevelferdsloven gjør at nødvendige påkjenninger betraktes som normale påkjenninger, og dyrs lidelser tolkes som god dyrevelferd.

8.4 Dyrevernsbevegelsens blikk på dyrevelferd

Alle bøndene og enkelte av kontrollørene fremhevet dyreverners blikk på dyrevelferd. Det er som nevnt store forskjeller i hvilken grad en mener dyrevelferd fremmes i husdyrholdvirksomheter, ut fra ulike ståsted (Ellefsen 2013:137). Dyreverns er et vidt begrep som omfavner flere typer arbeid på vegne av dyr (Ellefsen 2013:134). Dyrevernsbevegelsen består av ulike tiltak, foreninger og enkeltpersoner, og blant de viktigste organisasjonene i Norge finner vi Dyrebeskyttelsen Norge, NOAH- for dyrs rettigheter og Dyrevernsalliansen. Disse organisasjonene har noe ulike formål og arbeider på ulikt vis for å få frem sine fanesaker. I tillegg er det enkeltpersoner som ikke er tilknyttet noen av disse organisasjonene, men som er engasjert i dyrevernsaker og engasjerer seg på ulikt vis. Dermed er det ikke bare en måte å drive dyreverns på, på samme måte som det ikke er en forståelse av dyrevelferd. Dyrevelferd og dyreverns brukes ofte om hverandre i dagligtale. Ellefsen påpeker at det med begrepet dyreverns menes det sosiale engasjementet som har som formål å forsvare dyrs interesser (Ellefsen 2013).

8.4.1 Et fokus på husdyrenes naturlige atferd og retten til liv

En alternativ måte å forstå dyrevelferd, er å vektlegge at dyrene burde få utføre «naturlig atferd» jamfør Huntingford et al. (2006). Dette ligger opp mot dyreverners forståelse av dyrevelferd (Kristiansen 2013). Ifølge Ellefsen bærer den moderne dyrevernsbevegelsen preg av å fokusere på dyrenes rettigheter og har et mål om å frigjøre dyr (Ellefsen 2013:121). Frigjøringen av dyr kan her forstås som dyrets behov for å utføre naturlig atferd i naturlige omgivelser. Dyrevernsorganisasjonene vektlegger også dyrenes rett til liv, som ligger utenfor de tre nevnte dyrevelferdskategoriene i kapittel seks.

Det er varierende hvilke rettigheter som ønskes i, og hva rettighetene skal bety for hvordan mennesker behandler dyr (Ellefsen 2013:145). Det er ulike ideologier og etiske standpunkt blant den moderne dyrevernavbevegelsen (Ellefsen 2013:121). Den moderne dyrevernavbevegelsen har en etisk plattform, med ulike teoretiske retninger (Ellefsen 2013:136). Det er uenigheter mellom organisasjoner som støtter reformer på den ene siden og de som går inn for å avvikle institusjonaliserte husdyrhold på den andre. I dyrevernavbevegelsen er det derfor to skillelinjer. På den ene siden mellom reform og abolisjonisme, og på den andre siden mellom dyrevelferd og dyrenes rettigheter. Som oftest omtales dyrevelferdstilhengere som reformister, mens det diskuteres hvorvidt reformisme eller abolisjonisme er metoden som bør benyttes blant dyrerettighetsforkjempere (Ellefsen 2013:154). Blant organisasjonene som jobber for dyrs rettigheter innen den norske dyrevernavbevegelsen, er det reformistene som dominerer (Ellefsen 2013:159).

Den britiske biologen Marian S. Dawkins skriver at zoolog og etolog William Thorpe (1965,1969 i Dawkins 1998:308) argumenterte for naturlig atferd som et viktig kriterium for dyrevelferd. Ideen om at dyrevelferd kan dømmes ut fra i dyrenes mulighet for å utføre naturlig atferd, er delt av flere (Dawkins 1998:308). Dette ser vi også i dyrevelferdsloven § 23, men paragrafen må tolkes innskrenkende (Stenevik og Mejdell 2011). I § 23 *Dyrs levemiljø* står det at dyrene skal holdes i miljø som gir dem mulighet til å utøve naturlig atferd. Denne paragrafen kan anses som en «pynteparagraf», ettersom driftsformer som innskrenker husdyrenes naturlige atferd fremdeles tillates. Likevel poengterer Stenevik og Mejdell at mange dyreholdere oppfyller § 23, slik bestemmelsen er naturlig å forstå uti fra ordlyden i dyrevelferdsloven. De påpeker at dette er en bestemmelse med reelt innhold som stiller strenge krav til dyrs levemiljø. Eksempler på dette er den gradvise utfasingen av oppstallingsformer som har gitt husdyr liten mulighet for bevegelse og annen naturlig atferd. Samtidig vil visse driftsformer tolkes innskrenkende på grunnlag av økonomiske menneskelige avveininger (Stenevik og Mejdell 2011). En må se de øvrige bestemmelsene, som eksempelvis § 23, i lys av § 3 (Ellefsen 2013), for å kunne forstå hva som menes med «naturlig atferd» i praksis (Stenevik og Mejdell 2011). Således var naturlig atferd i lovforarbeidene, og videre i lovteksten ikke ment som naturlig atferd i naturlige omgivelser. Det var antakelig ment som Viktor beskriver: «at dyrene får dekket sine naturlige behov, innenfor disse produksjonsforskriftene som vi har». Det er ulike tolkninger av «naturlig atferd» i dyrevelferdsloven - således kan en forstå hvorfor flere dyrevernavorganisasjoner i en årrekke har påpekt hvordan husdyrholdet er i strid med dyrevelferdsloven. Særlig vil

dyrevernere (som er reformister) påpeke at produksjonsformen skal tilpasses dyrenes behov. Likevel er det da som nå tydelig at myndighetene sammen med næringen tolker loven annerledes enn dyrevernorganisasjonene (Ellefsen 2013:125), ettersom at næringen vil ta utgangspunkt i hva som er hensiktsmessig driftsform. De vil si at dyrene, og dernest hva som er dyrevelferd, må tilpasses den gjeldende produksjonsformen.

Dyrenes frihet til å utøve normal atferd inngår også i Brambell konvensjonens fem friheter. Konvensjonen ble satt i Storbritannia i kjølvannet av Ruth Harrisons utgivelse av boken *Animal Machines* i 1964 som beskrev dyrenes lidelser i det moderne husdyrholdet i Storbritannia (Harrison 2013). For å forstå hva dyrevernene trolig legger i dyrenes «naturlig atferd», henvises det til delkapittel 4.7.

8.4.2 Utdefinering av dyrevernernes meninger

Vektleggingen av «naturlig atferd» i forståelsen av dyrevelferd er en tilnærming som har kommet som svar på en bekymring over de restriktive og unaturlige formene for husdyrhold (Fraser et al. 1997:191). Bøndene beskriver at deres eget blikk og dyrevernernes blikk på dyrevelferd er ulike. Bonden Even påpeker eksplisitt at dyrevernernes blikk kunne forstås som en «ekstrem» dyrevelferd:

Jeg tror at hvis du spør noen av mine griser ute i slaktegrisavdelingen, så tror jeg ikke at det er en der som sier at den har hatt et forferdelig liv, fordi «jeg aldri har fått lov til å være ute og rota i jorda og legge meg i sola og rulle meg i søla», sånn som noen ville ha sagt hadde vært optimal dyrevelferd. Men jeg tror - spør du slaktegrisene mine - så ville de si at «vi har hatt det godt, vi har våkna om morgenen og gått bort til spenen på mor eller fått den maten vi trenger og vokser det vi er gode for» (...). Ekstrem dyrevelferd det er jo at vi ikke skulle hatt dyrene inne, de skulle jo gått ute i naturen, det som de var skapte til (...).

Bonden Even forteller videre:

En ekstrem dyrevernaktivist vil avlive det dyret med en gang du så at det feilet noe, for at det ikke skulle lide. Den samme aktivisten ville jo egentlig sagt at vi ikke burde hatt dyr i det hele tatt, ikke sant. Du er liksom på hver sin klode der.

Dette er eksempler på hvordan andres alternative ideer om hvordan husdyr bør ha det, blir utdefinert. I mitt tilfelle utdefinerer bonden en motstridende gruppe; dyrevernernes alternative blikk, ved blant annet å framstille meningen deres som «ekstrem». Ordet «ekstrem» kan vise til at noe er uvanlig eller overdrevet. Det er «for mye» i henhold til hva som anses som normalt. Imidlertid er ikke bare meningen «ekstrem», men også dyrevernaktivisten beskrives

slik. Dette er et eksempel på hvordan en ikke bare stigmatiserer avvikende ideer, men også personer (Riise 2012:147-150). En naturaliserer og normaliserer sitt eget standpunkt - som også er den dominerende forståelsen – ved å trekke linjer opp mot det som er annerledes og avvikende (Sorensen 2009). Dermed trivialiseres andres interesser, kunnskap og involvering i dette feltet, og det skapes en moralsk inn- og utside, og en kategoriserer andre som «ekstreme» grunnet deres ideologier og livsstiler (Opotow og Weiss 2000:483-484). Kategoriseringer anvendes for å opprettholde skillelinjene mellom ulike grupper i samfunnet, eller etablerer de nye grenser. Således kan de med avvikende meninger marginaliseres til samfunnets ytterkanter. Kategorisering handler også om å beskytte visse gruppers interesser på bekostning av andres, og dermed har det ikke bare en symbolsk funksjon (Riise 2012:151). Dette skaper en oppdeling mellom «oss» og «dem». «Vi» er majoriteten, og «de» er de kritiske. Når noen karakteriseres som «ekstreme», gjøres dette for å skape en størst mulig avstand mellom «oss» og «dem» (Riise 2012).

Det samme «ekstreme» standpunktet finnes også i Ingvill Riises (2012) analyse av innholdet i dyrevelferdsmeldingen. Hun påpeker hvordan myndighetene i dyrevelferdsdebatten konstruerer tre kategorier av standpunkter: et normalt standpunkt, hvor utnytting av dyr til menneskers formål anses naturlig, og hvor kritikken enten er fraværende eller noe moderat. Den andre kategorien er det moderate standpunktet hvor det kritiseres mot behandling av dyr på visse områder, eller til måten dyrene behandles på. Den siste kategorien er et mer «ekstremt» standpunkt, som her inkluderer alle som er tilhengere av dyrs rettigheter, og som ønsker å avvikle utnyttingen av dyr. Dette er en kategori som beskrives som et avvik fra det «normale». Den førstnevnte kategorien beskrives ikke som en egen kategori i dyrevelferdsmeldingen, men blir fremstilt som et «naturlig» standpunkt (Riise 2012). Slike naturlige standpunkt normaliserer behandlingen av husdyr, slik de forekommer i de industrialiserte husdyrholdvirksomhetene (Sorensen 2009).

De som har et annerledes blikk på dyrevelferd kan vektlegge at dyrene skal få utøve naturlig atferd i naturlige omgivelser, og retten til liv. Dette er en forståelse som bygger på et dyrerettighetsperspektiv i hvordan husdyr skal behandles. Dette dyrerettighetsperspektivet kritiserer den begrensede dyrevelferden; hvordan tilsynsblikket kontrollerer dyrevelferd, måten bøndene og kontrollørene forstår dyrevelferd uti fra deres private blikk, og hvordan gris- og kyllingholdvirksomheter drives i det daglige. Dyrerettighetsforkjempere vil være motstandere av at dyrevelferd skal fremmes i industrielle husdyrholdvirksomheter, ettersom de kjemper for

dyrenes rettigheter. Ut i fra et abolisjonistisk synspunkt kan det hevdes at dyrevelferdsbegrepet er den dominerende formen for spesiesisme i vår tid. Svård hevder at det ikke sikrer dyrenes interesser, men gir legitimitet til spesiesistiske praksiser (2012). Begrepet kan være tilslørende, både slik det brukes i lovverket, og av kontrollørene og bøndene ettersom dyrevelferd slik det forstås, vektlegger menneskers økonomiske egeninteresser og derfor kun noen deler av husdyrenes behov. Dermed kan dette gi en forståelse av hvorfor det er en begrenset oppfatning av dyrevelferd i lovverket og i de industrielle husdyrholdene. I lovverket gis dyr bare en begrenset beskyttelse mot opplagte fysiske smerter og ubehag, mens velferdsproblemer som er tilknyttet psykologiske anliggender som angst og frustrasjon går ubemerket hen (Beirne 1999). Med utgangspunkt i en slik dyrevelferd blir det mulig for mennesker å dominere over dyr, og dermed kan dyrevelferdsposisjonen anses å være innskrenkende for dyrene. Jurist Gary Francione fremhever at dyrevelferd og rettigheter er to forskjellige ting, og at de ikke kan kjempes for samtidig (2010). Franciones rettighetsteori vektlegger et abolisjonistisk syn på bruk av dyr, og skiller seg fra velferdstankegangen hvis regulering av dyrehold er viktigst. Hovedanliggendet i rettighetsteorien er at dyr har rett til og ikke å bli behandlet som menneskets eiendom (Francione 2010). Dyrerettighetsgrupper eller personer som er engasjert i dyrevernsaker kan innta et antispesiesistisk utgangspunkt i hvordan husdyr skal behandles, og utfordrer dermed samfunnets doxa; den dominerende spesiesisme.

8.5 Oppsummering av kapittelet

Når «andres» dyrevelferd utdefineres medvirker dette til en normalisering av «vår» egen dyrevelferd. Imidlertid er det ikke like klare utdefineringer i praksis; den avvikende bonde kan være oss selv, og andre lands husdyrhold kan i følge noen av informantene være vel så gode som våre egne husdyrhold. Selv om «vår» dyrevelferd ofte anses som «normal» kan den imidlertid tolkes som «unormal». «Unormal» kan være skadelig, selv om den ikke nødvendigvis er ulovlig, jamfør § 3 i dyrevelferdsloven.

Bøndene utdefinerer de som har alternative blikk på dyrevelferd. De antagonistiske grupperingene, personene eller meningene kan kategoriseres som «ekstreme», noe som er overdrevet og uvanlig, i motsetning til «vår» dyrevelferd. Vår «normale» dyrevelferd innebærer en aksept av behandlingen av husdyr slik den er i det industrielle gris – og kyllingholdet i dag. Kategoriseringer av andres meninger eller personer skaper skillelinjer

mellom grupper i samfunnet og beskytter visse gruppes interesser (Riise 2012). Dyrevernere som ønsker å frigjøre dyrene, jamfør dyrevelferdkategorien «naturlig atferd» – vektlegger også husdyrenes rett til liv, dyrenes rettigheter og kan innta et antispeciesistisk utgangspunkt. De har en annen tolkning av «naturlig atferd» enn kontrollørene og bøndene, og særlig abolisjonistiske dyrerettighetsforkjempere er motstandere av at dyrevelferd skal fremmes i husdyrholdet. De vil inkludere husdyr i det moralske felleskapet. I neste kapittel er fokuset på hvordan og hvorfor husdyr som gris og kylling i stor grad ekskluderes fra samfunnet.

9 Når husdyret blir den «andre» i samfunnet

Gjennom dette kapittelet skal grisens og kyllingens moralske status belyses. Først tas det opp hvilken moralsk status de har i dyrevelferdsloven. Videre skal det fremheves hvordan ulike deler av religion og filosofi kan bidra til å legitimere hvilken moralsk status husdyrene bør ha, og har i samfunnet. Det skal også klargjøres hvilken moralsk status husdyrene tilegnes gjennom menneskers sosialiseringssprosess. Ved å undersøke ulike sosiale institusjoner og filosofi, kan dette bidra til å skape forståelse av hvorfor og hvordan husdyret i industrialiserte husdyrhold i stor grad blir den «andre» i vårt moderne samfunn. Når husdyret blir den «andre», peker dette på moralske ekskluderingsprosesser. Tilslutt i kapittelet settes det spørsmålsteget ved hvor tett dyresamfunn vi har, ved bruk av perspektiver fra Nils Christies bok *Hvor tett et samfunn?* (1982).

9.1 Husdyrenes moralske status i dyrevelferdsloven

Dyrevelferdsloven skal tolkes i menneskers favør, og bidrar til å legitimere menneskers skadelige behandling av husdyr. I lovverket blir ikke dyrene ansett som vesener med rettigheter (Francione 2010), men objekter. Husdyrene blir som den juridiske «andre», og tilknyttes ikke normale regler (Jamieson og McEvoy 2005:517). Det er ulovlig å skade et dyr - ikke fordi dyret skades - men fordi det kan skade dyreeierens interesser i dyret (Slettan 2005). Dermed har ikke dyr egne rettigheter, men bare rettigheter som menneskers eiendom (Sollund 2012). Imidlertid påpeker Robert Garner at dyr ikke er moralsk ekskludert i lovverket (2006). Lovverk som regulerer behandling av dyr, som blant annet i Storbritannia og andre land i verden utgår fra en dyrevelferdsetikk. I dyrevelferdsetikken benektes det at dyr har samme moralsk status som mennesker, men den benekter ikke at dyr har moralsk verdi. Selv om dyr anses som eiendom, og dermed ikke har juridiske rettigheter, påpeker Garner at dyrene likevel har moralsk verdi (Garner 2006:171). Menneskers dominans over husdyr kan ikke bare belyses av dyrevelferdsloven, men bør også belyses ved å se på den dominerende forståelsen av husdyr, som finnes i ethvert samfunn (Hamilton 2011:136). Det er et samspill mellom lov og samfunnsnormer (Aubert 1954, Garner 2006, Mathiesen 2011), og dette kan forklare hvorfor dyrevelferdsloven tar utgangspunkt i en antroposentrisme (Cazaux

1999). Foruten dyrevelferdsloven kan ulike deler av religion, filosofi og sosialiseringprosessen bidra til å legitimere menneskers behandling av husdyr, også i Beirnes begrepsforståelse; dyremishandling (1999).

9.2 Husdyrenes moralske status i kristendom og i ulike filosofiske retninger

I dette delkapittelet drøftes det hvilken moralsk status husdyr er blitt tilegnet i ulike deler av filosofi og religion. Både vestlig filosofi og religion gir betydelig kulturell støtte i å mishandle dyr, og særlig den sosialt aksepterte mishandlingen som foregår i husdyrholdet (Agnew 1998:203). I tillegg diskuteres det hvilken moralsk status husdyr bør ha, som er et normativt spørsmål. Normative spørsmål dreier seg om hva som er rett og galt. Hvilke verdier og normer bør vi ta hensyn til når vi skal ta beslutninger om bruk av husdyr (Gamlund 2013)? I ulike religioner og deler av filosofien blir dette tatt opp til diskusjon, og det gjennomgås noen sentrale normative spørsmål.

Tankegangen om at mennesker er de eneste som anses som moralsk relevante, kan finnes i Skapelsesfortellingene (Cazaux 1999). I det Gamle Testamentet, 1 Mosebok, vers 26-28 står det:

Gud sa: «La oss lage mennesker i vårt bilde, så de ligner oss! De skal råde over fiskene i havet og fuglene under himmelen, over feet og alle ville dyr og alt krypet som det kryr av på jorden.» Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, som mann og kvinne skapte han dem. Gud velsignet dem og sa til dem: «Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere! Dere skal råde over fiskene i havet og over fuglene under himmelen og over alle dyr som det kryr av på jorden.»

Det kristne synet på dyr, hvor dyrene betraktes som vesener uten sjel, har i stor grad plassert dyrene utenfor det moralske felleskapet. Dermed har Gud skapt ting som et instrument til menneskers bruk, for at mennesker skal få fullbyrdet deres behov (Cazaux 1999). Kristendom har blitt tolket på måter som både legitimerer distanse til, og mishandling av dyr. Både mennesker som dyr anses som en del av en helhet, som Guds skaperverk og eiendom. I realiteten er dette et hierarki med mennesker på toppen, og således får mennesker rett til å bruke andre skapninger på jorda (Østnor 1997 i Sollund 2008).

I deler av filosofien er det et lignende instrumentelt syn på dyr. Aristoteles referer derimot til «natur», og ikke til Gud, for å legitimere menneskers dominans over dyr (Cazaux 1999). Aristoteles' filosofi er ikke hovedårsaken til at dyrene behandles slik de gjør i dag, men kan ha forsterket den (Sollund 2009). Også i renessansen var humanismen i en sentral posisjon, dog fra en mer sekulær posisjon. Likevel var religiøse argumenter viktige å bruke, når en skulle vektlegge dyrenes moralske status. René Descartes var en vesentlig bidragsyter til dette. Descartes tok utgangspunkt i det kristne synet, hvor dyrene ikke har sjel. Han hevdet at de dermed manglet bevissthet og språk, samtidig som de manglet kapasiteten til å lide og føle glede. Således kunne dyrene betraktes som maskiner, ifølge Descartes (1989 i Cazaux 1999:108). Dette en posisjon som er sjelden å se i dagens samfunn (Agnew 1998). Flere argumenterte mot dette instrumentelle og objektiverende synet på dyr, som eksempelvis utilitaristen³⁰ Jeremy Bentham (Cazaux 1999), som med sitt berømte sitat vektla at det er dyrenes evne til å lide, som bør stå i fokus i diskusjonen om behandling av dyr: «The question is not, Can they *reason*? nor, Can they *talk*? but, Can they *suffer*?» (Bentham 1789).

Diskusjoner om dyrenes moralske status har foregått blant flere filosofer. Blant annet har Peter Singer utvidet Benthams klassiske versjon, og han vil også tilegne dyr moralsk status på bakgrunn av dyrs mulighet for å lide og føle smerte (Singer 2002, Cazaux 1999, Opatow 1990, Gamlund 2013). Han legger føleevnen til grunn for en teori om interesser: føleevnen er en nødvendig betingelse for å ha interesser. Dyr som har føleevne har interesse i å oppnå lyst og unngå smerte, og denne interessen er det moralske relevante grunnlaget for å tilskrive dem moralsk status. Ifølge Singer har ikke den øvrige naturen og dyr uten føleevne moralsk tellende interesser, og heller ikke moralsk status (Singer 2002, Gamlund 2013:340). Francione påpeker at Singers utgangspunkt er dyrs interesser i å unngå lidelse, men ikke dyrenes interesser i å leve. Således kan mennesker bruke dyr så lenge de ikke påfører dem unødig lidelse, jamfør dyrevelferdsetikken som ligger i lovverket (Francione 2014). Tom Regan er derimot kritisk til Singer og utilitaristene i hva som er av moralsk betydning. Han påpeker at dyr og mennesker i utilitarismen kun er verdifulle i den grad de bringer glede eller føler glede. Regan mener det er feil hvis interessene blir viktigere enn individene som har interessene. Han vektlegger at det å være «subjekt for et liv» bør være det sentrale kriteriet for moralsk status. Dyrene som er subjekter for et liv vil ha evnen til å føle, persepsjon, hukommelse og

³⁰ Utilitarismen er i følge store norske leksikon: «[en] etisk teori som gjør det å maksimere velferd, for individet eller for samfunnet, til moralens grunnprinsipp» (Tranøy 2014).

forventning om en fremtid. Samtidig hevder Regan at dette kun er tilstrekkelige og ikke nødvendige betingelser, for å være subjekt for et liv. Det kan trolig finnes dyr som er subjekter for et liv, som ikke oppfyller Regans kriterier (Gamlund 2013). Både Singer og Regan vektlegger hva mennesker og dyr har til felles: evnen til å føle og å være «subjekt for et liv» (Cazaux 1999:111). Sammenligninger med mennesker gjør at mennesket settes i sentrum, og en vurderer andre arter på bakgrunn av deres likheter med menneskelige egenskaper (Sollund 2012:108). Både Singer og Regans teorier kan tjene som utgangspunkt i å forsvare forskjellige moralske statuser til visse dyrearter (Cazaux 1999:111). Dette kan legitimere for husdyrenes lave moralsk status i samfunnet, og dermed ulik behandling av forskjellige dyrearter. Men hva om vi verdsetter det som er forskjellig fra mennesker, og inkluderer og omfavner kvalitetene som husdyrene har (Sollund 2012)? Hvilken moralsk status vi tilegner husdyrene – hvem vi velger å inkludere og ekskludere - læres i stor grad gjennom menneskers sosialiseringssprosess. Hvilken moralsk status husdyr tilegnes i sosialiseringssprosessen, skal drøftes i det følgende.

9.3 Husdyrenes moralske status i sosialiseringssprosessen

Ifølge Hamilton er den kulturelle tro om menneskers dominans rotfestet i religion og overført gjennom sosialiseringssprosessen (2011). Både media, familie, religiøse institusjoner, utdanningssystemet og loven forsterker menneskers undertrykkelse av dyr (Hamilton 2011:136, Nibert 2002, Agnew 1998). Gjennom primær- og sekundærsosialiseringen lærer barn å fiske, spise kjøtt, gå på sirkus, ha kjæledyr og å dissekere dyr på skolen (Hamilton 2011).

Under sosialiseringssprosessen læres den hegemoniske sosiale troen og verdiene, hvis fokus er på å naturalisere bruken av dyr til mat. Å bruke dyr, å spise dyrets kjøtt, er en del av habitusen til majoriteten av samfunnet (Gålmark 2008, Sollund 2012). Dette bidrar til å skape distanse mellom mennesker og dyr (Nibert 2002). Opatow påpeker at en av de psykologiske opphavene til moralsk ekskludering er adskillelse. Vi har en tendens til å differensiere dyr som objekter (Tajfel og Wilkes 1963 i Opatow 1990). Differensiering og kategorisering kan være ufarlig; det kan tjene som en forenkling av informasjon om noe eller noen. Imidlertid kan sosiale kategorier bli ødeleggende hvis det tjener som moralsk rettferdiggjøring for urettferdighet. Eksempelvis kan rase være en nøytral karakteristikk, men når det blir et

kriterium for sosial kategorisering, blir det samtidig en verdiladet merkelapp som skaper ulik behandling og konsekvenser for medlemmer av forskjellige grupper (Archer 1985, Tajfel 1978 i Opatow 1990). Hvis en derimot ser den andre i tilknytning til seg selv, kan dette forhindre moralsk ekskludering (Opatow 1990). Mennesker kan utvikle empati og medfølelse til husdyr som kylling og gris, og knytte bånd med dem. Likevel påpeker Nibert at dette dempes av det økonomiske system, hvis fokus er på å vedlikeholde status quo hva det angår bruken av dyr til mat (2002).

Både individuelle og sosiale elementer bidrar til moralsk ekskludering og inkludering. Moralsk ekskludering skapes og får sin kraft i en syklus hvor individer og samfunnet gjensidig påvirker hverandre. Når individer internaliserer den sosiale ordenen, omformes deres tanker om andre, deres moralske felleskap, og de deltar i symptomer av moralsk ekskludering som eksempelvis «dobbel standard» og psykologisk distansering (Opatow 1990:12). Hvem vi inkluderer i vårt moralske felleskap preges av den rådende kultur og historiske perioden vi lever i. Samtidig skaper individene selv en moralsk ekskludering. Både deres handlinger og oppførsel omformer den sosiale ordenen, omdefinerer grupperes rettigheter og de kan utvide og redusere det moralske felleskapet. Opatow påpeker at både den sosiale orden og individet er viktig å ta i betraktning hvis en skal forstå moralsk inkludering og ekskludering. Hun legger inn muligheter for å bryte ut av skadelige sykluser av moralsk ekskludering, og for sosial forandring (1990). Opatows beskrivelser om den sosiale og individuelle produksjon og reproduksjon av moralsk ekskludering, samt fokuset på sosial forandring kan minne om habitus. Bourdieu påpeker også muligheten for sosial forandring i samfunnet. Men ettersom det er en treghet i habitus, forekommer det ikke radikale forandringer, men i større grad en sosial reproduksjon ettersom det nye oppfattes fra ens tidligere skjemaer for oppfattelse og verdsettelse (Bourdieu 1999). Dette mener han er et sentralt trekk ved samfunnet (Prieur 2006). Hva det angår menneskers dominans over husdyrene, har det foregått forandringer i synet på dyr, og omfanget vi bruker dyrene på. Samtidig er det en sosial reproduksjon, i den grad at spesiesismen har hatt langvarig dominans i samfunnet og enkelte husdyr har blitt tillagt lav moralsk status, og blitt moralsk ekskludert i ulik grad opp gjennom tidene.

9.4 Hvor tett et dyresamfunn?

Med utgangspunkt i at husdyr i industrielle husdyrhold anses å ha lav moralsk status i flere deler av samfunnets institusjoner, skal det videre drøftes hvordan vi har skapt et «dyresamfunn»³¹ hvor mennesker og husdyr er fremmede for hverandre. Her trekkes det på Nils Christie bok *Hvor tett et samfunn?* (1982) for å drøfte hvor tett et dyresamfunn?

I Christies bok beskrives sentrale trekk i det norske samfunnet. Et element som han belyser er hvorvidt vårt samfunns vekst preges av forstørrelser hvor enheter vokser og vokser. Tettsted vokser til å bli byer, og sykestuer blir sykehus; alt forstørres. Dette er i motsetning til samfunn basert på knoppskytingsmodellen. Den sistnevnte modellen viser til et samfunn hvor vekst et sted fører til at noen flytter ut, og det skapes nye byer, nye tettsteder som er like de tidligere enhetene. I det lille samfunnet vet mennesker om hverandres hemmeligheter, og de ser hverandre på godt og vondt. Det er baksider med dette samfunnet, men først og fremst er de positive: vi er synlige for hverandre. I store samfunn vil mennesker i større grad opptre for hverandre i form av roller og ikke personer. Det er hovedsakelig stillingen som lege og butikksjef som blir sentral, og ikke innehaveren av denne rollen. I dette tilfelle vil det være vanskelig å få et inntrykk av personene. Et annet sentralt trekk ved forstørrelsessamfunnet er gjensidig avhengighet. Hvor en i knoppskytingssamfunnet har en avhengighet mellom mennesker som er varig, personifisert og omfattende, er det i forstørrelsessamfunnet avhengighet mellom organisasjoner eller sosiale system. Forholdene til hverandre blir dermed veldig spesifisert. I store samfunn vil enhetens størrelse, samt oppsplittingen, kunne ut i en reduksjon av mennesker i å se hverandre. Menneskers personlige avhengighet blir også mindre (Christie 1982).

Noen av trekkene som Christie beskriver i det forstørrede samfunn (1982) benyttes her for å drøfte tendenser ved vårt dyresamfunn. I alle relasjoner, enten det gjelder kjæledyr eller husdyr er det skjev fordeling av makt. Mennesker gir ikke dyrene grunnleggende rettigheter, som blant annet retten til frihet og bevegelse (Sollund 2012). Mitt hovedanliggende er her å beskrive hvor tett dyresamfunn vi har for gris og kylling; hvordan blant annet industrialiseringstendensene i husdyrholdet, som kan knyttes til det «forstørrede samfunn» i Christies formuleringer, har ført til at nærheten mellom mennesker og husdyr stadig brytes ned (Sollund 2009), og hvor flere av husdyrene er fremmede for majoriteten av samfunnet. Husdyrene er ikke synlige for store deler av samfunnet – de opptrer i roller som kjøttvarer,

³¹ Med «dyresamfunn» peker jeg på hvilken posisjon dyr har i menneskesamfunnet. Et «dyresamfunn» innebærer både husdyr (her:gris og kylling som produserer kjøtt) og kjæledyr.

pelsjakker, underholdningsaktører, forskningsverktøy og ikke som enkeltindivider med personlighet eller egenverdi. Grisens og kyllingens «usynlighet» læres gjennom menneskers sosialiseringssprosess. I den grad mennesker og husdyr er gjensidig avhengig av hverandre, er dette kortvarig og lite personlig. Det er en spesifisert relasjon både mellom bonde og husdyr, kontrollør og husdyr, konsumer og matprodukt, og mellom subjekt og objekt. Dermed vil trolig ikke dette dyresamfunnet betegnes å være tett.

Posisjonen husdyr som gris og kylling har, er innvevd i vårt samfunn. Husdyrenes lave moralske status i samfunnet illustrerer at gris og kylling i industrielle husdyrhold i stor grad anses å ha nytteverdi - de skapes og brukes for menneskers nytte. Husdyrene har materiell og praktisk verdi for mennesker, og har lav egenverdi. Dette synet gjelder ikke bare for bønder og kontrollørene i Mattilsynet, men kan også gjelde for andre mennesker i samfunnet, som i stor grad reproducerer og domineres av spesiesisme.

9.5 Oppsummering av kapittelet

Husdyrene har lav moralsk status i flere deler av samfunnet. I dyrevelferdsloven tilegnes ikke husdyrene rettigheter, selv om de kan tilskrives en moralsk verdi. Tolkninger av kristendom og ulike filosofiretninger kan legitimere menneskers dominans over husdyr. Samtidig kan Singer og Regans filosofiske betraktninger føre til at enkelte dyr tilegnes mer moralsk status enn andre. Under sosialiseringssprosessen lærer mennesker hvilken moralsk status de skal tilegne husdyr, og hvilken rolle husdyrene har for mennesker i samfunnet. Vi lærer hvem vi skal inkludere og ekskludere i vårt moralske fellesskap. Samtidig foregår det ikke nødvendigvis en total sosial reproduksjon i hvem som defineres innenfor og utenfor vårt moralske fellesskap – dette kan forandres i noen grad (Opatow 1990:4).

Husdyr som gris og kylling i kan i stor grad tolkes å være den «andre» i store deler av vårt samfunn, og industrialiseringen har bidratt til å distansere mennesker enda mer fra husdyrene. Både kontrollørene og bøndene, så vel som majoriteten i samfunnet er distansert fra husdyrene, på ulike nivå. Store deler av samfunnet har en gjensidig avhengighet til husdyr, som er kortvarig og lite personlig, og husdyr som gris og kylling opptrer i roller som kjøttvarer, og dette kan bidra til at vi ikke ser det enkelte husdyrene med deres mangfoldige behov og egenverdi. Dermed er trolig ikke vårt dyresamfunn så tett.

10 Oppsummering og avsluttende ord

Problemstillingen i oppgaven er: Hvilken dyrevelferd fremmes i industrialiserte gris- og kyllingholdvirksomheter? Gjennom å analysere dokumenter og det empiriske datamateriale har jeg fått en bredere forståelse av hvilken dyrevelferd som fremmes av kontrollører og bønder i gris- og kyllingholdvirksomheter, og hvorfor dette er tilfelle. Gjennom kapittel fire til ni har jeg gjennomgått både Mattilsynet som kontrollvirksomhet, dyrevelferdsloven og tendenser i gris- og kyllingholdet. Jeg har pekt på hvordan dyrevelferdsloven forstås og forvaltes, samt trukket inn kontrollørens og bøndenes dyrevelferdsforståelser. Jeg har analysert hvordan kontrollørene og bøndene anvender ulike nøytraliseringsteknikker, og deltar i en kulturell benektelse av husdyrenes (nødvendige) lidelser. I oppgaven har det blitt pekt på hvordan noen grupper eller meninger om dyrevelferd utdefineres fra informantenes dyrevelferdsforståelse. Ved å belyse dyreverners abolisjonistiske ståsted er dyrevelferdsbegrepet blitt problematisert. Husdyrenes moralske status i samfunnet er blitt berørt i flere deler av oppgaven, og særlig i kapittel ni. I dette kapittelet skal jeg besvare problemstillingen ved å legge fram mine viktigste hovedfunn i oppgaven. Dermed skal jeg trekke fram forvaltningen av dyrevelferdsloven og hvilken dyrevelferd som tilegnes dyr i industrielle husdyrhold.

10.1 Tilsynsblikket er et begrenset blikk

Mattilsynets kontrollører forvalter dyrevelferdsloven av 2009 med hjemlede forskrifter. Dyrevelferdslovens § 1 og 3 viser til lovens uttalte formål. I § 1 står det at «formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr», og i § 3 beskrives det at «dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger». Lovforarbeidene forut for dyrevelferdsloven gir ingen klar definisjon av dyrevelferd. Dermed blir «god dyrevelferd» i loven et fleksibelt begrep som kan avveies opp mot menneskers økonomiske interesser i å bruke dyr. Videre har begrepet om dyrs egenverdi i dyrevelferdsloven en utilsiktet virkning, idet den kun har symbolsk verdi og ikke reell verdi for dyrene. Husdyr som gris og kylling har lav egenverdi, ettersom de ikke er mål i seg selv, men ofres for andres interesser. Dette vises igjen i § 3, siste setningsledd, hvor dyr skal «beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og

belastninger». Dermed vil husdyrene påføres lidelser som er nødvendige, i den grad gris og kylling skal produsere mat for mennesker. Slik § 1 og 3 skal forstås ut i fra lovforarbeidene, påvirker hvordan kontrollørene forvalter dyrevelferdsloven, og hvilken dyrevelferd bøndene fremmer i husdyrholdvirksomheten.

Kontrollørenes forvaltning av dyrevelferdsloven viser at de har et eget blikk – et tilsynsblikk i husdyrholdvirksomheten. Tilsynsblikket illustrerer dyrevelferden som fremmes i industrialiserte gris- og kyllingholdvirksomheter. Utøvelsen av tilsynsblikket preges av strukturelle føringer på globalt, nasjonalt og lokalt nivå, samt kontrollørens faglige skjønn. Politiske føringer på internasjonalt nivå påvirker hvordan kontrollørene utfører tilsyn, og hvilket fokus tilsynsblikket har i husdyrholdvirksomheten. Tilsynsblikket er derfor ikke kun et individuelt blikk, men også et strukturelt blikk. Pierre Bourdieus begrep habitus omfavner samfunnets strukturer og det enkelte individ (1977). Kontrollørenes habitus forteller hvorfor kontrollørene tenker og handler slik de gjør i husdyrholdfeltet. Dette har avgjørende konsekvenser for hvordan dyrevelferdsloven virker i de industrielle husdyrholdvirksomhetene.

Ut ifra observasjoner og intervjuer kan dette tilsynsblikket beskrives å være et overordnet og begrenset blikk over husdyrholdvirksomhetene. Blikket styres av sjekkpunkter fra kravpunktlisten. Kravpunktlisten inneholder punkter fra forskrifter og dyrevelferdsloven for hvordan hold av husdyr skal tolkes. I dette inngår et fokus på det synlige: husdyrenes skader og sykdom. Samtidig er blikket festet på fysiske innretninger i husdyrholdvirksomheten og bøndenes dokumenter. Kontrollørene utøver dermed en såkalt «sjekkpunktvelferd» (Jacobsen 2014). Kontrollørene utøver et begrenset blikk, idet tilsynsblikket fokuserer på kun noen aspekter i husdyrholdet. De kontrollerer ikke bøndenes behandling av husdyr og husdyrenes følelser og naturlige atferdsbehov. Dyrevelferden som fremmes av kontrollørene tar utgangspunkt i den økonomiske logikken som ligger implisitt i dyrevelferdsloven. Dermed fremmer kontrollørene en begrenset dyrevelferd.

10.2 Grisens og kyllingens «velferd» i industrielle husdyrhold

Forvaltningen av lovverket forteller hvilken dyrevelferd som myndighetene ønsker å oppnå. Dette reflekteres i hvilken dyrevelferd bøndene tilegner dyr i industrielle husdyrhold.

Hvorvidt «god dyrevelferd» fremmes i industrielle husdyrhold kan problematiseres. Gris og kylling lever begrensede og korte liv i disse virksomhetene. Dette gjenspeiles i den høye dyretettheten som kjøttproduserende kyllinger lever i, og den målrettede avlen av kyllinger og gris. I dyrevelferdsloven står det at dyr skal holdes i miljø som gir dem mulighet til å utøve naturlig atferd (§ 23), samt at «avl skal fremme egenskaper som gir robuste dyr med god funksjon og helse» (§ 25). Hva loven gir inntrykk av i § 23 og 25, slik også § 1 og 3 viser, er noe annet enn lovens virkning i praksis, og hvordan industrielle husdyrhold drives. Det er tydelig at dyrevelferdsloven tolkes i menneskers favør.

Husdyrene tilegnes en dyrevelferd som innbefatter at de skal oppleve nødvendige lidelser. I denne dyrevelferdsforståelsen oppfattes ikke gris og kylling som ofre. Husdyrene anses kun som ofre i tilfeller hvor bønder enten unnlater å ta vare på dyrene, eller aktivt påfører dyrene unødige lidelser. Slik bøndene driver husdyrhold, er i tråd med hva de anser som god dyrevelferd. Dyrevelferd kategoriseres hovedsakelig etter dyrenes fysiologiske funksjon, dyrenes følelser og/eller naturlig atferd i naturlige omgivelser. Det viktigste for å oppnå god dyrevelferd, ifølge bøndene, er å gi dyrene nok mat og drikke, samt holde dem friske. Dette inngår som en del av bøndenes fokus på dyrenes fysiologi, som er i tråd med tilsynsblikkets fysiologiske fokus.

Velferdsbegrepet er problematisk i den grad den tilslører husdyrenes nødvendige smerter og lidelser. «Dyrevelferd» kan fungere som en eufemisme, og med dette dekke over skadelige handlinger som utføres mot dyr, selv om handlingene ikke oppfattes som ulovlige. Bøndene knytter også god dyrevelferd sammen med god produksjon. Dermed knyttes dyrevelferd opp mot økonomisk avkastning og effektiv drift - faktorer som er styrende for deres produksjonsformer. Dyrevelferdsloven tilskriver ikke husdyrene juridiske rettigheter. Hvis dyr tilskrives rettigheter, hadde dette ført til at bønder ikke kunne fortsatt å drive industrielt husdyrhold, slik de gjør i dag. Dyrevelferdsloven legger derimot til rette for at slike virksomheter kan fortsette som før. Dyrevelferdsloven av 2009 kom som et svar på økt fokus på dyrevelferd og dyrehold. Dyrene skulle ikke kun vernes for lidelse, men gis velferd. Imidlertid viser forvaltningen av dyrevelferdsloven, informantenes dyrevelferdsforståelser og dyrevelferden i husdyrholdet, at lovverket gir minimal virkning for dyrene. Dyrene opplever nødvendige smerter og lidelser, og det er denne dyrevelferden som fremmes i husdyrholdet av kontrollørene og bøndene. Derfor blir dyrevelferd et utfordrende begrep. Det gir ikke dyrene beskyttelse, men det fleksible dyrevelferdsbegrepet «beskytter» bøndenes behandling av dyr i

husdyrholdet. Dermed får bøndene mulighet til å fortsette å definere sine industrielle husdyrhold som «normale», og i takt med slik dyrevelferd forstås blant informantene.

Dyrevelferdsbegrepet i seg selv er ikke tilslørende, men ettersom hva mennesker legger i begrepet når de beskriver «god dyrevelferd». Muligens vil ikke dyrevelferd tolkes på andre måter enn det gjør i dag. Likevel har dyrevelferd politisk verdi (Garner 2006), og kan dermed videreføres. Paul Hamilton mener at reformer er starten på en dialog, og at politikk handler om kompromisser, forhandlinger og normer som utvikles i tråd med nye sosiale og kulturelle skikker (Hamilton 2011). Dyrevelferd er derfor et fruktbart begrep å benytte seg av, ettersom forandringer i et slikt felt, som også i andre felt hvor en ønsker rettigheter, som kvinner og fargede, ikke kommer med en gang, men over tid (ibid.). Vage formuleringer i dyrevelferdsloven kan fylles med nye forståelser. Hva som anses som «unødige påkjenninger og belastninger» (Garner 2006) eller «god dyrevelferd» er ikke statisk og kan endres. Sosiale forandringer har skjedd i dette feltet og vil fremdeles kunne skje.

Antall ord: 41 066

Litteraturliste

Aakvaag, Gunnar (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.

Aaltola, Elisa (2012): "Differing Philosophies: Criminalisation and the Stop Huntingdon Animal Cruelty Debate" i Sollund, Larsen and Ellefsen (red) (2012): *Eco-Global crimes – Contemporary problems and future challenges*. Ashgate.

Aas, Geir (2009): *Politiinngrep i familiekonflikter. En studie av ordenspolitiets arbeid med familiekonflikter/familievoldssaker i Oslo*. PhD-avhandling, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Juridisk fakultet. Universitetet i Oslo.

Agnew, Robert (1998): "The causes of animal abuse: A socio-psychological analysis" i *Theoretical Criminology* Volume. 2, No.2, p. 177-209. London:SAGE publications.

Almås, Reidar (2002): *Norges landbrukshistorie IV 1920-2000. Frå bondesamfunn til bioindustri*. Oslo:Det norske samlaget.

Animalia (2013): *Den norske kjøtt og eggbransjens retningslinje for dyrevelferdsprogram for slaktekylling*. Tilgjengelig fra <http://www.animalia.no/upload/Filer%20til%20nedlasting/HT-Fj%c3%b8rfe/Dyrevelferdsprogram%20slaktekylling/Den%20norske%20kj%c3%b8tt-%20og%20eggbransjes%20retningslinje%20for%20dyrevelferdsprogram%20slaktekylling.pdf> [Lesedato: 28.01.15]

Ashfort, Blake.E og Vikas Anand (2003): "The Normalization of Corruption In Organizations" i *Research in Organizational Behavior* (2003), Volume 25, p.1-52.

Aubert, Vilhelm (1976): *Rettens sosiale funksjon*. Oslo:Universitetsforlaget.

Aubert, Vilhelm (1954): *Om Straffens sosiale funksjon*. Oslo:Akademisk forlag.

Bagley, Malene Furnes (2013): "Dyrevelferdsprogram slaktekylling – bevisbyrden er vår" i *Fjørfe* Nr. 04-14. s.41.

Bandura, Albert (1990): "Selective activation and disengagement of moral control." i *Journal of Social Issues* (1990), Volume 46, No.1, p. 27-46.

Beirne, Piers (2007): "Animal Rights, animal abuse and green criminology" i Beirne og South (red) (2007): *Issues in Green Criminology. Confronting harms against environments, humanity and other animals*. Willan Publishing.

Beirne, Piers og Nigel South (2007): "Introduction: approaching green criminology" i Beirne og South (red) (2007): *Issues in Green Criminology. Confronting harms against environments, humanity and other animals*. Willan Publishing.

Beirne, Piers (1999): "For a Non-speciesist Criminology: Animal Abuse as an Object of Study" i *Criminology* (1999), Volume 37, No.1, p.117-148.

Bentham, Jeremy (1789): "A Utilitarian View", (utdrag fra *The Principles of Morals and Legislation*, chapter XV11, section 1). i *The Animal Rights Library. Morality beyond humanity*. Tilgjengelig fra: <http://www.animal-rights-library.com/texts-c/bentham01.htm> [Lesedato: 21.03.15]

Berg, Lars Petter (2013): "Landbruks- og matdepartementet" i *Store Norske Leksikon* Tilgjengelig fra: https://snl.no/Landbruks-_og_matdepartementet [Lesedato: 20.04.15]

Berg, Lisbet (2002): "Dyr er ikke bare mat. Om synet på dyrevelferd i Norge" i *Dyrevelferd i Norge 2002*. Oppdragsrapport nr. 10. SIFO, Statens institutt for forbruksforskning.

Bibelen: Den hellige skrift: Det gamle og Det nye testamentet (2013). Oslo: Bibelselskapet.

Bourdieu, Pierre (2006): "Kapitalens former" i *Agora*. Årgang. 24, nr 1/2 (2006).

Bourdieu, Pierre (1999): *Meditasjoner*. Norsk Utgave: Pax forlag. Kap 4-5.

Bourdieu, Pierre (1997): *Af praktiske grunde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, Pierre (1994): "Structures, Habitus, Power: Basis for a Theory of Symbolic" i Dirks NB, G. Eley og SB. Ornter (red) (1994): *Culture/Power/History. A reader in contemporary social theory*. Princeton University Press.

Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press.

- Bracke, MBM, BM. Spruijt og JHM. Metz (1999): "Overall animal welfare assessment reviewed. Part 1: Is it possible?" i *Netherlands Journal of Agricultural science*, (1999), Volume 47, p.279-291.
- Broom, Donald M. (2011): "A history of Animal Welfare Science" i *Acta Biotheor* (2011), 59, p.121-137.
- Bryman, Alan (2012): *Social Research Methods*. Oxford University Press. 4. Utgave.
- Bye, Arild, Magnhild Øvre og Jørn Haudemann-Andersen (2015): "Mattilsynet kan ikke forhindre dyrevanskjøtsel" i *NRK*. Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/trondelag/ingen-tar-ansvar-for-dyrelidelsene-i-fjos-1.12275953> [Lesedato: 11.04.15]
- Børresen, Bergljot (2000): "Menneskets medfødte forutsetninger som vertskap for produksjonsdyr" i Føllesdal, Andreas (red) (2000): *Dyreetikk*. Bergen:Fagbokforlaget.
- Cazaux, Geertrui (1999): "Beauty and the beast: Animal abuse from a non-speciesist criminological perspective" i *Crime, Law and Social Change* (1999), Volume 31, no. 2, p. 105-125.
- Christie, Nils (2004): "Kriminalitet finnes ikke" i (Christie) (2004): *En passende mengde kriminalitet*. s. 11-23. Oslo:Universitetsforlaget.
- Christie, Nils (1986): "The ideal victim" i Ezzat A. Fattah (red) (1986): *From crime policy to victim policy: reorienting the justice system*. p. 17-30. London: Macmillan.
- Christie, Nils (1982): *Hvor tett et samfunn?* Kap. 1. Oslo:Universitetsforlaget.
- Cohen, Stanley (2001): *States of denial. Knowing about atrocities and suffering*. Cambridge.
- Dalberg- Larsen, Jørgen (2005): *Lovene og livet. En rettsociologisk grundbog*. København:Jurist- og økonomforbundet Forlag.
- Dawkins, Marian Stamp (1998) "Evolution and animal welfare" i *The quarterly review of biology* (1998), Volume 73, no.3. University of Chicago.
- Ekesbo, Ingvar (2011): *Farm animal Behavior: Characteristics for Assessment of Health and Welfare*. Cabi Publishing.

- Ellefsen, Rune (2013): *Med lov til å pine. Om bruk og beskyttelse av dyr*. Oslo:Fritt forlag.
- Ellefsen, Rune (2009): *Ny dyrevelferdslov: beskyttes dyr eller næring?: interessekonflikt og motstridende syn på dyrs status i lovprosessen forut for dyrevelferdsloven*. Masteroppgave i rettssosiologi. Universitetet i Oslo.
- Esmark, Kim (2006): “Bourdieu's uddannelsessociologi” i Prieur, Annick og Carsten Sestoft (red) (2006): *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København:Hans Reitzels Forlag.
- Fangen, Katrine (2004): *Deltagende observasjon*. Bergen:Fagbokforlaget,
- Finansdepartementet (2013): *Reglement for økonomistyring i staten. Bestemmelser om økonomistyring i staten*. Oslo: Finansdepartementet. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/vedlegg/okstyring/reglement_for_ekonomistyring_i_staten.pdf [Lesedato: 13.01.15]
- Finstad, Liv (2003): *Politiblikket*. Oslo:Pax Forlag.
- Forskningsetiske retningslinjer (2013): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).
- Francione, Gary L. (2014): “Animal Welfare and the Moral Value of Nonhuman Animals” i Andersson Cederholm, Erika, Amelie Björck, Kristina Jennbert og Ann- Sofie Lönngrén (red) (2014): *Exploring the Animal Turn: Human-animal relations in Science, Society and Culture*. The Pufendorf Institute for Advanced Studies.
- Francione, Gary L. (2010): “The Abolition Of Animal Exploitation: Abolition or regulation?” i Garner og Francione (2010): *The Animals Right debate*. Columbia University Press.
- Fraser, David (2009): “Assessing Animal Welfare: Different Philosophies, Different Scientific Approaches” i *Zoo Biology* 28. p. 507-518.
- Fraser, David, DM. Weary, EA Pajor og BN Milligan (1997): “A scientific conception of animal welfare that reflects ethical concerns” i *Animal Welfare* (1997), No.6, p.187-205. Universities Federation for Animal Welfare.

- Frihagen, Arvid og Jan Fridthjof Bernt (2013) "Forvaltningsloven" i *Store Norske Leksikon*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/forvaltningsloven> [Lesedato: 09.01.15]
- Frøslie, Arne (2000): "At dyr ikkje skal lide i "utrensmål". Om dyrevernlovens hovedparagraf" i Føllesdal (red) (2000): *Dyreetikk*. Bergen:Fagbokforlaget.
- Galtung, Johan (1969): "Violence, Peace, and Peace Research" i *Journal of Peace Research* (1969), Volume 6, No. 3 p.167-191.
- Gamlund, Espen (2013): "Ethiske perspektiver på dyr og natur" i Sollund, Tønnessen og Larsen (red) (2013): *Hvem er villest i landet her?* Oslo:Spartacus.
- Garner, Robert (2006): "Animal Welfare: A Political Defence" i *Journal of Animal Law and ethics* (2006), 161.
- Grevenhof, E.M, H.C.M. Heuven, P.R. van Weeren, og P. Bijma. (2012): "The relationship between growth and osteochondrosis in specific joints in pigs" i *Livestock Science* (2012), Volume 143, No. 1, p. 85–90.
- Grøndahl, Ann Margaret og Cecilie Marie Mejdell (2013): "Gir vi gris og høns et liv det er verdt å leve?" i Sollund, Tønnessen og Larsen (red) (2013): *Hvem er villest i landet her?* Oslo:Spartacus.
- Gålmark, Lise (2008) "Aristotle Revisited: Anthro-Androcentrism and Meat Normativity" i Sollund, Ragnhild (red) (2008): *Global Harms. Ecological Crime and Speciesism*. New York:Nova Science Publishers, Inc.
- Halvorsen, Knut (2008): *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo:Cappelen Akademisk forlag.
- Hamilton, Paul (2011): "Animal Liberation: A View from Political Science" i *The Brock Review* (2011), Volume 12, No. 1. Brock University.
- Hammerslev, Ole og Mikael Rask Madsen (2013): "Introduktion" i Hammerslev og Madsen (red) (2013): *Rettssociologi. Klassiske og moderne perspektiver*. København:Hans Reitzels forlag.
- Harrison, Ruth (2013): *Animal machines*. London: Cabi International.

Hauge, Ragnar (2001): *Kriminalitetens årsaker*. Oslo:Universitetsforlaget.

Hawkins, Keith (1992): "The Uses of legal discretion: Perspectives from Law and Social science" i Hawkins (red) (1992): *The uses of discretion*. Clarendon Paperbacks.

Hillyard, Paddy og Steve Tombs (2004): "Beyond criminology?" i Hillyard, P, C. Pantazis, S. Tombs og D. Gordon (red) (2004): *Beyond Criminology. Taking harm seriously*. London:Pluto Press.

Huntingford, FA, C. Adams, VA Braitwaite, S. Kadri, TG. Pottinger, P. Sandøe og IF. Turnbull (2006): "Review paper. Current issues in fish welfare" i *Journal of Fish Biology* (2006), Volume 68, p.332-372. The fisheries society of the British Isles.

Jacobsen, Einar (2014): *Den moderne kyllingen: Et STS- og risikoperspektiv på en dynamisk formingsprosess*. Masteroppgave ved senter for teknologi, innovasjon og kultur. Universitetet i Oslo.

Jamieson, Ruth og Kieran McEvoy (2005): "State crime by proxy and juridical othering" i *British Journal of Criminology* (2005), Volume. 45, No. 4, p. 504-527.

Jessen, Jorunn Theresia (2005): "Forvaltning som yrke. Autonomi, skjønn og kompetanse i forvaltningen av trygd og sosiale tjenester" i *NOVA* (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) Rapport 15/05.

Johannessen, A., P.A. Tufte og L. Christoffersen (2010): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo:Abstrakt Forlag.

Jørgensen, Marianne og Louise. J. Phillips (2002): *Discourse analysis as theory and method* London: Sage publications.

Kjærnes, U., S. O. Borgen, A. Borch, og R. Lavik (2010): "Tillit til kjøtt - endringer og utfordringer i det norske markedet" i *SIFO Project Report* (2010), Nr. 14.

Kleveland, Live (2013): "Livet, smerten og friheten. Sikres dyrs interesser av dyrevelferdsloven og forvaltningen?" i Sollund, Tønnessen og Larsen (red) (2013): *Hvem er villest i landet her?* Oslo:Spartacus.

Knudsen, Olav Fagelund, Ottar Julsrud og Knut Are Tvedt (2015): “Den europeiske union” i *Store Norske Leksikon* Tilgjengelig fra: https://snl.no/Den_europeiske_union [Lesedato: 25.04.15]

Kristiansen, Bettina Lemann (2013): “Utviklingsfaser i forvaltningens regulering” i Hammerslev og Madsen (red) (2013): *Retts sosiologi. Klassiske og moderne perspektiver*. København:Hans Reitzels Forlag.

Kristiansen, Tore S. (2013): “Historien om laksen - fra elvas konge til Norges viktigste husdyr” i Sollund, Tønnessen, Larsen (red) (2013): *Hvem er villest i landet her?* Oslo:Spartacus.

Lacey, Nicola (1992): “The Jurisprudence of Discretion: Escaping the Legal Paradigm” i Hawkins (red) (1992): *The uses of discretion*. Clarendon Paperbacks.

Landbruksdepartementet (2002): *Om dyrevelferd og dyrehold*. St.meld nr.12 (2002-2003). Oslo: Landbruksdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-12-2002-2003-/id196533/?docId=STM200220030012000DDDEPIS&ch=1&q=> [Lesedato: 15.08.14]

Landbruks- og matdepartementet (2014b): *Mattilsynets Tildelingsbrev*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/mattilsynet---tildelingsbrev-2014/id750510/> [Lesedato: 13.01.15]

Landbruks- og matdepartementet (2014a): *Statsbudsjettet 2014. Tildelingsbrev til Mattilsynet*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brev/tildelingsbrev_mattilsynet_2014.pdf [Lesedato: 13.01.15]

Landbruks- og matdepartementet (2013): *Proposisjon til Stortinget*. Prop. 1 S (2013-2014). Oslo: Landbruks- og matdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/b305105f535544e3be0df4083183b4e0/nn-no/pdfs/prp201320140001lmdpdfs.pdf> [Lesedato: 19.01.15]

Landbruks- og matdepartementet (2012): *Slaktekyllingdirektivet*. EØS-notat. Oslo: Landbruks- og matdepartementet. Tilgjengelig fra:

<https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/vet---slaktekyllingdirektivet/id523539/> [Lesedato: 09.01.15]

Landbruks- og matdepartementet (2008): *Om lov om dyrevelferd*. Ot.prp.nr.15 (2008-2009): Oslo: Landbruks- og matdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/otprp-nr-15-2008-2009-/id537570/?docId=OTP200820090015000DDDEPIS&ch=1&q=> [Lesedato: 08.01.15]

Landbruks- og matdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet (2007): *Forslag til ny dyrevelferdslov ut på høring*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/horing_dyrevelferdsloven.pdf [Lesedato: 13.10.14]

Larsen, Guri (2003): *Dyrevern eller samfunnsvern? Dyremishandling som lovbrudd og lovlydig handling*. Oslo:Unipub forlag.

Lempert, Richard (1992): “Discretion in a Behavioral Perspective: The case of a public housing Eviction Board” i Hawkins (red) (1992): *The uses of discretion*. Clarendon Paperbacks.

Lund, V., CM. Mejdell, H. Rocklinsberg, R. Anthony og T. Håstein (2007): “Expanding the moral circle: farmed fish as objects of moral concern” i *Diseases of aquatic organisms* (2007), Volume 75, No.2, 109.

Løvik, Kjell (2009): *DYRETRAGEDIER – En studie om dyremishandling i gårdsbesetninger og beredskapen for å fange opp slike hendelser tidlig i forløpet*. Masteroppgave i samfunnssikkerhet, Universitetet i Stavanger.

Martinsen, Siri og Toralf Metveit (2013): “Veterinærens rolle i utviklingen av norsk dyrevern” i Sollund, Tønnessen, Larsen (red) (2013): *Hvem er villest i landet her?* Oslo:Spartacus.

Maruna, Shadd og Heith Copes (2005): “What Have We Learned from Five Decades of Neutralization Research” i *Crime and Justice* (2005), Volume 32, p. 221-320. The University of Chicago Press.

Mathiesen, Thomas (2011): *Retten i samfunnet. En innføring i retts sosiolog*. 6.utgave. Oslo:Pax forlag.

Mattilsynet (2015b): *Et mer slagkraftig Mattilsyn klar til innsats*. Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/mat_og_vann/et_mer_slagkraftig_mattilsyn_klar_til_innsats.18049
[Lesedato: 07.04.15]

Mattilsynet (2015a): *Om Mattilsynet*. Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/ [Lesedato: 09.01.15]

Mattilsynet (2014c): *Ny regionmodell vedtatt for Mattilsynet*. Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/ny_regionmodell_vedtatt_for_mattilsynet.15868
[Lesedato: 07.04.15]

Mattilsynet (2014b): *Strategi: 2015-2020*. Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/mattilsynets_strategi_2015__2020pdf.13190/binary/Mattilsynets%20strategi%202015%20-%202020.pdf [Lesedato: 19.01.15]

Mattilsynet (2014a): *Mattilsynets reaksjonsformer*. Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/dyr_og_dyrehold/dyrevelferd/mattilsynets_reaksjonsformer_og_virkemidler_ved_brudd_paa_dyrevelferdsloven.2533 [Lesedato: 16.01.15]

Mattilsynet (2013b): *Mattilsynets årsrapport*. Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/mattilsynets_aarsrapport_for_2013.13388/binary/Mattilsynets%20%C3%A5rsrapport%20for%202013 [Lesedato: 24.01.15]

Mattilsynet (2013a): *Åpent seminar om dyrevelferd*. Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/dyr_og_dyrehold/dyrevelferd/aapent_seminar_om_dyrevelferd.10906 [Lesedato: 28.04.15]

Mattilsynet (2012b): *Sluttrapport. Nasjonalt tilsynsprosjekt. Dyrevelferd i slaktekylling*
Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/dyr_og_dyrehold/dyrevelferd/ansvar_og_oppgaver/rapport_dyrevelferd_i_slaktekyllingproduksjonen_2012pdf.7500/binary/Rapport%2020dyrevelferd%20i%20slaktekyllingproduksjonen%202012.pdf [Lesedato: 16.01.15]

Mattilsynet (2012a): *Mattilsynets årsrapport*. Tilgjengelig fra:
[http://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/mattilsynets_aarsrapport_for_2012_kortversjon.9927/binary/Mattilsynets%20%C3%A5rsrapport%20for%202012%20\(kortversjon\)](http://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/mattilsynets_aarsrapport_for_2012_kortversjon.9927/binary/Mattilsynets%20%C3%A5rsrapport%20for%202012%20(kortversjon)) [Lesedato: 08.01.15]

Mattilsynet (2010): *Veileder til forskrift om hold av storfe*. Tilgjengelig fra:
http://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/gjeldende_regelverk/veiledere/veileder_til_forskrift_om_hold_av_storfe.1853/binary/Veileder%20til%20forskrift%20om%20hold%20av%20storfe [Lesedato: 20.01.15]

Nibert, David (2002): *Human rights and animal rights: Entanglements of oppression and liberation*. Rowman and Littlefield publishers, inc.

Norgaard, Kari Marie (2006): "People Want to Protect Themselves a Little Bit": Emotions, Denial, and Social Movement Nonparticipation" i *Sociological Inquiry* (2006), Volume 76, No. 3, p. 372–396.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (2015): Forvaltningsdatabasen: *Mattilsynet – distriktskontor*. Tilgjengelig fra:
<http://www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/enhet/19701/endringshistorie> [Lesedato: 09.01.15]

Norges Forskningsråd (2005): *Forskningsbehov innen dyrevelferd i Norge. Rapport fra styringsgruppen*. Oslo.

Nurse, Angus (2013): *Animal Harm. Perspectives on Why People Harm and Kill Animals*. Ashgate.

Olesen, Annette (2013): "Kriminalitet og straf" i Hammerslev og Madsen (red) (2013): *Retts sosiologi. Klassiske og moderne perspektiver*. København: Hans Reitzels Forlag.

Opotow, Susan og Leah Weiss (2000): "Denial and the Process of Moral Exclusion in Environmental Conflict" i *Journal of Social Issues* (2000), Volume 56, No. 3, p. 475-490.

Opotow, Susan (1990): "Moral Exclusion and Injustice: An Introduction" i *Journal of Social Issues* (1990), Volume 46, No. 1, p. 1–20.

Patterson, Karen (2002): "The petting order: Sociologists look at roles assign animals" i *The Dallas Morning News* 4.13.2002. (Intervju med Carol Thompson). Tilgjengelig fra: <http://www4.wittenberg.edu/administration/hollow/2001-02issues/may4/nibertdallasnews.html> [Lesedato: 16.03.15]

Prieur, Annick (2006): "En teori om praksis" i Prieur, Annick og Sestoft, Carsten (red) (2006): *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København:Hans Reitzels Forlag.

Rauw, WM, E. Kanis, E.N. Noordhuizen-Stassen og F.J. Grommers (1998): "Undesirable side effects of selection for high production efficiency in farm animals: a review" i *Livestock Production Science* 56 (1998), p.15–33.

Reay, Diane (2004): "'It's all becoming a habitus': beyond the habitual use of habitus in educational research" i *British journal of sociology of education* (2004), Volume 25, No.4, p. 431-444. Carfax Publishing.

Regan, Tom (1983): *The case for animal rights*. University of California Press.

Riise, Ingvill (2012): "Natural exploitation: the shaping of the human-animal relationship through concepts and statements" i Sollund, Larsen and Ellefsen (red) (2012): *Eco-Global crimes – Contemporary problems and future challenges*. Ashgate.

Riksrevisjonen (2012): *Riksrevisjonens undersøkelse av Mattilsynet (2011-2012)*. Dokument 3:8. Tilgjengelig fra: https://www.riksrevisjonen.no/Rapporter/Documents/2011-2012/Dokumentbase_3_8_2011_2012.pdf [Lesedato: 13.01.15]

Ryder, Richard (2007): *Speciesism*. Tilgjengelig fra <http://web.archive.org/web/20070917120716/www.richardryder.co.uk/speciesism.html>. [Lesedato: 19.05.14]

Røe, Mali Hagen (2010): "14.000 kyllinger fikk etseskader" i *Østlendingen*, 15.09.2010. Tilgjengelig fra: <http://www.ostlendingen.no/nyheter/nord-%C3%B8sterdal/14-000-kyllinger-fikk-etseskader-1.5632636> [Lesedato: 18.03.2015]

Rådet for dyreetikk (2009): *Dagens husdyravl i et etisk perspektiv*. Tilgjengelig fra: http://www.radetfordyreetikk.no/Utallelser/Uttalelse_husdyavl_05062009.pdf [Lesedato: 29.01.15]

Singer, Peter (2002): *Dyrenes frigjøring*. Oslo:Spartacus (Animal Liberation, first published 1975, New York).

Skarstad, Guro og Svein Ole Borgen (2007): “Norwegian poultry farmers’ view on animal welfare” i *Discussion paper* (2007), No.4. Norwegian Agricultural Economics Research Institute.

Skarstad, Guro, Laura Terragni og Hanne Torjusen (2007): “Animal welfare according to norwegian consumers and producers: definitions and implications” i *International Journal of Sociology of Agriculture and Food* (2007), Volume 15, No 3, p. 74-90.

Slettan, Svein (2005): *Vi trenger en mer dyrevennlig lovgivning*. Tilgjengelig fra: http://www.dyrevern.no/politikk_samfunn/boker_artikler/artikler_om_dyrevern/juss/vi_trenger_en_mer_dyrevennlig_lovgivning [Lesedato: 17.03.15]

Sollund, Ragnhild (2013): “Animal abuse, animal rights and species justice”. Notat presentert på The ASC (American Society of Criminology) Annual Meeting, Atlanta, 2013. Tilgjengelig fra:https://asc41.com/Annual_Meeting/2013/Presidential%20Papers/Sollund%20Animal%20Abuse.pdf [Lesedato: 16.05.14]

Sollund R, M. Tønnessen og G. Larsen (2013): “Introduksjon: fra bruksdyr til dyreverd” i Sollund, Tønnessen, Larsen (red) (2013): *Hvem er villest i landet her?* Oslo:Spartacus.

Sollund, Ragnhild (2012): “Speciesism as Doxic Practice Versus Valuing Difference and Plurality” i Ellefsen, Sollund, Larsen (red) (2012): *Eco-global Crimes – Contemporary problems and future challenges*. Ashgate

Sollund, Ragnhild (2009): “Menneskers paradoksale forhold til dyr” i *Sosiologi i dag* (2009), årgang 39. nr 3.

Sollund, Ragnhild (2008): “Causes for Speciesism: Difference, Distance and Denial” i Sollund, Ragnhild (red) (2008): *Global Harms – Ecological Crime and Speciesism*. New York:Nova Science Publishers.

Sorensen, John (2009): “Constructing terrorists: propaganda about animal rights” i *Critical Studies on Terrorism* (2009), Volume. 2, No.2, p. 237-256.

Stenevik, Inger Helen og Cecilie Mejdell (2011): *Kommentarutgave til dyrevelferdsloven*. Oslo:Universitetsforlaget.

Stortinget (2009): *Innstilling fra næringskomiteen om lov om dyrevelferd*. Innst. O. nr. 56 (2008–2009). Oslo: Næringskomiteen. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Odelstinget/2008-2009/inno-200809-056/> [Lesedato: 03.11.14]

Stub, Marius (2011): *Tilsynsforvaltningens kontrollvirksomhet*. Oslo:Universitetsforlaget.

Stubbs, Julie (2008): “Critical Criminological Research” i Anthony, Thalia og Chris Cunneen (red) (2008): *The Critical Criminology Companion*. Hawkins Press.

Støkken, Anne Marie (red) og Malin Brattstrøm (1981): *Politiet i det norske samfunn*. Oslo:Universitetsforlaget.

Svärd, Per-Anders (2013): “När den Andre dödar. Slakt, speciesism och djurskyddsnationalism i svenska riksdagsdebatter 1887–1937” i *Sosiologi i dag* (2013), årgang 43, nr 2.

Svärd, Per-Anders (2012): “The ideological fanatsy of animal welfare: a lacanian perspective on the reproduction of speciesism” i Ellefsen, Sollund, Larsen (red) (2012): *Eco-global Crimes – Contemporary problems and future challenges*. Ashgate.

Sykes, Gresham og David Matza (1957): “Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency” i *American Sociological Review* (1957), Volume 22, No. 6, p. 664-670.

Torres, Bob (2007): *Making A Killing. The political economy of Animal Rights*. AK press.

Tranøy, Knut (2014): “Utilitarisme” i *Store Norske Leksikon*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/utilitarisme> [Lesedato: 15.04.15]

Utenriksdepartementet (2013): *Mattrygghet. Informasjon om Norges samarbeid med EU om mattrygghet*. Oslo: Utenriksdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/tema/utenrikssaker/europapolitikk/tema/mattrygghet/id686225/?id=686225> [Lesedato: 08.01.15]

Zerubavel, Eviatar (2006): *The Elephant in the Room: Silence and Denial in Everyday Life*. Rutgers University.

White, Rob (2008): *Crimes against nature: Environmental criminology and ecological justice*. London:Routledge.

White, Rob (2002): "Environmental Harm and the Political Economy of Consumption" i *Social Justice* (2002), Volume. 29, No. 1/2 (87-88), Globalization and Environmental Harm, p. 82-102.

Weber, Max (1971): *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo:Gyldendal.

Wicks, Deidre (2011): "Silence and Denial in Everyday Life" i *Animal* (2011), Volume. 1, No.1, p.186-199.

Lover og forskrifter

Dyrevelferdsloven (2009): *Lov om dyrevelferd av 19.juni, 2009, nr 97*. Tilgjengelig fra: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-97> [Lesedato: 16.05.14]

Forskrift om hold av høns og kalkun (2001): *Forskrift om hold av høns og kalkun*. Fastsatt av Landbruksdepartementet (nå Landbruks- og matdepartementet) 12. desember 2001 nr. 1494 med hjemmel i lov 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2001-12-12-1494> [Lesedato: 15.01.15]

Forskrift om hold av storfe (2004): *Forskrift om hold av storfe*. Fastsatt av Landbruksdepartementet (nå Landbruks- og matdepartementet) 22. april 2004 nr. 665 med hjemmel i lov 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2004-04-22-665> [Lesedato: 10.04.15]

Forskrift om hold av svin (2003): *Forskrift om hold av svin*. Fastsatt av Landbruksdepartementet (nå Landbruks- og matdepartementet) 18. februar 2003 nr. 175 med hjemmel i lov 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2003-02-18-175> [Lesedato: 15.01.15]

Forskrift om kontroll med Salmonella (2007): *Forskrift om kontroll med Salmonella i fjørfe, fjørfefôr, fjørfekjøtt og egg*. Fastsatt av Helse- og omsorgsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet 8. juni 2007 nr. 603 med hjemmel i lov 19. desember 2003 nr. 124 om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven). Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2007-06-08-603> [Lesedato: 11.02.15]

Forskrift om overtredelsesgebyr (2014): *Forskrift om overtredelsesgebyr etter dyrevelferdsloven*. Fastsatt av Landbruks- og matdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet 30. juni 2014 nr. 925 med hjemmel i lov 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-30-925> [Lesedato: 04.05.15]

Forskrift om regulering av svine- og fjørfeproduksjonen (2004): *Forskrift om regulering av svine- og fjørfeproduksjonen*. Fastsatt av Landbruksdepartementet (nå Landbruks- og matdepartementet) 1. april 2004 nr. 611 med hjemmel i lov 16. januar 2004 nr. 5 om

regulering av svine- og fjørfeproduksjonen. Tilgjengelig fra:

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2004-04-01-611> [Lesedato: 23.03.15]

Forvaltningsloven (1967): *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10.februar 1967.*

Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10?q=forvaltning> [Lesedato: 11.01.15]

Vedlegg

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

Vedlegg 2: Endringer i utvalget

Vedlegg 3: Informasjonsskriv til bønder

Vedlegg 4: Informasjonsskriv til veterinærer

Vedlegg 5: Intervjuguide, bønder

Vedlegg 6: Intervjuguide, veterinærer

Vedlegg 7: Observasjonsguide i husdyrholdvirksomheten

Vedlegg 8: Observasjonsguide på tilsyn

Vedlegg 1: Godkjennelse fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Rune Ellefsen
Institutt for kriminologi og rettssosiologi Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 20.12.2013

Vår ref: 36661 / 2 / MB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 13.12.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

36661	<i>Mattilsynet - kontroll av husdyrhold i landbruket</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Rune Ellefsen</i>
<i>Student</i>	<i>Karen Malde</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.06.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marianne Bøe

Kontaktperson: Marianne Bøe tlf: 55 58 25 83

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Karen Malde karen.malde@gmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kjyre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svtuit.no

Formålet med studien er å undersøke hvordan Mattilsynet kontrollerer husdyrhold i landbruket. Det vil gjennomføres personlig intervju med omtrent 6-10 veterinærer i Mattilsynet, samt observasjon av veterinærenes inspeksjoner. Utvalget rekrutteres via distriktssjef i Mattilsynet.

Det vil innhentes muntlig og skriftlig samtykke basert på skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Det foreligger to informasjonsskriv: ett til distriktssjef og ett til de ansatte. De reviderte informasjonsskrivene mottatt 18.12.2013 er tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår.

Det kan fremkomme opplysninger om tredjeperson (gårdsbuer). Det opplyses i meldeskjemaet at ingen personidentifiserende opplysninger om tredjeperson vil bli registrert.

Forventet prosjektslutt er 15.06.2015. Datamaterialet anonymiseres ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserende opplysninger fremgår. Navn/koblingsnøkkel, lydopptak og samtykkeerklæringer slettes. Indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.

Vedlegg 2: Endringer i utvalget

Ettersom jeg foretok endringer i utvalget, sendte jeg inn endringsmelding til NSD:

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Vi viser til endringsmelding mottatt 28.03.2014, samt epost mottatt 31.03.2014.

Personvernombudet har registrert at det foretas endringer i utvalget. Nye deltakere mottar skriftlig informasjon om oppgaveopplegget og behandling av personopplysninger, og det innhentes skriftlig samtykke. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Det kan fremkomme opplysninger om tredjeperson (andre bønder) i løpet av intervjuene. Personvernombudet legger til grunn at ingen personidentifiserende opplysninger om tredjeperson vil bli registrert.

Vi legger til grunn at oppgaveopplegget for øvrig er uendret. Du vil motta en statushenvendelse for behandling av personopplysninger ved oppgavens avslutning.

Vedlegg 3: Informasjonsskriv til bønder

Forespørsel om deltakelse i forskningsoppgaven:

«Mattilsynets tilsynsvirksomhet med husdyrhold i landbruket»

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Karen Malde og jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo (UiO). Jeg skal i 2014 starte en oppgave som omhandler Mattilsynets kontrollpraksis. I den forbindelse ønsker jeg å få kontakt med deg som driver gårdsbruk for å høre dine erfaringer og perspektiver på dette feltet.

Med denne forespørselen inviterer jeg deg til å delta i et oppgave som omhandler Mattilsynets kontroll av dyrehold. Jeg vil fordype meg innen statlig dyrevelferdskontroll av husdyrhold i landbruket, og hvordan veterinærene forholder seg til reglene innenfor feltet. Spørsmålene jeg ønsker å få svar på er hvordan du opplever Mattilsynets kontroll av husdyrhold og hvordan du driver ditt gårdsbruk. Andre sentrale spørsmål vil omhandle rammebetingelsene som påvirker ditt forhold til husdyrene og driftsformen, din forståelse av dyrevelferd, ditt syn på husdyrhold og den industrialiserte gårdsdriften.

Jeg kontakter deg fordi du har noe viktig å fortelle - jeg ønsker å få frem bøndenes perspektiver. Dette blir sentralt for å belyse mine spørsmål angående Mattilsynets kontroll av husdyrhold i landbruket og rammebetingelsene som påvirker slik tilsynsvirksomhet.

Jeg vil i oppgaven også intervju veterinærer fra Mattilsynet for å få frem veterinærenes perspektiver på kontrollvirksomheten. Ved å intervju både bønder og veterinærer vil jeg få frem forskjellige perspektiver på hvordan tilsynet utføres og oppleves på gårdsbruket.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Måten jeg ønsker å innhente informasjon til studiet på, er gjennom personlige intervju og observasjon på gårdsbruket. Intervjuet vil vare om lag 1-1,5 time og kan gjerne utføres på gårdsbruket ditt, på et tidspunkt som passer deg. Årsaken til at jeg ønsker å observere gårdsbruket, bunner ut i en nysgjerrighet på hvordan gårdsdriften fungerer. Dette er viktig informasjon som vil komplimentere intervjuene jeg ønsker å gjennomføre. Måten jeg vil nedtegne informasjon er ved hjelp av notater og lydopptak. Under intervju vil jeg bruke lydopptaker - men hvis du opplever dette som ubehagelig kan jeg eventuelt skrive notater under intervjuet. Deler av informasjonen fra intervjuet og observasjonen vil bli brukt i masteravhandlingen.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger som innhentes blir behandlet konfidensielt. Deltakerne i studien vil anonymiseres og dermed ikke kunne gjenkjennes i studien. Den eneste som vil ha innsyn til personopplysninger er studenten Karen Malde. Opptak/personopplysninger vil lagres på UIOs private nettverk, som er beskyttet med personlig brukernavn og passord.

Opgavens faglige kvalitet ivaretas av veileder Rune Ellefsen fra Institutt for kriminologi og retts sosiologi, UiO. Masteroppgaven skal etter planen avsluttes i juni 2015. På dette tidspunktet vil personopplysninger om deg slettes.

Ønsker du å delta i oppgaven?

Gi tilbakemelding hvis du ønsker å delta via kontaktinformasjonen nedenfor. Hvis du er positiv til å delta, så tar jeg kontakt pr. epost eller telefon for å avtale nærmere. Jeg håper at du ser nytteverdien av studien, og derav ønsker å bidra til å skape mer kunnskap på dette viktige dyrevelferdsfeltet.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Informert samtykke til din deltakelse i studien gjøres skriftlig, ved at du leverer samtykkeerklæring under intervjuet (se under).

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med **Karen Malde** på tlf: [redacted] eller epost: [redacted]@student.jus.uio.no, eller veileder **Rune Ellefsen** på tlf: [redacted] eller på epost: [redacted]@jus.uio.no.

Med vennlig hilsen Karen Malde
Masterstudent ved Institutt for kriminologi og rettsosiologi, Universitetet i Oslo

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta.

Dato/sted: _____

Signatur: _____

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Vedlegg 4: Informasjonsskriv til veterinærer

Forespørsel om deltakelse i forskningsoppgaven:

«Mattilsynets tilsynsvirksomhet med husdyrhold i landbruket»

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Karen Malde og jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo (UiO). Jeg skal i 2014 starte en oppgave som omhandler Mattilsynets kontrollpraksis. I den forbindelse ønsker jeg å få kontakt med deg som utøver tilsyn med dyrehold på gårdsbruk for å høre dine erfaringer.

Med denne forespørselen inviterer jeg deg til å delta i et oppgave som omhandler Mattilsynets kontroll av dyrehold. Jeg vil fordype meg innen statlig dyrevelferdskontroll av husdyrhold i landbruket, særlig regelverksetterlevelsen innenfor feltet. Spørsmålene jeg ønsker å få svar på er hvordan Mattilsynet kontrollerer husdyrhold i landbruket og hvordan du som tilsynsfører utfører og opplever dette arbeidet, din forståelse av dyrevelferd på gårdsbruk, samt dine betraktninger om den industrialiserte gårdsdriften.

Jeg kontakter deg fordi du har noe viktig å fortelle - jeg ønsker å få frem tilsynsførernes perspektiver. Dette blir sentralt for å belyse mine spørsmål angående Mattilsynets kontroll av husdyrhold i landbruket og rammebetingelsene som påvirker slik tilsynsvirksomhet.

Jeg vil i oppgaven også intervju bønder for å få frem deres perspektiver på kontrollvirksomheten. Ved å intervju både bønder og veterinærer vil jeg få frem forskjellige perspektiver på hvordan tilsynet utføres og oppleves på gårdsbruket.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Måten jeg ønsker å innhente informasjon til studiet på, er gjennom personlige intervju og deltakelse på inspeksjoner. Intervjuet vil vare om lag 1-1 1/2 time og kan gjerne utføres i arbeidstiden din, hvis dette er mulig. Det vil ikke ha konsekvenser i forhold til arbeidsgiver eller arbeidsforhold om den enkelte velger å delta i studien. Årsaken til at jeg ønsker å delta på inspeksjoner sammen med deg, bunner ut i en nysgjerrighet på hvordan tilsynet utføres, samt observere det aktuelle gårdsbruk. Dette er viktig informasjon som vil komplimentere intervjuene jeg ønsker å gjennomføre. Måten jeg vil nedtegne informasjon er ved hjelp av notater og lydopptak. Under intervju vil jeg bruke lydopptaker - men hvis du opplever dette som ubehagelig kan jeg eventuelt skrive notater under intervjuet. I tillegg vil jeg skrive ned notater etter deltakelse på inspeksjoner.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger som innhentes blir behandlet konfidensielt. Deltakerne i studien vil anonymiseres og dermed ikke kunne gjenkjennes i studien. Den eneste som vil ha innsyn til personopplysninger er studenten Karen Malde. Opptak/personopplysninger vil lagres på UIOs private nettverk, som er beskyttet med personlig brukernavn og passord.

Oppgavens faglige kvalitet ivaretas av veileder Rune Ellefsen fra Institutt for kriminologi og retts sosiologi, UiO. Masteroppgaven skal etter planen avsluttes i juni 2015. På dette tidspunktet vil personopplysninger om deg slettes.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Informert samtykke til din deltakelse i studien gjøres skriftlig, ved at du leverer samtykkeerklæring under intervjuet (se under).

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med **Karen Malde** på tlf: [redacted] eller epost: [redacted]@student.jus.uio.no eller veileder **Rune Ellefsen** på tlf: [redacted] eller på epost: [redacted]@jus.uio.no.

Med vennlig hilsen Karen Malde

Masterstudent ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta.

Dato/sted: _____

Signatur: _____

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Vedlegg 5: Intervjuguide, bønder

1. Jeg vil presentere meg selv og masteroppgaven: Hvordan bøndene/veterinærene opplever mattilsynets kontrollvirksomhet, deres forståelse av dyrevelferd (kontra veterinærers forståelse) og syn på husdyrhold.
2. Påpeke frivillig deltakelse i studien og anonymitet. Jeg vil også innhente samtykke.
3. Jeg vil legge frem deres mulighet for å velge mellom båndopptaker under intervju eller at jeg skriver notater underveis.

Hvis det er noen spørsmål informantene har, vil jeg legge inn rom for dette før, under og etter intervjuet foretas.

Introduksjonsspørsmål

Hvorfor valgte du å bli bonde?

Hvor lenge har du arbeidet som bonde, og har du noe arbeid ved siden av?

Har du hatt andre jobber innenfor lignende felt?

Hvilken formell utdanning har du?

- hvordan vil du si at utdannelsen din har formet arbeidet du gjør på gården?

Kan du beskrive en vanlig dag på gården?

Mattilsynets kontroll på gårdsbruket

Pleier Mattilsynet å forhåndsmeldte tilsynet – og hvis dette er tilfelle, hvor lenge før selve tilsynet?

Kan du gi en beskrivelse av hvordan veterinærene utfører tilsynet? (*Beskrivelse av selve hendelsesforløpet: hva de ser etter under tilsyn, hvilke redskap/retningslinjer de bruker, og hvordan de sjekker dyr/utstyr o.l*)

Hva er de viktigste tingene de ser etter på tilsyn, og hva bruker de mest tid på? (*Dyrenes*

tilstand, fysiske innretninger, og annet)

Hvor ofte kommer Mattilsynet på kontroll?

Hvordan opplever du Mattilsynets kontroll på gårdsbruket ditt?

Hvordan syntes du at *interaksjonen* med veterinæren fungerer?

Mattilsynets bruk av sanksjoner/virkemidler

Hvilke tanker gjør du deg om Mattilsynets bruk av reaksjoner ved avvik på gårdsbruket?

Er det andre reaksjoner som kan være mer ønskelige enn de bruker nå? (påpeking av plikt, varsel om vedtak, hastevedtak, anmeldelse)

Er det flere saker som ordnes på stedet av Mattilsynet?

Har du noen gang mottatt en reaksjon fra Mattilsynet?

Hvis ja:

Så fall hva slags reaksjon – og hva måtte du gjøre for å rette opp på denne?

Hvordan opplevde du å få denne reaksjonen?

Hvordan gikk veterinæren frem når reaksjonen ble gitt?

Hvilken tilbakemelding fikk du fra Mattilsynet (evt etter at du rettet opp i denne)?

Kjenner du til noen bønder som har fått (alvorlige) reaksjoner fra Mattilsynet?

Hvilke type reaksjoner har de fått/ hva slags reaksjoner er det flest av?

Er det noen som har fått politianmeldelse, så fall for hva?

Dyrevelferd

Hvilke tanker gjør du deg om dyrevelferdsbegrepet?

Hvordan vil du definere dyrevelferd?

Hva mener du er god og dårlig dyrevelferd?

Hvordan opplever du inspektørenes tolkning av dyrevelferd i forhold til din forståelse av dyrevelferd? (Bruk av skjemaer. Mye dokumentasjon/byråkratisk?)

Hvilke tanker gjør du deg om dyrevelferdsloven/forskrift?

- Er det noe du opplever som strengt eller for lite strengt i forskriftene/loven?
- tanker om paragraf 3? dyr har egenverdi. unødige påkjennigner og belastninger.

Måtte du endre noe på gårdsbruket etter at dyrevelferdsloven kom i 2010?

- Hvis ja, hva er de største endringer du måtte foreta?

Hvordan vil du beskrive grensetilfellene – når kommer et tilfelle innenfor loven og når blir det avvik (når er det lovlig og ulovlig bruk av kylling)?

- Vil du si at dårlig dyrevelferd er dyremishandling?

Vanskjøtsel

Hva er klare tegn på vanskjøtsel på et gårdsbruk?

Vet du om noen dommer om vanskjøtsel?

Kjenner du til saker som er anmeldt?

Kan du gi noen beskrivelser av situasjoner hvor dette har vært tilfelle?

Er det noe vi kan forhindre for at slike tilfeller kan skje?

Bruk av husdyr

Kan du gi en beskrivelse av en slaktekyllings/svin livsløp – fra det kommer til gårdsbruket til det blir kjørt til slakteriet?

Hva er dyretettheten her på gårdsbruket?

Er du med i dyrevelferdsprogram?

Hvis ja:

Hva er betingelsene for å bli med i dyrevelferdsprogrammet?

Hva mener du relasjonen mellom dyrene på gårdsbruk og bøndene skal bære preg av?

Husdyrhold i Norge

Hvorfor driver du kommersielt husdyrhold? (denne typen husdyrhold)

Blir du subsidiært på noen måte av denne produksjonen? Så fall hvor mye og hvordan?

Hvilke tanker gjør du deg om bruken av husdyr i Norge? (eks slaktekylling)

Hva er dine tanker om industrialisering av husdyrhold?

Hvilke drivkrefter i samfunnet har stor innvirkning på driftsformen eller på dyrenes forhold?
Eks landbrukspolitikk/forbrukere/næringen

Hvilke meninger gjør du deg angående utviklingen av avl av kylling, som f.eks Ross 308 (Avigen Group leverer denne typen kylling til bla. Norge)?

Hva tenker du om betegnelsen «produksjonsdyr»?

Kan du benevne noen positive sider ved forholdene som er for produksjonsdyr i Norge?

Kan du benevne noen problematiske sider ved forholdene som er for produksjonsdyr i Norge?

Hvordan tenker du det er mulig å ta hensyn til det enkelte dyr, på store industrialiserte gårdsbruk som vi har i Norge? (dyrevelferd)

Hva mener du er den optimale formen for husdyrhold?

Alternativer til Mattilsynet

Hvordan forholder du deg til forslag om dyrepoliti?

Hvordan tenker du at en kontaktperson i Politiet kan fungere/fungerer for Mattilsynet?

Burde Mattilsynet og Politiet samarbeide mer i alvorlige dyrevelferdssaker?

- Hvordan kunne så fall et slikt samarbeid sett ut?

Eventuelt

Er det noe du vil legge til?

Har du noen spørsmål?

Vedlegg 6: Intervjuguide, veterinærer

1. Jeg vil presentere meg selv og masteroppgaven: Utførelse og opplevelse av mattilsynets kontroll av dyrehold på gårdsbruk, samt forståelse av dyrevelferd og syn på husdyrhold. Dette tilsier masteroppgavens formål, metoder, praktiske følger av deltakelse.
2. Påpeke frivillig deltakelse i studien og anonymitet. Jeg vil også innhente samtykke.
3. Jeg vil legge frem deres mulighet for å velge mellom båndopptaker under intervju eller at jeg skriver notater underveis.
4. Hvis det er noen spørsmål informantene har, vil jeg legge inn rom for dette før, under og etter intervjuet foretas.

Introduksjonsspørsmål

Hvilken posisjon har du i Mattilsynet og hvor lenge har du arbeidet her?

Har du hatt andre jobber innenfor lignende felt?

Hvilken formell utdanning har du?

Hvorfor valgte du å bli veterinær?

Hvordan vil du si at utdannelsen din har formet arbeidet du gjør i Mattilsynet?

Kan du beskrive en vanlig dag på jobb?

Mattilsynets praksis før tilsyn

Hvilke forberedelser gjøres før tilsynet på gårdsbruket?

Når dere forhåndsmelder tilsynet - hvor lenge før selve tilsynet?

- Hva er årsaken til at dere forhåndsmelder tilsynet?

Hva legger dere i et «risikobasert» tilsyn?

Veterinæres utøvelse og opplevelse av tilsynet av husdyrholdet

(I etterkant av observasjon ønsker jeg å stille spørsmål til kontrollutførelsen).

Kan du gi en beskrivelse av hvordan du utførte tilsynet? *(Beskrivelse av selve hendelsesforløpet: forberedelse av tilsyn til de ankommer gårdsbruk, hva de ser etter under tilsyn, hvilke redskap/retningslinjer de bruker, og hvordan de sjekker dyr/utstyr o.l)*

Hva er de viktigste tingene du så etter på tilsyn? *(Dyrenes tilstand, fysiske innretninger, bondens journalføring eller noe annet)*

Hva vil du beskrive som et godt tilsynsarbeid i Mattilsynet?

Hvordan opplevde du å utføre kontrollen på gårdsbruket?

Hvordan syntes du at interaksjonen med bonden fungerer?

Opplevde du å måtte bruke skjønn i utførelsen av kontrollen? (ift. Forskriftene)

- når er det utfordrende å måtte bruke skjønn?

Hvordan opplever du å utføre kontroller som ikke er forhåndsmeldte (bekymringsmld)?

- hvordan går dere frem i disse tilfellene i forhold til en rutinepreget kontroll?

Veterinærens syn på Mattilsynets virksomhet

Hvordan veterinærene ser på sin kontrollvirksomhet i Mattilsynet.

Hvordan forholder du deg til instruksene/retningslinjene/forskriftene, og hvordan ser du på innholdet i disse instruksene?

Hva er din rolle som kontrollør for Mattilsynet?

Hvordan ser du på Mattilsynets arbeid for å fremme velferd for dyret?

Hvordan synes du tilsynsvirksomheten fungerer i henhold til de rammebetingelsene Mattilsynet er satt under?

- Er det noe som kunne vært annerledes?

Hvilke tanker gjør du deg om måten dere utfører tilsyn på (forhåndsmeldte og ikke forhåndsmeldte) ?

Sanksjoner

Hvordan ser du på Mattilsynets sanksjonsmuligheter?

Hvilke sanksjoner benytter Mattilsynet/evt. du dere/deg mest av?

Hvilke sanksjoner ser du på som ønskelige?

Er det flere saker som ordnes på stedet? Hvis dette er tilfelle - hvorfor?

Kan du fortelle hvordan du går frem når du gir en sanksjon?

Har du noen gang brukt aktivitetsnekt – så fall hva slags tilfelle var dette?

Har du noen gang gått til politianmeldelse av dyrehold på grunnlag av vanskjøtsel eller andre brudd på regelverket for dyrehold? (Hvis ikke – hvorfor?)

Hva skal til for at du bruker politianmeldelse som sanksjon?

I hvilke tilfeller må dyr avlives på gårdbruk?

Hvordan fungerer rapporteringsrutinene etter tilsyn – og særlig ved bruk av sanksjoner?

Dyrevelferd i Mattilsynet

Hvordan definerer Mattilsynet dyrevelferd?

Hvilke føringer legger Landbruks- og matdepartementet på Mattilsynets kontrollpraksis?

Hvordan mener du at dyrevelferdsloven vektlegger dyrenes velferd/interesser/ det beste for dyret? (hvilke tanker gjør du deg om dyrevelferdsloven)

Opplever du håndhevelsen av dyrevernloven og dyrevelferdloven som forskjellig eller lik ?

Har du inspisert mange gårdbruk som har overtrådt dyrevelferdsloven/forskriftene? Hvis dette er tilfelle – på hvilken måte ble den overtrådt?

Veterinærenes definisjon av dyrevelferd

Hvilke tanker gjør du deg om dyrevelferdsbegrepet?

Hvordan definerer du dyrevelferd?

Hva mener du er god og dårlig dyrevelferd?

Hvordan vil du beskrive grensetilfellene – når kommer et tilfelle innenfor loven og når blir det avvik? (lovlig/ulovlig)

Vil du si at dårlig dyrevelferd er dyremishandling?

- Hvis ja: I hvilke tilfeller er det dyremishandling
- Hvis nei: hva er forskjellen på dårlig dyrevelferd og dyremishandling?

Vanskjøtsel

Hva er klare tegn på vanskjøtsel på et gårdsbruk?

Vet du om noen dommer om vanskjøtsel?

Kjenner du til saker som er anmeldt, og som burde endt med dom?

Kan du gi noen beskrivelser av situasjoner hvor dette har vært tilfelle?

Er det noe vi kan forhindre for at slike tilfeller kan skje?

Industrialisering av husdyrhold

Hva mener du relasjonen mellom dyrene på gårdsbruk og bøndene skal bære preg av?

Hvilke tanker gjør du deg om bruken av husdyr i Norge? (eks. kylling, svin, ku)

Hva er dine tanker om industrialisering av husdyrhold?

Hva tenker du om betegnelsen «produksjonsdyr»?

Kan du benevne noen positive sider ved forholdene som er for produksjonsdyr i Norge?

Kan du benevne noen problematiske sider ved forholdene som er for produksjonsdyr i Norge?

Hvordan tenker du det er mulig å ta hensyn til det enkelte dyr, på store industrialiserte gårdsbruk som vi har i Norge?

Hvilke meninger gjør du deg angående utviklingen av avl av kylling, som f.eks Ross 308 (Avigen Group leverer denne typen kylling til bla. Norge)?

Hva mener du er den optimale formen for husdyrhold?

Alternativer til Mattilsynet

Hvordan forholder du deg til forslag om dyrepoliti?

Hvordan tenker du at en kontaktperson i Politiet kan fungere/fungerer for Mattilsynet?

Burde Mattilsynet og Politiet samarbeide mer i alvorlige dyrevelferdssaker?

- Hvordan kunne så fall et slikt samarbeid sett ut?

Eventuelt

Er det noe du vil legge til?

Har du noen spørsmål?

Vedlegg 7: Observasjonsguide i husdyrholdvirksomheten

Under oppgaven ønsker jeg å være med som observatør på gårdsbruk. Jeg vil på forhånd avtale med bøndene når jeg skal være med på observasjon og forklare min rolle som observant. Ved ankomst på det aktuelle gårdsbruket vil jeg presentere kort meg selv og masteroppgaven for bonden.

Som forberedelse til min deltakelse som observatør på gårdsbrukene vil jeg lese maler for utføring av tilsyn og/eller veileder til forskrift (i dette tilfelle slakekyllingoppdrett). Disse er tilgjengelig på nett, eller kan skaffes via Mattilsynet. Jeg vil i tillegg sette meg inn i ulike inspeksjonsrapporter fra lignende felt, og sette meg inn i forskjellige sanksjonsmuligheter Mattilsynet har.

Sentrale momenter i observasjonen på gårdsbruket er:

- Hvordan gårdsbruket driftes.
- Observere dyreholdet og gi deskriptive beskrivelser av dyreholdet. (Jeg trenger ikke nødvendigvis ha en klar dyrevelferdsdefinisjon før observasjon).
- Bonden kan vise til hva Mattilsynet sjekker når de er på kontroll på gårdsbruket.
- Hvordan dokumenteres dyreholdet av Mattilsynet?
- Hvordan sjekker/spør de om bondens dokumentasjon?

Vedlegg 8: Observasjonsguide på tilsyn

Under oppgaven ønsker jeg å være med som observant på inspeksjonene veterinærene utfører. Jeg vil på forhånd avtale med kontrollørene når disse inspeksjonene finner sted, og min rolle som observant.

Som forberedelse til min deltakelse på inspeksjonene vil jeg lese maler for utføring av tilsyn og/eller veileder til forskrift (eks. storfe), avhengig av hva slags type dyrehold som skal kontrolleres. Disse er tilgjengelig på nett, eller kan skaffes via Mattilsynet. Dette for å se hvorledes kontrollørene forholder seg til disse. Jeg vil i tillegg sette meg inn i ulike inspeksjonsrapporter fra lignende felt, og sette meg inn i forskjellige sanksjonsmuligheter Mattilsynet har.

Ved ankomst på det aktuelle gårdsbruket vil jeg presentere meg selv og masteroppgaven for bonden, samt påpeke frivillig deltakelse – slik at jeg kan få et muntlig samtykke. Jeg vil påpeke at bonden anses som en tredjepart i denne studien. Dette tilsier at jeg ikke skal intervju bonden, og vedkommende er heller ikke objekt for studien. Mitt fokus er på Mattilsynets arbeid – og hvorav denne virksomheten kan gi små innblikk i informasjon om bonden. Hvis bonden ikke samtykker, har jeg ikke mulighet for å delta på inspeksjon.

Sentrale momenter i deltakelse på inspeksjoner:

- Hvordan kontrollinspeksjonen foretas.
- Hvordan dyreholdet er på gårdene som inspiseres i forhold til forskriftene
- Observere dyreholdet og gi deskriptive beskrivelser av dyreholdet. (Jeg trenger ikke nødvendigvis ha en klar dyrevelferdsdefinisjon før observasjon).
- Vil kontrollørene «se noe vekk» fra lov/forskrifter og ustvise skjønn i den enkelte inspeksjon (Eventuelt utøve «motstand» mot sine formelle kontrollkriterier) ?
- Observere sanksjonene tilsynsførere bruker på gårdsbruket (Hva tilsynsførerne påpeker *bør rettes opp* i eller ting de sier *er faktiske avvik* fra regelverket – og se dette i forhold til inspeksjonsrapporten).

